

MUHAMMEDI

Poslanik za naše vrijeme

Karen Armstrong

KAREN ARMSTRONG • MUHAMMED
Poslanik za naše vrijeme

KAREN ARMSTRONG

MUHAMMED

POSLANIK ZA NAŠE VRIJEME

Prijevod Mimes Kovač

buybook

Sarajevo, 2008.

Izdavač

buybook

Radićeva 4, Sarajevo

Tel: + 387 33 716-450

Fax: + 387 33 716-451

Zelenih beretki 8, Sarajevo

Tel: + 387 33 712-010

Fax: + 387 33 712-011

fabrikaknjiga@buybook.ba

www.buybook.ba

Za izdavača

Goran Samardžić

Damir Uzunović

Naslov izvornika

MUHAMMAD: A Prophet for Our Time

Copyrights © 2006 by Karen Armstrong

All rights reserved

Prijevod s engleskog

Mirnes Kovač

Urednici

Damir Uzunović

Ida Hamidović

Lektura i korektura

Vlasta Brajković

Dizajn i DTP

Almir Hrvanović

Štampa

Bemust, Sarajevo

Sadržaj

Približavanje Poslanika islama Zapadnom umu.....	7
Uvod.....	19
Prvo poglavlje: Mekka.....	25
Drugo poglavlje: Džahilijet.....	50
Treće poglavlje: Hidžra.....	79
Četvrto poglavlje: Džihad.....	107
Peto poglavlje: Selam.....	140
Glosar.....	180

Približavanje Poslanika islama Zapadnom umu

Knjiga "*Muhammed: Poslanik za naše vrijeme*", kako sama autorica kaže, predstavlja pokušaj dopune ranije knjige "*Muhammed: Biografija poslanika*", koju je 1991. godine napisala o Poslaniku islama. Međutim, to je sasvim druga, nova knjiga koja je sažetija od prethodne, ali je kao i ona napisana za zapadno, prvenstveno nemuslimansko čitateljstvo s ciljem da se približi ličnost Poslanika islama Zapadnom umu u teškom vremenu naglašene zloupotrebe religije i religijskog. Armstrongova u knjizi iznosi svojevrsnu potvrdu ranijih stavova, dakako prilagođenih ali nikako promijenjenih, a sve to u jeku globalne priče o terorizmu i njenog nasilnog utiskivanja u okvire islama. Autorica je duboko svjesna krize današnjeg svijeta, posebice opasnosti koja dolazi prevashodno od nerazumijevanja među civilizacijama, a koje je jako izraženo u međureligijskoj oblasti. Stoga ova, za razliku od ranije knjige, uzima u obzir jezive terorističke akcije koje su od 11. septembra 2001. godine promijenile tok međunarodnih odnosa, i koje su na svjetsku globalnu scenu izbacile islam insinuirajući mu negativne konotacije svih *izama*. Trend zloćudnog markiranja svega što je islamsko nije se zaustavio samo na "obilježavanju" religijskog sistema kao takvog, već je u duhu stoljetnih zapadnih strahova i predrasuda otišao do blasfemije temeljnih odrednica i svetinja islama - Kurana kao svete islamske knjige i njegovog donositelja poslanika Muhammeda. Kao i u prethodnoj knjizi, Armstrongova držeći se humanističkog, kritičkog i izrazito racionaliziranog diskursa, nastoji objasniti i približi-

ti ličnost poslanika Muhammeda, njegovo vrijeme i događaje koji su promijenili kurs historije i čovječanstva.

Karen Armstrong je rođena u katoličkoj porodici 14. novembra 1944. godine u gradu Wildmooru, oblasti Worcestershire u Engleskoj. Veoma rano, u svojoj sedamnaestoj godini, 1962. godine stupila je kao iskušénica u katolički samostan u Triptonu. Nakon sedam godina redovničkog života i bezuspješne potrage za prosvjetljenjem, kako sama navodi u svojim memoarima, 1969. godine je odlučila napustiti samostan. O svom redovničkom životu napisala je autobiografiju u dvije knjige: "*Through the Narrow Gate*" i "*The Spiral Staircase*". Iako knjige ne govore o decidno razdvojenim životnim periodima, one su jedinstven primjer pristupa fenomenu lične religioznosti i iskreni opis puta iz jedne tradicionalno-rigorozne i konzervativne katoličke ustanove u isprazni ateizam, te, kroz proučavanje drugih religijskih tradicija, ponovnog povratka nade i vjere u Božansko, ali na jedan sebi svojstven način. Naime, i samo pitanje vjerskog opredjeljenja za Armstrongovu je izrazito moderna, Zapadna i kršćanska koncepcija, a sama na njegov najčešće odgovara definirajući se kao *freelance monotheist* - slobodna ili nezavisna monoteistkinja.

Danas je Karen Armstrong veoma uvažena govornica na svim važnijim svjetskim međureligijskim skupovima. Preko dvadeset izvanrednih knjiga stoji u blistavom opusu ove autorice što je opravdano stavlja u vrh autora koji pišu o religiji i religioznosti. Napisala je i piše opsežna analitičko-komparativna djela o judaizmu, kršćanstvu, islamu i budizmu i drugim istočnjačkim religijskim tradicijama. Historiju religijske tradicije Karen Armstrong aktivno povezuje sa neizbježnim političkim pitanjima današnjice, posebice ukazujući na opasne naslage vjekovima njegovanih predrasuda i strahova koji opterećuju naše doba i koji, prihvaćeni zarad postizanja političkih ciljeva, lako mogu izazvati katastrofu armagedonskih razmjera. Među najvažnijim djelima koje je napisala treba izdvojiti:

- Through the Narrow Gate* (Krozuski prolaz - autobiografija)
- Beginning the World* (Početak svijeta)
- The First Christian: St. Paul's Impact on Christianity* (Prvi kršćanin: Utjecaj svetoga Pavla na kršćanstvo),
- Tongues of Fire: An Anthology of Religious and Poetic Experience* (Vatreni jezici: Antologija religijskog i poetskog iskustva)
- The Gospel According to Woman: Christianity's Creation of the Sex War in the West* (Evandjelje po ženi: Kršćansko stvaranje rata spolova na Zapadu)
- Visions of God: Four Medieval Mystic and Their Writings* (Vizije Boga: Četiri srednjovjekovna mistika i njihovi spisi)
- Muhammad: A Biography of the Prophet* (Muhammed: Biografija Poslanika),
- A History of God: The 4000-Year Quest of Judaism, Christianity and Islam* (Povijest Boga: četiri hiljade godina traganja judaizma, kršćanstva i islama),
- Jerusalem: One City, Three Faiths* (Jerusalem: Jedan grad, tri vjere),
- In the Beginning: A New Interpretation of Genesis* (Na Početku: Novo tumačenje Postanka),
- The Battle for God* (Bitka za Boga),
- Islam: A Short History* (Islam: Kratka povijest),
- Holy War: The Crusades and Their Impact on Today's World* (Sveti rat: Križari i njihov utjecaj na današnji svijet),
- The Spiral Staircase* (Spiralno stepenište - autobiografija)
- History of Myth* (Historija mita)
- The Great Transformation: The Beginning of Our Religious Traditions* (Veliko preobraženje: Početak naših religijskih tradicija).
- The Bible: The Biography* (Biografija Biblije)

Kako je katolička redovnica za- voljela Muhammeda?

Vrijedi pročitati ono što je prethodilo pisanju prve knjige o poslaniku Muhammedu jer predstavlja lični osvrt autorice na događaj koji je nju samu nagnao da se bliže pozabavi izučavanjem islama. Naime, četrnaestog februara 1989. godine, desilo se nešto što je uzburkalo intelektualne krugove širom planete. Naravno, tada su globalne komunikacije bile dosta skromnije i eho koji je uslijedio sporije se širio. Tog februarskog dana Ajetullah Homeini je izdao *fetvu* u kojoj je osudio Salmana Rušdija na smrt zbog objavljivanja romana *Satanski stihovi*, djela u kojem je na perfidan literarni način okarakteriziran Poslanik islama.

Još dok sam bila pod utjecajem izučavanja križara, zaokupila me jako jedna nova priča. Svi su u književnim krugovima Londona govorili o jadu Selmana Rušdija, kojem je isticala prva godina skrivanja. Njegov roman *Satanski stihovi*, koji je u sebi sadržavao portret poslanika Muhammeda, koji su mnogi muslimani smatrali bogohulnim, izazvao je nemire u Pakistanu. A muslimani u Bradfordu u sjevernoj Engleskoj, ceremonijalno su spalili roman, što je strahovito podsjećalo na spaljivanje knjiga u doba inkvizicije ili nacizma. U mjesecu februaru, tačnije, 14. februara 1989., Ajetullah Homeini je izdao *fetvu*, osuđujući Rušdija i njegove izdavače na smrt. Skrivajući se, Rušdi je postao mučenik svetog principa slobode govora, a *fetva* je bila vrhunski primjer krute vjerske uvjerenosti koja

se meni osobno zgadila. Naravno, ja sam tada vjerovala da je Rušdi imao pravo objaviti ono što je izabrao da objavi.

Nož u srcu muslimana

Međutim i ja sam se šokirala tim surovim bolom koji su iskusili umniji muslimani, koji su *fetvu* osudili kao i spaljivanje knjiga, ali su nam u isti mah pokušali objasniti zašto je roman izazvao toliki gnjev. Oni su govorili o toj uvredi prema njihovom Poslaniku koja je izražena u zapanjujućem figurativnom smislu - kao narušavanje, silovanje. Poredili su to sa nožem zabijenim ravno u srce. Premda je ova reakcija na početku izgledala pretjerana, emocionalno me je jako pogodila. I sama sam bila uvrijeđena i revoltirana kada bi ljudi više vjerovali u svoja izmišljena tumačenja o događajima koji su bili središnji za moj život i identitet. A sjetila sam se i zlatnog pravila. Ako sam osjetila ovu vrstu boli, ne trebam je prenositi na druge. Kako bi se nama na Zapadu činilo da se naše vlastite tradicije pogrešno protumače na ovakav način? Roman *Satanski stihovi* je sam po sebi bio briljantna i simpatična studija o tome kako predrasuda ljude može pretvoriti u čudovišta. A mene je obuzela jeza od straha za budućnost.

Nije me se dojmio "križarski stil" sigurnosti Ajetullaha Homeinija, ali sam također bila uznemirena oštrom retorikom nekih Rušdijevih pobornika. Zar mi ne vjerujemo u važnost istine i tačnosti u ophođenju s drugima? Međutim, neki londonski literarni krugovi koji su otpočeli napadajući Ajetullaha i bradfordske muslimane, vrlo brzo su prešli u osudu samog islama, a ono što su govorili opasno je prelivalo čašu. Muslimani su uspoređivani sa nacistima i poručivano im je da se vrate nazad u zemlje iz kojih su došli. Islam je opisivao kao krvožedna religija, a za Kur'an se govorilo da naučava o Bogu osvete, koji vlada strahom i prijetnjom. Znala sam da ovo nije tačno. Ali mi nije bilo jasno kako se moglo prihvatiti da se brane liberalne pozicije promovirajući netoleranciju koju mi Evropljani sebi, imajući u vidu našu skoriju historiju, ni u kom slučaju nismo mogli priuštiti.

"Preplavio me hladan, obuzimajući strah"

Na prvu godišnjicu fetve dešavalo se još veće medijsko za-kuhavanje. Ja sam napisala kratki osvrt u Odjeljku za pred-stavljanje knjiga *Sunday Timesa*, pokazujući da Rušdijev por-tret "Mahounda" tačno odgovara islamofobičnim mitovima koje su među prvima promovirali križari. Na dan kada je esej objavljen površno sam pregledala novine. Moj naslov je izgle-dao malen pored drugih autoritativnijih članaka koje su napi-sali prvaci londonske literarne "teške kategorije". Odjednom sam osjetila da me preplavio hladan, obuzimajući strah. Pada-jući na ispitu življenja svojim vlastitim standardima toleran-cije i suosjećanja, smatrajući da su svi muslimani osvetolju-bivi poput Ajetullaha, te da je njihova vjera inherentno nasil-na i zla, mi smo kopali jamu nepravilnosti za sebe u budućnosti. Ispravno ili pogriješno, mnogi muslimani širom svijeta su vje-rovali da ih Zapad prezire. Ton ovih članaka bi im sigurno po-tvrdio njihove sumnje, a neke bi isprovocirao da reagiraju ek-stremno. Naravno, moramo mi braniti princip slobode govo-ra, ali, nakon Auschwitz, ne možemo sebi priuštiti zadovolj-stvo stare križarske predrasude koja je očito bila neistinita.

Rušdijev portret "Mahounda" je odigrao važnu ulogu u nje-govom romanu. Prikazanje kao fikcija i iluzija, kao dio temati-ke iskrivljavanja i "kreiranja čudovišta". Međutim, pisci koji su ovog jutra u novinama javno osuđivali islam s takvom strašću, predstavljali su svoja gledišta kao čvrstu, nepobitnu činjeni-cu. Većina njihovih čitalaca neće znati pravu priču o Muham-medu, a mnogi će vjerovatno bukvalno prihvatiti ovaj netačni opis islama time pogoršavajući problem. Nepravilnost je bila, ka-zala sam to sebi dok sam se tužno vraćala hrpi novina, što ne postoji dostupna biografija Poslanikova koja bi djelovala kao kontrast ovom iskrivljavanju. Tradicionalne muslimanske bi-ografije Muhammeda napisane su u stilu koji može biti interes-antan i privlačan jedino vjerniku porijeklom iz arapskog svi-jeta ili sa indijskog potkontinenta. Uistinu loša stvar je bila ta da niko nije napisao knjigu o Poslanikovom životu na koju bi se ljudi sa Zapada mogli osloniti.

Onda mi je sinulo. Možda bih je ja sama trebala napisati. Moja knjiga bi Poslanika mogla postaviti u kontekst vremena u kojem je živio, a ja bih to mogla približiti čovjeku sa Zapada koji je zbunjen kontroverzom i u sebi ima izgrađenu kulturološku sumnju spram islama.

"Religija sablje?"

Na Zapadu, mi zdravo za gotovo uzimamo da je islam religija sablje. Sama sam pretpostavljala da je to jedna inherentno nasilna religija dok nisam otpočela da ozbiljno izučavam islam. U novoj knjizi, mogla bih tretirati ovo pitanje kada budem pripovijedala priču o Muhammedovom ratu sa Mekkom. Kada budem opisivala Poslanikov odnos prema njegovim ženama, mogla bih raspravljati o položaju žena u islamu. Mogla bih istražiti pravo značenje epizode o takozvanim *Satan-skim stihovima* koji su inspirirali Rušdijev roman, govoriti o prirodi Svetog spisa i o onome što suštinski čini koncept božanske inspiracije. Osjećajući se ushićeno i pozitivno kako se već duže vremena nisam osjećala, otišla sam na sprat u svoju radnu sobu i otkucala sažetak prijedloška od osam stranica i faksirala ga Felicity Bryan kako bi ga mogla vidjeti čim dođe u kancelariju u ponedjeljak ujutro.

Osjećala sam snažnu potrebu da počnem, ali prošlo je nekoliko mjeseci dok sam pronašla izdavača. Većina ljudi koji su vidjeli prijedložak glatko su ga odbijali uvjereni da je tema isuviše opasna i da ću se i ja pridružiti Rušdiju u skrivanju. Bilo je uobičajenih i pesimističnih naricanja. "Znaš! Muslimanima se to neće svidjeti!", prijatelj me je ozbiljno upozorio. "Smatrat će to provokativnim jer ne samo da zapadnjak, već zapadnjakinja, piše o njihovom Poslaniku!" Ostali nisu mogli shvatiti zašto uopće želim da se upustim u sve ovo. Izgledat ću da sam na strani islama, što bi me još više bacilo u sjenu u tadašnjem Londonu. Jednostavno nisam bila politički ispravno orijentirana u tom trenutku, sugerirali su mi. Konačno, Liz Knights, iz izdavačke kuće *Gollancz*, prepoznala je da projekat ima izgleda, i ponudila mi je mali podstrek. Zbog toga što sam

smatrala da je vrijeme u ovom slučaju iznimno važno, složila sam se da dostavim rukopis na Novu godinu, 1991.

Poput knjiga *Prvi kršćanin* i *Evandjelje po ženi*, knjiga *Muhammed* je otpočela polemički. Htjela sam da odbacim optužbe Ruždijevih velikih pobornika i da ispravno postavim priču. Međutim, tokom istraživanja i pisanja, desilo se još nešto.

"Vaša knjiga je ljubavna priča!"

Na moje iznenađenje, osjetila sam da sam jako dirnuta ličnošću Muhammedovom kao što se desilo kada sam pisala o sv. Pavlu. "Vaša knjiga je ljubavna priča!", pakistanski učenjak Akbar Ahmed će mi reći nekoliko godina kasnije. "Da ste sreli Poslanika, vjerovatno biste se složili da budete jedna od njegovih žena!" Nisam sigurna šta bi se desilo, ali uistinu sam osjetila suosjećanje u toj priči o njemu. Muhammed je živio u mračnom i nasilnom vremenu, ne mnogo različitijem od našeg vlastitog. Zbog toga što o njemu znamo mnogo više nego o bilo kojem osnivaču bilo koje glavne tradicije, on se pojavljuje u izvorima mnogo ljudskiji nego što su to i Isus i Buda. Vidimo ga kako se smije, nosa svoju unučad na ramenima i plače zbog smrti svojih prijatelja. Iznad svega, vidimo ga kako se bori, nekada doslovce znojeći se u naporu da svoj narod izvede iz naizgled beznadežne situacije. Vidimo njegove sumnje, njegov bol, njegove trenutke očaja i straha...

Premda to u potpunosti nisam shvatila u tom početnom trenutku, moje istraživanje je uzimalo jedan više "vjerski" karakter. Radila sam punom brzinom, sa jednim okom na satu. Ipak mom predmetu istraživanja sam prilazila u potpuno drugačijem duhovnom ozračju. Ovaj put nije bilo duhovitih i odmjerenih prijatelja oko mene koji bi mi kazali da sve to ide u ludilo. Radila sam u potpunosti sama. Sa slikom mučne situacije jasnog Ruždija koja nam je konstantno bila pred očima, Liz i ja smo bile potpuno svjesne da je tematika krajnje osjetljiva, čak eksplozivna, i da joj se ne smije pristupiti ni sa čim što bi se protumačilo kao neka vrsta opuštenosti ili humora. U ovom slučaju ne smije biti klizavih komentara, humoreske ili podbadajuće polemike kao u knjizi *Prvi kršćanin*. Kada sam radi-

la televizijske priloge, to je uvijek bio "moj" *show*. Pored svega, nisam bila dokazani učenjak, tako da su moje knjige i programi bili uvijek prezentirani kao visoko personalizirani uvid. To nije moglo ići u slučaju pisanja knjige *Muhammed*. U ovoj opasnoj klimi, "Ja" je moralo da ostane u pozadini. Ovo nije bila nikakva politika koja je prihvaćena iz idealističkih razloga, već urednička nužnost. Dočim, sada shvatam, odstranjivanje ega je osnovni preduslov za religijsko iskustvo. S druge strane, nesvjesno sam otpočela praktimirati jedan od najuniverzalnijih religijskih principa koji je središnji za sve svjetske vjere...

Morala sam prodrijeti u drugu kulturu i razviti kompletno različit način gledanja na svijet. To je zahtijevalo konstantnu koncentraciju uma i srca što je ustvari bila jedna vrsta meditacije, metod koji mi je puno više odgovarao od onog ignacijskog koji sam slijedila u samostanu. Sada me je čudilo to da sam, pišući knjigu *Muhammed*, učila discipline ekstaze. Naravno, pod ovim ne mislim da sam padala u trans, imala vizije ili čula glasove. Da je tako bilo, nikad ne bih knjigu imala završenu na vrijeme. Grčka riječ *ekstasis*, treba napomenuti, jednostavno znači "stajati van". A "transcendentnost" znači "penjati se iznad ili iza". Ovo ne mora značiti nikakvo neobično stanje svijesti. Godinama sam žudjela da dođem do Boga, da se popnem na viši nivo bića, ali nikad nisam dovoljno razmišljala da treba da se "popneš sa (strane)". Sve tradicije nam govore, na jedan ili drugi način, da moramo iza sebe ostaviti svoju urođenu sebičnost, punu tih strahova i žudnji. Mi smo, veliki duhovni pisci to ističu, u najpotpunijem smislu mi kada se predamo, a egoizam je taj koji nas udaljava od transcendentnog iskustva koje ljudi nazivaju Bog, Nirvana, Brahma ili Tao...

"Pisanje o njegovom životu - čin islama"

Dok sam pisala knjigu *Muhammed*, morala sam činiti konstantni, imaginativni pokušaj da, na jedan prisilan način, uđem u iskustvo drugog. Ovo je bila jedna vrsta ekstaze. Šest mjeseci sam namjerno i po čitav dan pokušavala razumjeti čo-

vjekovu potragu za svetim. Premda nisam bila "vjernica", morala sam se staviti u religijsku poziciju i ući u misao čovjeka koji je vjerovao da je direktno "dirnut" od strane Boga. Da nisam načinila taj iskorak suosjećanja i simpatije, promašila bih u razumijevanju suštine Muhammedove. Pisanje o njegovom životu bilo je na jedan poseban način čin islama "predanosti" mog sekularnog, skeptičnog života, koji me je doveo, pa makar i na trenutak, do granica onog što mi imenujemo božanskim...

Knjiga Muhammed je trebala da bude na neki način poklon muslimanskoj zajednici, ali ipak bila sam zadivljena tom zahvalnošću, koja se osjećala u njihovoj reakciji kada je knjiga objavljena u jesen 1991. godine. Nijedna od pesimističnih prognoza nije se ostvarila, a muslimani u Britaniji i Sjedinjenim Državama (gdje se knjiga pojavila slijedeće godine) primili su je k srcu... Knjiga Muhammed me je uvela u jedan drugačiji svijet. Počeli su me pozivati na međuvjerske skupove, a stekla sam i novi krug prijatelja. Bila sam iznenađena i dirnuta da ja - žena i "kafir" mogu biti pozvana da govorim muslimanima povodom rođendana njihovog Poslanika. Pitala sam se, da li bi kršćani bili spremni pozvati muslimana da se obrati njihovom skupu na Božić, rođendan poslanika Isusa, koji je, naravno, visoko poštovan u islamu.¹

¹ Odlomak iz autobiografije. Karen Armstrong, *Spiral Staircase*, London: Harper Perennial, 2005. (Međunaslovi redakcijski)

Posvećeno
Sally Cockburn

Uvod

HISTORIJA RELIGIJSKE TRADICIJE je stalni dijalog između transcendentne zbilje i trenutnih događaja u svjetovnoj sferi. Vjernici temeljito izučavaju svetu prošlost, tražeći lekcije koje se direktno tiču uvjeta njihovog života. Većina religija ima titulara predvodnika, osobu koja izražava ideale vjere u ljudskoj formi. U promišljanju čistote (spokojstva) Bude, budisti vide najviše ostvarenje Nirvane kojemu svaki od njih stremi; u Isusu kršćani maglovito doživljavaju Božansko prisustvo kao snagu za dobrotu i samilost u svijetu. Ove paradigmatične ličnosti bacaju svjetlo na često mračne uvjete života i u njima većina nas traži spasenje u ovom našem iskvarenom svijetu. One nam govore šta ljudsko biće može biti.

Muslimani su ovo uvijek razumjeli. Njihova Sveta Knjiga, Kur'an, dala im je misiju: stvoriti jedno pravedno i pošteno društvo, u kojem će s poštovanjem biti tretirani svi članovi. Političko blagostanje muslimanske zajednice bilo je, i jeste, stvar od vrhovne važnosti. Poput svakog religijskog ideala, to je gotovo nedostižno, ali nakon svakog neuspjeha, muslimani su se pokušavali uspraviti i ponovno otpočeti. Mnogi islamski obredi, filozofije, doktrine, sveti spisi i svetišta rezultat su često mučnog i samokritičkog promišljanja o političkim događanjima u islamskom društvu.

Život poslanika Muhammeda (od oko 570. do 632. n.e.) bio je, kao što je to i danas, ključan u ostvarenju islamskog ideala. Njegov poziv otkrio je neobjašnjivo Božije djelovanje u svijetu, i ilustrirao je savršenu predanost (na arapskom riječ "predanost" glasi islam) koju svako ljudsko biće treba izvršiti prema Božanskom. Počevši za vrijeme Poslanikovog života, muslimani su morali uložiti napor da razumiju značenje njegovog života i primijeniti ga u svojim vlastitim. Nešto više od stotinu godina nakon Muhammedove smrti, pošto se islam nastavio

širiti na nove teritorije i sticati konvertite, muslimanski učenjaci su počeli sakupljati velike zbirke Muhammedovih izreka (hadis) i svakodnevne prakse (sunnet), što će činiti osnovu muslimanskog zakona. Sunnet je učio muslimane da oponašaju način na koji je Muhammed govorio, jeo, volio, čistio se i obožavao, tako da su oni i u najmanjim detaljima svog svakodnevnog postojanja, oponašali njegov život na zemlji u nadi da će steći njegove vječne odlike potpune predanosti Bogu.

Nekako u isto vrijeme, u osmom i devetom stoljeću, prvi muslimanski historičari otpočeli su pisati o životu poslanika Muhammeda: Muhammed ibn Ishaq (umro 767.); Muhammed ibn 'Umer el-Waqidi (umro oko 820.); Muhammed ibn Sa'd (umro 845.); i Ebu Džerir et-Taberi (umro 923.). Ovi historičari se nisu prosto oslanjali na svoje vlastito sjećanje i utiske, već su pokušavali postići jednu ozbiljnu historijsku rekonstrukciju. Uvrstili su rane dokumente u svoja izvješća, otkrili usmene tradicije i povezali ih sa njihovim originalnim izvorom i, premda su poštovali Muhammeda kao Božijeg čovjeka, nisu bili potpuno nekritični. Rezultat njihovih napora je da znamo više o Muhammedu nego li o bilo kojem drugom osnivaču velike religijske tradicije. Ovi su rani izvori nezaobilazni za bilo kojeg Poslanikovog biografa, a ja ću se na ovim stranicama često na njih pozivati.

Rad prvih Muhammedovih biografa, vjerovatno, ne bi zadovoljio modernog historičara. Bili su to ljudi svog vremena i često su uvrštavali priče čudotvorne i legendarne prirode koje bismo mi danas drugačije protumačili. Ali, oni su bili svjesni kompleksnosti grade o kojoj su pisali. Nisu uzdizali jednu teoriju ili tumačenje događaja na račun drugih. Nekada bi stavili dvije prilično različite verzije nekog događaja jednu uz drugu, i davali bi jednaku težinu svakom izvješću, kako bi čitatelji mogli donijeti svoju vlastitu odluku. Nisu se uvijek slagali sa predajama koje su uvrstili, već su pokušavali ispričati priču o svom Poslaniku što su poštenije i istinitije mogli. Postoje praznine u njihovim izvješćima. Mi praktički ne znamo ništa o Muhammedovom životu do četrdesete godine kada je počeo primati ono za što je vjerovao da su objave od Boga. Neizbjež-

no, razvile su se pobožne legende o Muhammedovom rođenju, djetinjstvu i mladosti, ali one više imaju simboličke nego li historijske vrijednosti.

Također, malo je građe o Muhammedovoj ranoj političkoj karijeri u Mekki. U to vrijeme on je bio prilično nepoznata ličnost, i niko nije smatrao vrijednim zabilježiti njegove djelatnosti. Naš glavni izvor informacije je Sveti spis koji je on donio Arapima. U periodu od dvadeset i tri godine, od oko 610. do njegove smrti 632. godine, Muhammed je tvrdio da je primao izravne poruke od Boga, koje su skupljene u tekst koji je poznat kao Kur'an. Naravno, Kuran ne sadrži izravno izvješće o Muhammedovom životu. Poslaniku je dolazio u dijelovima, redak po redak, ajet po ajet, poglavlje po poglavlje. Ponekad su se objave ticale neke specifične situacije u Mekki ili Medini. U Kuranu, Bog je odgovarao Muhammedovim kritičarima; u obzir bi uzimao njihove argumente; objasnio bi dublji značaj neke bitke ili konflikta sa zajednicom. Kad god bi Muhammedu bila objavljena nova skupina ajeta, muslimani bi to naučili napamet, a oni koji su bili pismeni bi to zapisali. Prva službena kompilacija Kurana načinjena je oko 650. godine, dvadeset godina nakon Muhammedove smrti i zadobila je kanonski status.

Kur'an je Sveta Riječ Božija, a njen autoritet ostaje apsolutan. Međutim, muslimani znaju da njeno tumačenje nije uvijek lako. Njeni zakoni su bili dimenzionirani za jednu malu zajednicu, a već stoljeće nakon smrti njihovog Poslanika, muslimani su vladali ogromnom imperijom koja se prostirala od Himalaja do Pirineja. Njihove životne prilike su bile potpuno drugačije od onih u kojima je živio Poslanik i prvi muslimani, a islam se morao mijenjati i prilagođavati. Prvi eseji u muslimanskoj historiji napisani su kao suočenje sa aktuelnim komplikacijama i nejasnoćama. Kako muslimani treba da primijene Poslanikovo razumijevanje i praksu u njihovom vlastitom vremenu? Kada su rani biografi kazivali priču o njegovom životu, pokušavali su objasniti neke od kur'anskih odlomaka rekonstruirajući historijski kontekst u kome su pojedine objave spuštene Muhammedu. Razumijevajući ono što je bilo po-

vod određenom kur'anskom učenju, mogli su ga povezati sa svojom vlastitom situacijom koristeći iskustveni proces analogije. Historičari i mislioci tog vremena vjerovali su da će im učenje o Poslanikovim naporima kako bi se čula Božija Riječ u sedmom stoljeću, pomoći da sačuvaju njegov duh u svom vlastitom vremenu. Od samog početka, pisanje o poslaniku Muhammedu nikada nije bilo čisto antikvarni poduhvat. Taj proces se nastavlja i danas. Neki muslimanski fundamentalisti zasnovali su svoju militantnu ideologiju na Muhamedovom životu. Muslimanski ekstremisti vjeruju da bi on dozvolio i pohvalio njihove zločine. Ostali muslimani su zaprepašteni ovim tvrdnjama, i ukazuju na zadivljujući pluralizam Kurana, koji osuđuje agresivnost i smatra kako sve ispravno vođene religije potiču od jednog Boga. Mi imamo dugu historiju islamofobije u zapadnoj kulturi koja datira od vremena križarskih pohoda. U dvanaestom stoljeću, kršćanski monasi u Evropi izričito su tvrdili da je islam jedna nasilna religija, religija sablje, i da je Muhammed varalica koji je snagom oružja nametnuo svoju religiju svijetu koji se opirao. Nazivali su ga ženskarošem i seksualnim perverznom. Ova iskrivljena verzija Poslanikova života postala je jedna od prihvaćenih ideja na Zapadu, pa je zapadnim narodima uvijek bilo teško da Muhammeda vide u jednom objektivnijem svjetlu. Od uništenja Svjetskog trgovinskog centra 11. septembra 2001. godine, pripadnici kršćanske desnice u Sjedinjenim Državama i neki zapadni mediji nastavili su ovu tradiciju neprijateljstva, tvrdeći da je Muhammed bio nepopravljivo ovisan o ratu. Neki su otišli toliko daleko da su ustvrdili da je on bio terorista i pedofil.

Ne možemo više sebi priuštiti da budemo upleteni u ovu vrstu zaslijepljenosti, jer to predstavlja dar ekstremistima koji mogu koristiti takve izjave da "dokažu" kako je zapadni svijet uistinu angažiran u novom križarskom pohodu protiv islamskog svijeta. Muhammed nije bio čovjek nasilja. Njegovom životu moramo pristupiti uravnoteženo, s ciljem da shvatimo i cijenimo njegova značajna postignuća. Njegovanje netačnih predrasuda šteti toleranciji, liberalnosti i suosjećanju, što bi trebalo karakterizirati zapadnu kulturu.

Postala sam ubijedena u ovo prije petnaest godina nakon što je *fetva* Ajetullaha Homeinija osudila Salmana Ruždija i njegove izdavače na smrt zbog onog što je doživljeno kao blasfemični portret Muhammeda u *Satanskim stihovima*. Zgadila mi se *fetva* i vjerovala sam da je Rušdi imao pravo objaviti šta god je htio, ali sam bila i uznemirena načinom na koji su neki Ruždijevi liberalni zagovornici prešli iz javne osude fetve u potpunu osudu samog islama koja nije imala veze sa činjenicama. Izgledalo je pogrješno braniti liberalni princip oživljavajući srednjovjekovnu predrasudu. Izgledali smo kao da ništa nismo naučili iz tragedije tridesetih godina dvadesetog stoljeća, kada je ova vrsta zasljepljenosti omogućila Hitleru da ubije šest miliona Židova. Shvatila sam da mnogi Zapadnjaci nemaju priliku revidirati svoja gledišta o Muhammedu, te sam odlučila napisati širem čitateljstvu prihvatljivu priču o njegovom životu kako bih opovrgla ovo uvriježeno gledište. Rezultat je bila knjiga *Muhammed: Biografija Poslanika*, koja je prvi put objavljena 1991. godine. Međutim, nakon 11. septembra, treba se fokusirati na druge aspekte Muhammedovog života. Stoga je ovo potpuno nova i posve drugačija knjiga, koja će, nadam se, govoriti direktnije o zastrašujućim realnostima našeg svijeta nakon 11. septembra.

Kao paradigmatična ličnost, Muhammed nosi važne poruke, ne samo za muslimane, već također i za ljude na Zapadu. Njegov život je bio *džihad*: kako ćemo vidjeti, ova riječ ne znači "sveti rat", ona označava "borbu". Muhammed se doslovce znojio u naporima da donese mir ratom rastrganoj Arabiji, a mi trebamo ljude koji su spremni da ovo učine danas. Njegov život je bio marljivo djelovanje protiv pohote, nepravde i arogancije. On je shvatio da je Arabija na prekretnici i da stari način razmišljanja više neće biti dovoljan, stoga je uložio kreativni napor da donese jedno potpuno novo rješenje. Ušli smo 11. septembra u drugu eru historije, i moramo jednakim intenzitetom učiniti mnogo da razvijemo jedan drugačiji pogled na budućnost.

Čudno, događaji koji su se desili u Arabiji u sedmom stoljeću mogu mnogo toga da nas nauče o događajima u našem

vremenu i njihovom osnovnom značenju - mnogo više, ustvari, od ugladenih izjava političara. Muhammed nije pokušavao nametnuti slijepo i nekritično podržavanje religije - njega nije mnogo interesirala metafizika - već promjena ljudskih srca i umova. Duh koji je preovladavao u njegovom vremenu on je nazvao - *džahilijet*. Obično muslimani ovo razumijevaju kao "Vrijeme neznanja", to jest, preislamski period u Arabiji. Međutim, kako skorija istraživanja pokazuju, Muhammed nije koristio termin *džahilijet* da njim označi historijsku eru već stanje duha i uma uzrokovano nasiljem i terorom u Arabiji u sedmom stoljeću. *Džahilijet* je, ustvrdila bih, također danas jako prisutan na Zapadu kao što je prisutan i u muslimanskom svijetu.

Gotovo apsurdno, Muhammed je postao sjevremenska ličnost zbog toga što jeste bio tako duboko upleten u svoje vlastito doba. Ne možemo razumjeti ono što je postigao ako ne shvatimo ono protiv čega je ustao. S ciljem da vidimo šta on može pridonijeti da se uspješno okončaju naše nevolje, moramo ući u tragični svijet u kome je postao Poslanik prije gotovo četrnaest stotina godina, na samotnom planinskom vrhu nedaleko od svetog grada Mekke.

Mekka

NAKON TOGA BILO MU JE gotovo nemoguće opisati doživljaj koji ga je nagnao da niz stjenovite obronke izbezumljen otrči svojoj ženi. Činilo mu se kao da je neko razarajuće prisustvo puklo u pećinu gdje je spavao i obuzelo ga čvrstim zagrljajem, istjerujući mu i posljednji dah iz njegovog tijela. U strahu koji ga je obuzeo, Muhammed je jedino mogao pomisliti da ga je napao neki *džinn*, jedan od vatrenih duhova koji je tumarao stepama Arabije i često odvrćao putnike sa pravog puta. Džinn je također nadahnjivao pjesnike i proroke u Arabiji. Jedan pjesnik je opisao svoj pjesnički podvig kao nasilni napad: njegov osobni džinn bi mu se pojavio bez ikakvog upozorenja, bacio bi ga na zemlju i iznudio bi stihove iz njegovih usta.² Tako, kada je Muhammed čuo kratku naredbu "Uči!" istog trena je pomislio da je i on postao opsjednut. "Ja nisam pjesnik", požalio se. Ali njegov napadač ga je jednostavno stegao ponovno, sve dok nije - kada je već pomislio da to više ne može podnijeti - čuo prve riječi novog arapskog Svetog spisa kako teku, kao da naviru, sa njegovih usana.

On je ovu viziju imao tokom mjeseca ramazana, 610. godine nove ere. Kasnije će Muhammed to nazvati *lejletu-l-kadr* (Noć Sudbine) jer u njoj bijaše učinjen poslanikom Allaha, velikog božanstva Arabije. Međutim, u tom momentu, on nije razumio šta se dešavalo. Bilo mu je četrdeset godina, bio je porodičan čovjek i ugledni trgovac u Mekki, cvjetajućem trgovačkom gradu u Hidžazu. Poput većine Arapa tog vremena, bile su mu poznate priče o Noi, Lotu, Abrahamu, Mojsiju i Isusu, i znao je da su neki ljudi očekivali skori dolazak arapskog poslanika, ali nikada mu ni na pamet nije palo da će *njemu* biti povjerena ova misija. Uistinu, kada je pobjegao iz peći-

² Tor Andrae, *Muhammad: The Man and His Faith*, prijevod Theophil Menzel (London, 1936.), 59.

ne i žurno pohrlio niz obronke brda Hira, bio je ispunjen očajem. Kako je Allah mogao dozvoliti da postane opsjednut?

Džinni su bili prevrtljivi. Bili su nadasve nepouzdana jer su uživali u zavođenju ljudi. Situacija u Mekki je bila ozbiljna. Njegovom plemenu nije bila potrebna opasna uputa džinna. Njima je trebala izravna intervencija Allaha, koji je uvijek bio neka daleka figura u prošlosti, i koji je, mnogi su vjerovali, bio identičan Bogu kojeg su obožavali Židovi i kršćani.³

Mekka bijaše postigla zadivljujući uspjeh. Grad je sada bio međunarodni trgovački centar, a njegovi trgovci i finansijeri postali su bogati mimo svojih najluđih snova. Samo nekoliko generacija ranije, njihovi preci živjeli su očajan, bijedan život u nepreglednim pustinjama sjeverne Arabije. Njihov trijumf bio je neobičan, jer većina Arapa nisu bili stanovnici gradova već nomadi. Zemlja je bila tako siromašna da su ljudi mogli jedino preživjeti neprekidno seleći iz mjesta u mjesto u potrazi za vodom i pašnjacima. Postojalo je nekoliko poljoprivrednih kolonija na višem platou, kao što je Taif, koji je Mekku snabdijevao većinom hrane, te Jesrib, nekih četiri stotine kilometara sjeverno. Ali svugdje drugo u stepama su uzgajanje - i stoga, stalan život na jednom mjestu - bili nemogući, te su nomadi sastavljali kraj s krajem svoje oskudne egzistencije čuvajući ovce i koze, i uzgajajući konje i kamile, živeći u bliskim plemenskim grupama. Nomadski (beduinski) život bio je beskompromisan, gruba borba, jer je bilo isuviše mnogo ljudi koji su se natjecali za isuviše malo resursa. Uvijek gladni, stalno na ivici gladi, beduini su vodili beskrajne bitke sa ostalim plemenima za vodu, pašnjake i prava na ispašu.

Shodno tome *gazv* (pohod stjecanja) bio je od suštinskog značaja u beduinskoj ekonomiji. U oskudnim vremenima, članovi plemena bi redovno vršili upade na teritoriju svojih susjeda u nadi da će zaplijeniti kamile, stoku, ili robove, vodeći brigu da izbjegnu ubijanje, jer bi to moglo odvesti u krvnu osvetu. Niko ovo nije smatrao sramotnim. *Gazv* je bio prihvaćena životna činjenica. To nije čin nadahnut političkom ili ličnom mržnjom, već je bio neka vrsta nacionalnog sporta, obavljan

³ Na arapskom, riječ *Allah* jednostavno znači "Bog."

vješto i pouzdano prema jasno određenim pravilima. Bila je to neophodnost, grubi način raspodjele bogatstva u regiji gdje jednostavno nije bilo dovoljno resursa za sve.

Premda je narod Mekke nomadski život ostavio iza sebe, i dalje su smatrali beduine čuvarima autentične arapske kulture. Kao dijete, Muhammed je bio poslat da živi u pustinji sa plemenom svoje pomajke da bi naučio beduinske običaje. To je na njega ostavilo izrazito velik utjecaj. Beduini nisu bili pretjerano zainteresirani za konvencionalnu religiju. Nisu polagali nadu u život nakon smrti i malo su povjerenja imali u svoje bogove, koji su im se činili nemoćni da izvrše bilo kakav utjecaj na njihovo teško okruženje. Pleme, a ne božanstvo, bilo je vrhovna vrijednost, i svaki član morao je podvrgnuti svoje lične potrebe i želje dobrobiti grupe, i boriti se do smrti, ako je bilo neophodno, da se osigura njegov opstanak. Arapi su malo vremena imali za rasprave o nadnaravnom. Bili su fokusirani, stoga, na ovaj svijet. Fantazija je bila beskorisna u stepama. Bio im je potreban pragmatični, trezveni realizam. Ipak, razvili su viteški zakonik, koji je, dajući značenje njihovim životima i sprečavajući ih da ne padnu u očaj u ovim surovim uslovima, obavljao suštinsku funkciju religije. Oni su to nazivali *muruvva*, kompleksan termin koji je teško prevesti kratko i jasno. *Muruvva* je značila hrabrost, strpljivost, izdržljivost; sastojala se iz predane odlučnosti da se osveti bilo koje loše djelo učinjeno grupi, da se zaštite njeni slabi članovi, i suprotstavi njenim neprijateljima. Da bi se sačuvala čast plemena, svaki član morao je biti spreman da pohrli u odbranu svojih suplemenika ili roda odmah i da se pokori svom vođi bez pogovora.

Iznad svega, član plemena morao je biti darežljiv i dijeliti svoju stoku i hranu. Život u stepama bio bi nemoguć kada bi ljudi sebično čuvali svoje bogatstvo dok bi drugi ostajali gladni. Neko pleme koje je danas bogato, moglo je sutra lako oстати bez ičega. Ako ste bili škrti u vrijeme svog blagostanja, ko bi vam pritekao u pomoć kada vama zatreba? Zbog ove neophodnosti *muruvva* je bila vrlina koja je podsticala *kerima* (blagodarnog heroja) da mu ne budu važne materijalne stvari i da ne padne u očaj zbog svog bijednog života. Istinski ča-

stan beduin nije mario za sutra, pokazujući svojim otmjenim poklonima i gostoprimstvom da svog suplemenika cijeni više od vlastite imovine. Morao je biti spreman dati sve svoje bogatstvo - svoje kamile, stada i robove - drugima, ili potrošiti svoje cjelokupno bogatstvo za jednu jedinu noć organizirajući vrhunsku gozbu za svoje prijatelje i saveznike. Međutim, darežljivost kerima znala je biti samouništavajuća i samodopadljiva: preko noći mogao je dovesti svoju porodicu u siromaštvo, iz prostog razloga da pokaže čast koja je tekla njegovim vena- ma i poboljša svoj status i reputaciju.

Muruvva je bila nadahnjujući ideal, ali do kraja šestog stoljeća, njene slabosti postale su tragično očite. Plemenska solidarnost ('*asabijja*) podsticala je hrabrost i nesebičnost, ali samo unutar okvira plemena. Nije postojao koncept univerzalnih ljudskih prava. Beduin se osjećao odgovoran samo za svoje krvne srodnike i saveznike. Nisu ga brinuli stranci, koje je smatrao bezvrijednim i beznačajnim. Ako ih je morao ubijati za dobrobit svog vlastitog naroda, nije osjećao nikakvu moralnu patnju i nije gubio vrijeme na filozofske apstrakcije ili etičke konsekvence. Pošto je pleme bilo najsvetija vrijednost, on ga je podupirao, bilo ono u pravu ili u krivu. "Ja sam pripadnik Gazijja [plemena]", pjevao je jedan od pjesnika. "Ako je ono [pleme] pogriješilo, i ja ću pogriješiti; a ako Gazijja [pleme] bude ispravno vodena, ja ću s njim ići."⁴ Ili, riječima popularne izreke: "Pomozi svom bratu bilo njemu učinjeno zlo ili on zlo činio drugima."⁵

Svako pleme je imalo svoj poseban vid muruvve, koja je, po vjerovanju Arapa, bila naslijeđena od otaca, osnivača plemena i bila je prenošena, poput fizičkih i mentalnih karakteristika, s jedne generacije na drugu. Oni su ovu plemensku slavu nazivali *haseb* (čast predaka).⁶ Kao izvor svog posebnog genija, članovi plemena poštovali su svoje pretke kao vrhovni autori-

⁴ Citirano u: R. A. Nicholson, *A Literary History of Arabs*, (Cambridge, 1953.), 83.

⁵ Toshihiko Izutsu, *Ethico-Religious Concepts in the Quran*, (Montreal and Kingston, ON, 2002.), 46.

⁶ Ibid., 63.

tet, a ovo je neizbježno poticalo jedan duboki i utvrđeni konzervativizam. Način života (*sunnet*) koji su stari zavještali svojim potomcima bio je svet i nenarušiv. "On pripada plemenu čiji oci su za njih uspostavili sunnet", drugi pjesnik objašnjava, "svaki narod ima svoj vlastiti tradicionalni sunnet; svaki narod ima svoje predmete slijeđenja."⁷ Svako zastranjenje - ma kako beznačajno bilo - od običaja predaka bilo je veliko zlo. Neki postupci su bili ispravni ne zbog svoje prirodene doličnosti ili plemenitosti, već prosto zbog toga što su bili odobreni davno od plemenskih otaca.

Beduin sebi nije mogao dozvoliti da eksperimentira. Bilo bi odmetnički neodgovorno zapostaviti *šerijat*, put ka pustinjskom bunaru koji je bio izvor života tvom narodu od pamti-vijeka. Naučiš preživljavati slijedeći riječi pravila čija vrijednost je provjerena iskustvom. Međutim, ovo neupitno prihvatanje tradicije moglo je odvesti u obijesni šovinizam - sunnet tvog naroda je najbolji i ne možeš ni pomisliti o nekom drugom načinu činjenja stvari. Čast svog plemena možeš jedino sačuvati odbijajući se pokloniti bilo kojem drugom autoritetu, ljudskom ili božanskom. Od *kerima* se očekivalo da bude ponosan, pun samopoštovanja, samopouzdanja i agresivno nezavisan. Arogancija nije bila mana već znak plemenitosti, dok je poniznost pokazivala da si faličnog porijekla i da u tvojim venama nema aristokratske krvi. Vanbračno rođena osoba genetski je bila određena da bude rob (*'abd*); to je jedino za što je bila dobra. Nikako i nikom se istinski *kerim* nije mogao potčiniti. "Mi svim ljudima, njihovom vodstvu, potčinjenost odbijamo", pjeva jedan pjesnik, "dok im mi sami vode ne budemo, tako, i bez uzda!"⁸ *Kerim* bi čuvao ovu prkosnu samodovoljnost čak i u prisustvu božanstva, jer nijedno božanstvo ne može biti superiorno nad istinski plemenitim ljudskim bićem.

U stepama plemenu su bili potrebni ljudi koji neće pokleknuti pred opasnostima i koji se mogu pouzdano suprotsta-

⁷ Labid ibn Rabi'ah, *Mu'allaqah*, 5.81, u knjizi Izutsu, *Ethico-Religious Concepts*, 63; usp. Kuran, 2:170, 43:22-24.

⁸ Izutsu, *Ethico-Religious Concepts*, 72.

viti svakoj neprilici. Ali ova prkosna ovisnost o samom sebi (*istigna'*) mogla je lako postati nesmotrenost i pretjeranost. Beduin je lako bivao uvučen u sukob i na najmanju provokaciju.⁹ Zbog svog izraženog osjećaja časti odgovarao je nasilno na bilo koju prijetnju ili uvredu. On se nije prosto oslanjao na samoodbranu, istinska hrabrost leži u preduhitrenom napadu. Nije dovoljno za "jednog ratnika, ljutog poput lava, da na napad odgovori ili ukori neprijatelja koji ga je snažno udario", pokliče pjesnik Zuhejr ibn Ebi Selma, "on treba napasti prvi i postati napadač i kada mu niko štetu ne čini".¹⁰ Hrabrost koju su veličali plemenski pjesnici bila je neodoljivi impuls koji nije mogao i nije trebao biti sputan. Ako je šteta načinjena samo jednom članu njegovog plemena, kerim je obavezu da se osveti osjećao poput fizičkog bola i neutažive žeđi.¹¹ Bio je to tragičan svjetonazor. Beduini su pokušavali glorificirati svoju borbu, ali njihov život je bio surov i nije postojala nada za bilo šta bolje. Sva bića, vjerovali su, potpadnu pod utjecaj *dehira* ("vremena" ili "sudbine"), koje je nametalo sve vrste patnji ljudskom rodu. Život jednog čovjeka je bio određen unaprijed. Sve stvari su umirale; čak i uspješan ratnik umre i biva zaboravljen. U ovom životu neprestane borbe vladala je neka vrsta prirodene ispraznosti. Jedini lijek protiv očaja bila su zadovoljstva - posebno opijenost vinom.

U prošlosti, mnogi beduini su pokušali da pobjegnu iz stepa i izgrade sigurniji, stalno nastanjeni (*hadara*) život, ali su ovi pokušaji obično bili osujećeni nedostatkom vode i obradive zemlje, i učestalošću suša.¹² Pleme nije moglo uspostaviti održivu naseobinu ako nije ili akumuliralo višak bogatstva - gotovo nemoguća vještina - ili zauzelo oazu, kao što je pleme Sekif učinilo u Taifu. Druga alternativa bila je postati posrednik između dvije ili više bogatih civilizacija regiona. Pleme Gassan, naprimjer, koje je zimovalo na granici Bizant-

⁹ Ibid., 29.

¹⁰ Zuhayr ibn 'Abi Salma, stihovi 38-39, u knjizi: Izutsu, *Ethico-Religious Concepts*, 84.

¹¹ Nicholson, *Literary History*, 93.

¹² Mohammad A. Bamyeh, *The Social Origins of Islam: Mind, Economy, Discourse*, (Minneapolis, 1999.), 17-20.

skog carstva, postalo je šticićenik Grka, prešlo na kršćanstvo, i osnovalo tampon državu da bi branilo Bizantiju od Perzije. Međutim, tokom šestog stoljeća, nova prilika se pojavila kao rezultat revolucije u transportu. Beduini su izmislili tovarno sedlo koje je omogućilo kamilama da nose mnogo teže tovare nego ranije, a trgovci iz Indije, istočne Afrike, Jemena i Bahreina otpočeli su zamjenjivati svoje magareće zaprege kamilama, koje su mogle preživjeti danima bez vode i bile su idealne za putovanje pustinjom. Stoga umjesto da izbjegavaju Arabiju, strani trgovci, koji su trgovali luksuznim roba- ma - tamjanom, začinima, slonovačom, žitaricama, biserima, drvetom, platnima i lijekovima - počeli su svoje karavane voditi direktno do Bizantije i Sirije kroz stepe, i upošljavati be- duine da čuvaju njihovu trgovačku robu, gone kamile, i navo- de ih od jednog izvora vode do drugog.

Mekka je postala stanica ovim karavanama koje su išle ka sjeveru. Bila je zgodno smještena u centru Hidžaza, i premda je podignuta na čvrstom stjenovitom tlu, što je poljoprivredu činilo nemogućom, naseljenost je bila moguća zbog postojanja izvora koji je izbijao iz dubina zemlje a koji su Arapi zva- li Zemzem. Otkriće ovog naizgled čudotvornog izvora u tako sušnom regionu vjerovatno je beduinima ovo mjesto učini- lo svetim mnogo prije razvitka grada Mekke. Privlačilo je ho- dočasnike iz cijele Arabije, a Kaba, kockasta granitna zgra- da znatne starosti, možda je prvobitno bila sjedište svetih re- likvija Zemzem kulta. Tokom petog i šestog stoljeća, vrelo i svetište (*harem*) bili su pod nadzorom različitih nomadskih plemena koja su se smjenjivala: Džurhum, Huza'a, te konačno početkom šestog stoljeća Kurejš, Muhammedovo pleme, koje je istjeralo svoje prethodnike i prvo sagradilo stalne građevi- ne okolo Kabe.

Otac utemeljivač Kurejša bio je Kusajj ibn Kilab, koji je okupio nekoliko nekada zaraćenih klanova blisko vezanih krvnim i ženidbenim vezama, te oformio novo pleme, upra- vo u vrijeme kada je Mekka postajala važan centar dalekorut- ne trgovine. Ime "Kurejš" vjerovatno je izvedeno iz *teqarruš*

("nagomilavanje" ili "stjecanje").¹³ Za razliku od Džurhuma i Huza'a koji nisu mogli napustiti beduinstvo, oni su stekli višak kapitala koji je omogućio stvaranje stalnog naselja. Prvo su uspjeli osigurati monopol nad trgovinom sjever-jug, time da su samo njima bile dopuštene usluge stranim karavanama. Također su bili u mogućnosti kontrolirati trgovinske aktivnosti unutar Arabije koje su stimulirane povećanjem međunarodnog prometa. Tokom prve polovine šestog stoljeća, beduinska plemena su počela razmjenjivati robe jedni s drugima.¹⁴ Trgovci su se okupljali na mnogobrojnim redovnim sajmovima koji su se održavali svake godine u različitim dijelovima Arabije, i bili su tako raspoređeni da su trgovci kružili poluotrvom u smjeru kazaljke na satu. Prva pijaca (*suq*) u godini održavana je u Bahreinu, najgušće naseljenoj oblasti; slijedeće su sukcesivno održavane u Omanu, Hadremvtu i Jemenu, a ciklus se završavao sa šest uzastopnih *suqova* u i oko Mekke. Posljednji sajam u godini bio je održavan u 'Ukazu neposredno prije mjeseca *hadždža*, tradicionalnog hodočašća Mekki i Kabi.

Tokom prve polovine šestog stoljeća, pleme Kurejš je otpočelo slati svoje vlastite karavane u Siriju i Jemen, i postepeno su postali nezavisni trgovci. Ali unatoč ovom uspjehu, znali su da su i ranjivi. Zbog činjenice da je poljoprivreda bila nemoguća u Mekki, potpuno su se oslanjali na razmjenu proizvoda, te ako bi ekonomija propala, umrli bi od gladi. Svi su stoga bili uključeni u ekonomiju, kao bankari, finansijeri ili trgovci. U naseljima zasnovanim na poljoprivredi beduinski duh je ostajao gotovo netaknut jer je bio sukladniji sa obrađivanjem zemlje, ali Kurejšije su bile prinuđene gajiti strogo komercijalni etos koji ih je udaljio od mnogih tradicionalnih vrijednosti *muruvve*. Morali su, naprimjer, postati ljudi mira, jer bi način ratovanja koji je bio uobičajen za područje stepa, biznis učinio nemogućim. Mekka je morala biti mjesto gdje bi se trgovci iz bilo kog plemena mogli okupiti slobodno bez bojazni od napada. Stoga je pleme Kurejš odbacilo princip uče-

¹³ Ibid., 30.

¹⁴ Ibid., 11-12.

stvovanja u plemenskom ratovanju i zadržalo je poziciju hladne neutralnosti. Prije njihovog dolaska, često su se dešavale krvave bitke u okolini Zemzema i Kabe, pri čemu su rivalska plemena pokušavala zadobiti kontrolu nad ovim značajnim mjestima. Sada, besprijekornom vještinom, Kurejšije su ustanovile *Harem*, zonu sa radijusom od tridesetak kilometara, sa Kabom u njegovom centru, gdje je svako nasilje bilo zabranjeno.¹⁵ Načinili su specijalne sporazume sa beduinskim plemenima, koja su obećala da neće napadati karavane tokom sezone trgovačkih sajmova. Zauzvrat, gubitak dohotka beduinskim saveznicima bio je kompenziran dopuštanjem da rade kao vodiči i zaštitari trgovaca.

Trgovina i religija su na taj način u Mekki bile neraskidivo uvezane. Hodočašće Mekki bilo je vrhunac *suq* ciklusa, a Kurejšije su rekonstruirale kult i arhitekturu svetišta tako da je ono postalo duhovni centar za sva arapska plemena. Premda beduini nisu bili mnogo zainteresirani za bogove, svako pleme imalo je svoje glavno božanstvo, obično predstavljeno u vidu kamene skulpture. Kurejšije su sakupile toteme plemena koja su pripadala njihovom savezu i postavili ih u Harem kako bi pripadnici tih plemena mogli obožavati samo svoja zaštitnička božanstva kada posjećuju Mekku. Svetost Kabe je tako bila od suštinske važnosti za uspjeh i opstanak plemena Kurejš, a njihovi rivali su ovo razumjeli. S ciljem da odvuče hodočasnike i biznis od Kurejša, guverner Abesinije i Jemena sagradio je rivalsko svetište u gradu Sana'a. Potom je, 547. godine, poveo armiju ka Mekki da dokaže da grad nije, nakon svega, imun na ratovanje. Međutim, govori se, njegov ratni slon je pao na koljena kada je došao u predgrađe Mekke i odbio je da napadne Harem. Impresionirani ovim čudom, Abesinci su se vratili kući. Godina slona postala je simbol svete nepovredivosti Mekke.¹⁶

Međutim kult nije bio prosto isprazna, bezobzirna eksploatacija pobožnosti. Ritualni *hadždža* također su arapskom hodočasniku davali duboko iskustvo. Kako su stizali u Mekku

¹⁵ Ibid., 38.

¹⁶ Kuran, 105. poglavlje.

na kraju *suq* ciklusa, kod trgovaca se javljao osjećaj uspjeha i uzbuđenosti. Karavane su prihvatili pripadnici plemena Kurješ. Pošto su kamile bile oslobođene tereta, te, nakon što su platili skromne pristojbe, trgovci i njihove sluge su mogli odati počast Haremu. Dok su se gurali kroz uske ulice predgrađa, izricali su ritualne povike, objavljujući svoje prisustvo bogovima koji su čekali njihov dolazak. Nakon dugog napornog puta po poluostrvu, ovo ujedinjenje sa svetim simbolima njihovih plemena izgledalo je kao povratak kući. Kada bi došli do Kabe, okruženi sa tri stotine i šezdeset plemenskih totema, počinjali bi obavljati tradicionalne obrede u Mekki i njejoj okolini, koji su možda izvorno bili koncipirani da zazovu zimske kiše. Trčali su sedam puta između brežuljaka Safe i Merve, istočno od Kabe, zatim su trčali do male doline Muzdelife, obitavališta boga groma, obavili noćno bdijenje na platonu pored brda Arefat, dvadeset i pet kilometara van grada, bacali kamenčiće na tri stuba u dolini Mine, i konačno, na kraju hodočašća žrtvovali bi svoje najvrednije ženske kamile, simbole svog bogatstva te - otuda - i samih sebe.

Najpoznatiji obred hadždža bio je *tavaf*, sedam obilazaka Kabe u smjeru kazaljke na satu, stilizirano obnavljanje kružne trgovačke rute uokolo Arabije, što je arapskim trgovačkim aktivnostima davalo duhovnu dimenziju. Tavaf je postao popularna aktivnost ispoljavanja vjere, a građani i njihovi gosti bi ga obavljali cijele godine. Struktura Harema stekla je arhetipsko značenje, koje se zatiče u svetištima drugih gradova drevnog svijeta.¹⁷ Kaba sa svoja četiri ugla predstavljala je četiri osnovne strane svijeta, simbolizirala je, ustvari, svijet. U njenom istočnom zidu bio je ugrađen Crni kamen, komad bazalta meteorskog porijekla, koji je jednom prilikom svijetleći pao sa neba, povezujući Nebesa i Zemlju. Dok su hodočasnici trčali oko velike granitne kocke, slijedeći smjer sunca oko zemlje, osjećali su da uspostavljaju sklad sa fundamentalnim poretkom kosmosa. Krug je uobičajeni simbol cjelovitosti, a praksa obilaženja kruženjem gdje se stalno vraćate na pola-

¹⁷ Johannes Sloek, *Devotional Language*, prijevod Henrick Mossin, (Berlin and New York, 1996.), 89-90.

znu tačku, proizvodi osjećaj ravnomjernog ponavljanja i uređenosti. Kružeći uokolo Kabe sedam puta zaredom, hodočasnici uče da pronađu svoju istinsku orijentaciju i svoju unutrašnju ravnotežu; ujednačeni ritam trčanja postepeno je praznio njihove umove od perifernih misli i pomagao im da meditiraju

Reformirani rituali učinili su Mekku centrom Arabije. Dok su drugi hodočasnici morali napuštati domovinu i putovati do dalekih mjesta, Arapi nisu morali napuštati poluostrvo, što je ostalo kao zakon sam po sebi. Sve ovo je dovelo do toga da Mekka postane središte arapskog svijeta.¹⁸ Grad je također bio izoliran što je Arapima davalo rijetku slobodu. Niti Perzija ni Bizantija, velike sile regiona, nisu imale nikakvog interesa u nepristupačnom terenu Arabije, pa su Kurejšije mogle stvoriti modernu ekonomiju bez imperijalne kontrole. Svijet je prolazio kroz Mekku, ali nije ostajao dovoljno dugo da se upliće. Arapi su bili u stanju razviti svoju vlastitu ideologiju i mogli su tumačiti znanje i vještine svojih sofisticiranijih susjeda kako su željeli. Nisu bili pod pritiskom da im se nameće bilo koja strana religija ili da se povinuju službenoj ortodoksiji. Zatvoreni krug i trgovačkog ciklusa i hadžskih rituala simbolizirao je njihovu ponosnu samodovoljnost, koja će, prolaskom vremena, postati odlika njihove urbane kulture.

Njihova odvojenost od velikih sila značila je da mekkan-ska ekonomija neće biti ugrožena promjenom njihovog stanja. Zaista, Kurejšije su bile čak u stanju da iz toga izvuku profit. Do godine Muhammedovog rođenja, 570., Perzija i Bizantija su zapale u niz međusobnih iscrpljujućih ratova, što će fatalno oslabiti obje carevine. Sirija i Mezopotamija postale su bojišnice, mnogi trgovački putovi bili su napušteni, a Mekka je preuzela kontrolu cjelokupne posredničke trgovine između sjevera i juga.¹⁹ Kurejšije su postale još moćnije, ali ipak su neki od njih počeli osjećati da plaćaju veliku cijenu za svoj

¹⁸ Bamyeh, *Social Origins of Islam*, 32.

¹⁹ *Ibid.*, 43.

uspjeh. Kako se šesto stoljeće privodilo koncu, grad je zapao u duboku duhovnu i moralnu krizu.

Stari duh zajedništva bio je uništen tržišnom ekonomijom, koja je ovisila o surovom natjecanju, pohlepi i ličnom poduzetništvu. Porodice su se sada natjecale jedna s drugom za bogatstvo i prestiž. Manje uspješni klanovi²⁰ osjetili su da su pritisnuti uza zid. Umjesto velikodušnog dijeljenja bogatstva, ljudi su gomilali novac za sebe i gradili privatna carstva. Oni ne samo da su ignorirali tešku situaciju siromašnijih članova plemena, već su iskorištavali prava siročadi i udovica, utapajući njihovo nasljedstvo u svoja vlastita imanja. Uspješni su, naravno, bili zadovoljni svojom novom sigurnošću. Vjerovali su da ih je njihovo bogatstvo spasilo od neimaštine i mizerije beduinstva. Ali oni koji su poklekli u bezglavom trku za finansijskim uspjehom, osjećali su se izgubljeno i dezorijentirano. Principi muruvve izgledali su nespojivi sa tržišnim silama, a mnogi su zapali u duhovnu prazninu. Stari ideali nisu zamijenjeni ničim novim jednake vrijednosti, a uvriježeni zajednički etos govorio im je da bi ovaj neobuzdani individualizam mogao nanijeti štetu plemenu, koje je jedino moglo preživjeti ako njegovi članovi ujedine sve svoje resurse.

Muhammed je rođen u klanu Hašim, jednoj od najistaknutijih porodičnih grupa u Mekki. Njegov pradjed bio je prvi trgovac koji se latio nezavisne trgovine sa Sirijom i Jemenom, a klan je imao privilegiju opskrbljavanja hodočasnika vodom tokom hadždža, što je bila jedna od najvažnijih funkcija u gradu. Ali u skorije vrijeme, Hašimov klan su pogodila teška vremena. Muhammedov otac Abdullah umro je prije Muhammedovog rođenja, a njegova majka Amina zapala je u takvo siromaštvo da je, prenosi se, jedina beduinka, koja je bila voljna da bude njegova dojilja, bila iz jednog od najsiromašnijih plemena u Arabiji. On je živio sa njenom porodicom dok nije napunio šest godina, i iskusio je nomadski život na najokrutniji način. Kratko nakon što je doveden nazad u Mekku, njegova majka je umrla. Ovaj dvostruki gubitak ostavio je duboki uti-

²⁰ Termine "klan" i "pleme" nije lako razlučiti jedan od drugog, ali ovdje se "klan" odnosi na porodičnu grupu *unutar* plemena.

sak na Muhammeda, kao što ćemo vidjeti, njega će uvijek brinuti patnja siročadi.

Prema njemu su se lijepo odnosili njegovi preostali rođaci. Prvo je živio sa svojim djedom Abdu-l-Mutallibom, koji je bio nadasve uspješan trgovac u svoje vrijeme. Muhammed je bio djedov miljenik. Starac je volio da se njegova postelja iznese vani, da može ležati u hladu Kabe, okružen svojim sinovima. Muhammed bi obično sjeo pored njega, a djed bi ga nježno tapšao po leđima. Međutim, kada je on umro, Muhammed, kome je tada bilo osam godina, ništa nije naslijedio. Njegovi moćniji rođaci upravljali su imetkom, a Muhammed je prešao da živi kod svog amidže Ebu Taliba, koji je sada bio *sejjid* ("prvak") Hašimovog klana i visoko poštovan u Mekki, iako je njegov posao slabio. Ebu Talib je jako volio svog bratića, a i njegova braća su također pomogla u Muhammedovom obrazovanju. Hamza, najmlađi, čovjek impresivne snage, naučio je Muhammeda borbenim vještinama, načinivši od njega vještog strijelca i borca vičnog sablji. Njegov ujak Abbas, bankar, uspio je Muhammedu obezbijediti da upravlja karavanama koje su išle na sjever za Siriju.

Mladi Muhammed je bio prilično omiljen u Mekki. Bio je zgodan, skladnog, dobro popunjenog tijela, prosječne visine. Njegova kosa i brada bile su guste i kovrdžave, a imao je iznimno svijetlu put i osmijeh pun šarma, što se spominje u svim izvorima. Bio je odlučan i cijelim bićem posvećen svemu što je radio. Tako je bio pažljiv prema povjerenom zadatku da nikad nije gledao preko ramena, čak ni ako bi mu i prekrivač zapao u trnovitom žbunju. Kada bi se okrenuo da s nekim govori, običavao je okrenuti se cijelim tijelom i obratiti se sagovorniku direktno u lice. Kada bi se rukovao, nikad nije bio prvi koji bi povukao svoju ruku. Odisao je takvom pouzdanošću da je bio poznat kao el-Emin, pouzdani. Međutim, njegov status siročeta stalno ga je povlačio unazad. Htio je oženiti svoju rođaku Faketu, ali Ebu Talib je morao odbiti njegovu ženidbenu ponudu, nježno naglasivši da Muhammed nije u mogućnosti izdržavati ženu, te joj je našao mnogo priličniju ponudu.

Ali, kada je Muhammedu bilo oko dvadeset i pet godina, njegova sreća se naglo promijenila. Hatidža bint Huvejlid, daleka rođaka, zatražila je od njega da za nju odvede karavan u Siriju. Porijeklom je bila iz klana Esed, koji je sada bio mnogo utjecajniji od Hašimovog, i pošto je njen muž umro, postala je uspješna trgovkinja. Urbani život daje ženi iz visokih krugova priliku da uspije u poslu, premda žene iz nižih klasa nisu imale nikakav status u Mekki. Muhammed je putovanje obavio tako uspješno da je Hatidža ostala veoma impresionirana i ponudila mu je brak. Potreban joj je bio novi muž, a njen talentirani rođak bio je odgovarajući izbor. "Sviđaš mi se zbog našeg srodstva", kazala mu je, "i visoke reputacije među tvojim narodom, tvog poštenja, dobrog karaktera i iskrenosti."²¹ Neki Muhammedovi kritičari su podrugljivo gledali na ovo vjenčanje u pravi čas sa bogatom udovicom, ali to nije bio brak iz koristi. Muhammed je veoma volio Hatidžu, i premda je poligamija bila pravilo u Arabiji, nikada nije oženio drugu, mlađu ženu dok je ona bila živa. Hatidža je bila zadivljujuća žena, "odlučna, plemenita i inteligentna", kaže Ibn Ishaq, Muhammedov prvi biograf.²² Ona je bila prva koja je prepoznala genij svog muža, i - vjerovatno zbog toga što je izgubio majku u tako ranoj mladosti - ovisio je o njoj emocionalno i oslanjao se na njene savjete i podršku. Nakon njene smrti, znao je i naljutiti neke od svojih kasnijih supruga beskrajno je hvaleći.

Hatidža je vjerovatno bila u svojim kasnim tridesetim kada se udala za Muhammeda, i rodila mu je najmanje šestoro djece. Njihova dva sina - El-Kasim i Abdullah - umrli su kao djeca, a Muhammed je neizmjereno volio svoje kćeri Zejnebu, Rukajju, Ummu Kulsum i Fatimu. Bila je to srećna obitelj, iako je Muhammed insistirao da se veliki dio njihove dobiti daje siromašnima. On je također u porodicu doveo dva siromašna dječaka. Na dan njihova vjenčanja, Hatidža mu je poklonila mladog roba po imenu Zejd ibn el-Haris iz jednog od sjevernjača-

²¹ Muhammed ibn Ishaq, *Sirat Rasul Allah*, 120, u djelu: A. Guillaume, prijevod, *The Life of Muhammad: A Translation of Ishaq's Sirat Resul Allah*, (London, 1955.); usporedi: Leila Ahmed, *Women and Gender in Islam*, (New Heaven and London, 1992.), 42.

²² Ibid., 155. Guillaumeov prijevod.

kih plemena. On je postao tako privržen svom novom gospodaru da je, kada je njegova porodica došla u Mekku sa novcem da ga otkupe, molio da mu dopuste da ostane kod Muhammeda, koji ga je usvojio i podario mu slobodu. Nekoliko godina kasnije, Ebu Talib se zatekao u takvoj finansijskoj nevolji da je Muhammed u svoju obitelj uzeo njegovog petogodišnjeg sina Alija da mu olakša teret. Bio je predan obojici dječaka i ophodio se prema njima kao prema vlastitim sinovima.

Veoma malo nam je poznato o ovim godinama Muhammedovog života. Međutim, iz njegove kasnije karijere jasno je da je on tačno dijagnosticirao problem koji je posebno bio raširen među mlađim ljudima, koji su se lako predavali ovoj agresivnoj tržišnoj ekonomiji. Kurejšije su uvele klasno raslojavanje koje je bilo prilično strano idealu muruvve. Gotovo u isto vrijeme kada su Kurejšije uspostavile kontrolu nad Mekom, bogatiji su živjeli pored Kabe, dok su manje uspješni nastanjivali predgrađa i brdoviti predio van grada. Napustili su beduinsku vrlinu darežljivosti i postali iznimno pohlepni, te su ovo zvali pronicljivim osjećajem za posao. Neki više nisu podlijegali starom fatalizmu, jer su bili svjesni da su uspjeli potpuno promijeniti svoje stanje. Čak su vjerovali da bi im njihovo bogatstvo moglo donijeti neku vrstu besmrtnosti.²³ Ostali su utočište pronašli u hedonističkom načinu života, praveći od religije stvar rasonode.²⁴ Sve više se Muhammedu činilo kako su Kurejšije odbacile najbolje i zadržale samo najgore aspekte muruvve: nesmotrenost, aroganciju i samoljublje koji su bili moralno destruktivni i mogli su grad dovesti do propasti. Bio je ubijeđen da društvena reforma mora biti zasnovana na jednom novom duhovnom rješenju, ili će ostati površna. Vjerovatno je shvatio, duboko u sebi, u nekoj nejasnoj slutnji, da posjeduje izniman talenat, ali šta je on mogao učiniti? Niko ga ne bi uzeo ozbiljno, jer, unatoč njegovom braku sa Hatidžom, nije imao pravi status u gradu. Vladalo je široko rasprostranjeno duhovno nespokoјstvo. Arapi sa stalnim boravištem, koji su živjeli u gradovima i poljoprivrednim zajed-

²³ Kur'an, 103: 2-3.

²⁴ Kur'an, 6: 70, 7:51.

nicama Hidžaza, razvili su jednu drugačiju vrstu religijske vizije. Njih su više interesirali bogovi nego beduine, ali njihov nerazvijeni teizam nije imao jakih korijena u Arabiji. Veoma malo mitskih priča je kazivano o raznim božanstvima. Allah je bio najvažniji bog, i bio je poštovan kao Gospodar Kabe, ali smatran je udaljenom figurom sa veoma malo utjecaja na svakodnevne živote ljudi. Poput drugih "velikih božanstava" ili "nebeskih bogova" koji su bili zajednička osobina drevnih religija, uz njega nije bio vezan kult niti je bio prikazan kakvim likom ili obličjem.²⁵ Svako je znao da je Allah stvorio svijet; da on začinje ljudski embrio u materici, te da on kišu daje. Ali ova vjerovanja su ostala apstraktna. Arapi bi se ponekad molili Allahu u neprilici, ali kada bi opasnost prošla, zaboravili bi sve.²⁶ Doista, na Allaha su gledali kao na jednog neodogovornog, odsutnog oca, koji se, nakon što je muškarcima i ženama podario bitak, više ne interesira za njih i prepušta ih njihovoj sudbini.²⁷

Kurejšije su također obožavale druge bogove. Postojao je Hubel, božanstvo koje je bilo predstavljeno velikim, crvenkastim kamenom koji je stajao unutar Kabe.²⁸ Bile su i tri božice - El-Lat, El-Uzza i Menat - koje su često nazivane "kćerkama Allahovim" (*benatullah*) i bile su veoma popularne u trajno nastanjenim zajednicama. Predstavljene su velikim uspravnim kamenim statuama, a njihova svetišta u Taifu, Nahli i Kudajdu bila su otprilike slična mekkanskom Haremu. Premda su bile nižeg ranga nego Allah, često su ih nazivali njegovim "družicama" ili "partnerima" i uspoređivali ih sa prekrasnim ždralovima (*garaniq*) koji su letjeli više nego ijedna druga vrsta ptica. Iako nisu imale svetište u Mekki, Kurejšije su voljele ove božice i molile im se da posreduju u njihovo ime pred nedostižnim Allahom. Dok su se gurali okolo Kabe, če-

²⁵ Wilhelm Schmidt, *The Origin of the Idea of God*, (New York, 1912.), na više mj.

²⁶ Kur'an, 10:22-24, 24:61, 63, 39:38, 43:87, 106:1-3.

²⁷ Izutsu, *God and Man in the Koran, Semantics of the Koranic Weltanschauung*, (Tokyo, 1964.), 93-101, 124-129.

²⁸ F. E. Peters, *The Hajj: The Muslim Pilgrimage to Mecca and the Holy Places*, (Princeton, 1994.), 24-27.

sto bi pjevali ovaj zaziv: "El-Lat, El-Uzza i Menat, treća, preostala. Zaista su one uzvišene ptice garaniq; nadajmo se njihovom posredništvu."²⁹

Ovo obožavanje idola bio je relativno novi religijski entuzijazam koji bijaše uvezen iz Sirije a uveo ga je jedan od mekkanskih starješina koji vjerovali su da bi one mogle donijeti kišu, ali nemamo nikakve predstave zašto se, naprimjer, govorilo za božice da su Allahove kćeri - posebno zbog činjenice da su Arapi smatrali rođenje kćerke nesrećom i često su ubijali žensku djecu pri rođenju. Bogovi Arabije nisu svojim obožavateljima davali nikakav moralni naputak, te iako su oni zasnovali obrede koji su bili duhovno zadovoljavajući, neki od članova Kurejš plemena počinjali su smatrati ove kamene likove neprikladnim simbolima božanstvenosti.³⁰

Ali šta je bila alternativa? Arapi su znali za monoteističke religije judaizam i kršćanstvo. Židovi su, vjerovatno, živjeli u Arabiji više od hiljadu godina, gdje su imigrirali nakon babilonske i rimske invazije na Palestinu. Židovi su bili prvi koji su se nastanili u poljoprivrednim kolonijama Jesriba i Hajbera na sjeveru. Postojali su židovski trgovci u gradovima i židovski nomadi u stepama. Oni su zadržali svoju religiju, oformili svoja vlastita plemena ali su se ženili sa lokalnim stanovništvom, i sada se praktično nisu razlikovali od Arapa. Govorili su arapski jezik, nadijevali arapska imena i organizirali svoje društvo na isti način kao njihove komšije Arapi. Neki Arapi su postali kršćani: postojale su važne kršćanske zajednice u Jemenu i uz granicu sa Bizantijom. Mekkanski trgovci su se sreli sa kršćanskim monasima i pustinjacima tokom putovanja, i bile su im poznate priče o Isusu te koncepti raja i Sudnjeg dana. Nazivali su Židove i kršćane *ehlu-l-kitab* ("Sljedbenici Knjige"). Divili su se ideji o objavljenim spisima i željeli su da i oni steknu Sveto pismo na svom vlastitom jeziku.

Ali u ovo vrijeme Arapi judaizam i kršćanstvo nisu smatrali posebnim tradicijama fundamentalno različitim od njihove vlastite. I doista, termin "židov" ili "kršćanin" obično se

²⁹ Ibn al-Kalbi, *The Book of Idols*, u knjizi Peters, Hajj, 29.

³⁰ Bamyeh, *Social Origins of Islam*, 22-24.

više odnosio na plemensku pripadnost nego što je označavao religijsku orijentaciju.³¹ Ove vjere bile su prihvaćeni dio duhovne panorame poluostrva i smatrane su prilično kompatibilnim sa arapskom duhovnošću. Zbog činjenice da nijedna imperijalna sila nije nastojala nametnuti nijednu formu religijske ortodoksije, Arapi su smatrali da slobodno mogu da prilagode ono što su oni razumjeli o ovim tradicijama svojim vlastitim potrebama. Allah je, vjerovali su, Bog kojeg obožavaju Židovi i kršćani, tako su i Arapi kršćani obavljali hadždž Kabi, kući Allahovoj, zajedno sa paganima. Kazivalo se da je Adam izgradio Kabu nakon njegovog izгона iz Edena i da ju je Noa obnovio nakon što je bila razorena Potopom. Kurejšije su znale da se u Bibliji za Arape kaže da su sinovi Išmaela, Abrahamovog najstarijeg sina, i da je Bog zapovijedio Abrahamu da ga ostavi sa majkom Hagar u divljini, obećavajući da će od njegovih potomaka načiniti veliki narod.³² Kasnije je Abraham posjetio Hagar i Išmaela u pustinji i ponovno otkopao svetište. On i Išmael su ga obnovili i uredili obrede hadždža. Svako je znao da su Arapi i Židovi bili u srodstvu. Kao što je to židovski historičar Josephus (od 37. - oko 100. n.e.) objasnio, Arapi su obrezivali svoje sinove u dobi od trinaest godina "jer je Išmael, osnivač njihove nacije, kojeg je Abrahamu rodila njegova konkubina (Hagar) obrezan u tim godinama".³³ Arapi nisu smatrali potrebnim da prelaze na judaizam ili kršćanstvo jer su vjerovali da su već članovi abrahamske porodice. Ustvari, ideja prelaska iz jedne vjere u drugu bila je strana Kurejšijama, čija je vizija religije bila u osnovi pluralistična.³⁴ Svako pleme dolazilo je u Mekku da obožava svog vlastitog boga, koji je stajao u Haremu pored Allahove kuće. Arapi nisu razumjeli ideju zatvorenog sistema vjerovanja, niti su uviđali da je monoteizam nespojiv sa politeizmom. Smatrali su da je Allah, koji je bio okružen idolima u Kabi, gospodar

³¹ Ibid., str. 79-80; Reza Asian, *No god but God, The Origins, Evolution, and Future of Islam*, (New York and London, 2005.), 9-13.

³² Geneza, 16.

³³ Flavius Josephus, *The Antiquities of the Jews*, 1.12.2.

³⁴ Bamyeh, *Social Origins of Islam*, 25-27.

među božanstvima, na veoma sličan način na koji su neki blijski pisci Jahvu vidjeli kako "nadvisuje sve ostale bogove".³⁵

Ali neki od stalno nastanjenih Arapa su postajali nezadovoljni ovim paganskim pluralizmom, i pokušavali su stvoriti jedan izvorni arapski monoteizam.³⁶ Kratko prije nego što je Muhammed primio svoju prvu objavu, oni su se povukli iz religijskog života Harema. Bilo je isprazno, kazali su svojim suplemenicima, trčati uokolo Crnog kamena, koji nije mogao "niti vidjeti, niti čuti, niti pomoći". Vjerovali su da su Arapi "iskrivili religiju svog oca Abrahama", pa su oni krenuli u potragu za *hanefijjom*, njegovom "čistom religijom".³⁷ Ovo nije bila organizirana sekta. Svi ovi hanifi osuđivali su obožavanje kamenih statua i vjerovali su da je Allah jedini Bog, ali nisu svi ovo ubjeđenje tumačili identično. Neki su očekivali da će doći arapski poslanik sa božanskom misijom da obnovi čistu religiju Abrahamovu; drugi su mislili da je ovo nepotrebno: ljudi su se mogli vratiti hanefiji na svoju vlastitu inicijativu. Neki su propovijedali ponovno oživljavanje mrtvih i Sudnji dan, drugi su privremenom mjerom smatrali prelazak na kršćanstvo ili judaizam, dok se *dinu Ibrahim* (vjera Abrahamova) valjano ne uspostavi.

Hanifi su imali malo utjecaja na svoje suvremenike, jer su uglavnom bili zabrinuti za svoj vlastiti spas. Nisu imali želje da reformiraju društveni ili moralni život u Arabiji, a njihova teologija je u osnovi bila negativna. Umjesto stvaranja nečeg novog, oni su se jednostavno povukli iz matičnog toka. I doista, riječ hanif se vjerovatno izvodi iz korijena HNF: "okrenuti se od". Imali su jasniju ideju o onome što nisu htjeli nego što je bila jasna njihova koncepcija o tome gdje idu. Ipak, pokret je bio simptom duhovne uzburkanosti u Arabiji na početku sedmog stoljeća, a mi znamo da je Muhammed imao bliske odnose sa troje vodećih hanifa u Mekki. Ubejdullah

³⁵ Psalmi, 135:5.

³⁶ Bamyeh, *Social Origins of Islam*, 89-144; Aslan, *No god but God*, 13-15. Izutsu, *God and Man*, 107-118.

³⁷ Ibn Ishaq, *Sirat Rasul Allah*, 143. u knjizi Guillaume, *Life of Muhammad*.

ibn Džahš bio mu je rođak, a Vereka ibn Nevfel je bio Hatidžin rođak: oba ova čovjeka su postali kršćani. Bratić Zejda ibn Amra, koji je napadao pagansku religiju Mekke tako strasno da je izbačen van grada, postao je jedan od Muhammedovih najpovjerljivijih učenika.³⁸ Čini se, stoga, da se Muhammed pridružio hanifskim krugovima, a vjerovatno je i dijelio Zejdovo iščekivanje božanske upute. Jednog dana, prije nego što je izgnan iz Mekke, Zejd stajao pored Kabe govoreći protiv iskvarene religije Harema. Ali odjednom je ozbiljno zastao. "O Allahu!", poviknuo je, "kada bih znao kako želiš da budeš obožavan, obožavao bih te, ali ne znam."³⁹

Muhammed je također tražio novo rješenje. Već nekoliko godina, s Hatidžom bi odlazio na brdo Hira' tokom mjeseca ramazana, dijeleći sadaku siromašnima koji su ga posjećivali u njegovoj pećini na planini gdje se on bijaše molio.⁴⁰ Veoma malo nam je poznata ova praksa za koju neki izvori vjeruju da ju je uveo Muhammedov djed. Izgleda da je ona spajale društvenu zabrinutost sa obredima koji su vjerovatno sadržavali duboko klanjanje Allahu,⁴¹ i intenzivnije obilaske Kabe. U ovo vrijeme počeo je doživljavati nadahnute snove, koji su zračili nadom i obećanjem. Oni bi mu nadirali "poput prvog jutarnjeg svjetla", fraza koja u arapskom jeziku označava nagli preobražaj svijeta kada sunce probije tamu u ovim istočnim zemljama gdje nema praskozorja.⁴²

Desilo se to za vrijeme njegovog godišnjeg povlačenja na brdo Hira' oko 610. godine. Osjetio je iznenađan i dramatičan napad. Riječi koje su bile istisnute, kao da su dolazile iz dubine njegovog bića, udarile su u srž problema Mekke.

³⁸ Radi se o Omeru ibn el-Hattabu.

³⁹ Ibid., 145 u knjizi Guillaume, *Life of Muhammad*.

⁴⁰ Peters, *Hajj*, 39-40.

⁴¹ Izutsu, *God and Man*, 148.

⁴² Ibn Ishaq, *Sirat Rasul Allah*, str. 151 u knjizi Guillaume, *Life of Muhammad*, 105.

Čitaj u ime Gospodara tvoga koji stvara -
stvara čovjeka od ugruška!

Čitaj, plemenit je tvoj Gospodar,
koji poučava peru,

koji čovjeka poučava onome što nije znao.

Uistinu, čovjek se uzobijesti
čim se neovisnim osjeti,

a Gospodaru tvome će se, doista, svi vratiti!

Ovaj stih bio je jedna vrsta produžetka kurejšijskog vjerovanja da je Allah svakog od njih stvorio. Ponosnu samodovoljnost muruvve označio je kao iluziju, jer su ljudi u potpunosti ovisni o Bogu. Konačno, Allah je ponovio da on nije daleko, odsutno božanstvo, već hoće da poduči i uputi svoja stvorenja, prema tome ona mu se moraju "približiti". Ali umjesto prilaska Bogu u duhu ponositog istigna'a, moraju kleknuti pred njim poput poniznog roba. "Dodirni svojom glavom zemlju!", Bog je zapovijedio⁴³ - položaj tijela koji će biti odbojan arogantnim Kurejšijama. Od samog početka, Muhammedova religija je dijametralno bila suprotna nekim suštinskim principima muruvve.

Kada je došao sebi, Muhammed je bio toliko prestrašen da je i pored sveg njegovog duhovnog naprezanja, pomislio da ga je prosto posjetio neki džinn, pa više nije htio ni živjeti. U očaju, izletio je iz pećine i počeo se penjati do vrha brda da se baci u smrt. Ali tu je doživio drugu viziju. Vidio je moćno biće koje je ispunilo horizont i stajalo "gledajući direktno u njega, ne mičući se ni naprijed ni nazad".⁴⁴ Pokušao se okrenuti, ali, kazivao bi kasnije, "prema kojem god sam dijelu neba pogle-

⁴³ Kur'an, poglavlje 96: u Michael Sells, urednik i prevodilac, *Approaching the Qur'an: The Early Revelations* (Ashland, OR, 1999.) Muhammed Asad prevodi ove retke od 6 do 8: "Ne! Čovjek se zbilja uzobijesti, čim Pomisli da je samom sebi dovoljan; a, zaista, Uzdržavatelju tvome svi se moraju vratiti."

⁴⁴ Kur'an, 53: 5-9, Sellsov prijevod. U prijevodu kur'anskih ajeta, gdje je to bilo potrebno, nastojali smo uskladiti Sellsov prijevod sa postojećim Prijevodima na bosanski jezik kako se ne bi, zbog prijenosa iz jezika u jezik, desilo zastranjivanje od izvornog kur'anskog teksta, (op.pr. M.K.)

dao, vidio sam ga kao i prije".⁴⁵ Bio je to Duh (*ruh*) objave, kojeg će Muhammed kasnije zvati Gabriel [Džibril]. Ali ovo nije bio lijepi, naturalistični anđeo, već nadnaravno prisustvo koje je nadilazilo obične ljudske i prostorne kategorije.

Preplašen i još uvijek nemoćan da shvati šta se zbilo, Muhammed se zateturio niz planinske kose ka Hatidži. Dok je došao do nje, puzao je na rukama i koljenima, nekontrolirano dršćući. "Pokrij me!", povikao je, dok joj je hrlio u krilo. Hatidža ga je zamotala u ogrtač i držala ga u svojim rukama dok strah nije uminuo. Ona nije sumnjala u objavu. Ovo nije bio nikakav džinn, tvrdila je. Bog se nikad ne bi tako okruto poigrao sa čovjekom koji je pošteno pokušavao da mu služi. "Ti si ljubazan i pažljiv prema svojoj rodbini", podsjetila ga je, "pomažeš siromašnima i bijednicima i njihove terete nosiš. Boriš se da ponovno uspostaviš visoke moralne kvalitete koje je tvoj narod izgubio. Odaješ poštovanje gostu i pritičeš u pomoć onima koji su u neprilici. Ta, ne može to tako, dragi moj."⁴⁶ Muhammed i Hatidža su vjerovatno do u sitne sate raspravljali, pokušavajući razumjeti istinsku prirodu religije koja je nadilazila obrednu izvedbu i zahtijevala praktičnu samilost i kontinuiran moralni trud.

Da bi uvjerala Muhammeda, Hatidža se konsultirala sa svojim rođakom Verekom, hanifom, koji je izučavao Svete spise Sljedbenika Knjige, i koji bi im mogao dati stručan savjet. Vereka je bio oduševljen. "Sveto! Sveto!", poviknuo je kada je čuo šta se desilo. "Ako si mi kazala istinu, o Hatidža, njemu je došla velika božanska poruka koja bijaše dolazila Mojsiju prije, i eto, on je poslanik svom narodu."⁴⁷ Slijedeći put kada je Vereka sreo Muhammeda u Haremu, poljubio ga je u čelo i upozorio ga da njegov zadatak neće biti lak. Vereka je bio starac i nije očekivao da će dugo živjeti, ali zaželio je da poživi i pomogne Muhammedu, kada ga Kurejšije prognaju iz grada. Muhammed je ostao užasnut. Nije mogao ni zamisliti život van

⁴⁵ Ibn Ishaq, *Sirat Rasul Allah*, str. 153 u knjizi Guillaume, *Life of Muhammad*.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Ibid., 154.

Mekke. Da li će ga zaista odbaciti, pitao je potišten. Vereka mu je tužno kazao da je poslanik uvijek u svojoj vlastitoj zemlji ostajao bez poštovanja.

Bio je to težak početak, prepun straha, tjeskobe i prijetio je progonom. Ipak, Kuran je sačuvao i drugo izvješće o iskustvu na planini Hira', u kojem je silazak Duha opisan kao događaj čudesnosti, blagosti i mira, sličan začecu Isusa u Marijinoj materici.⁴⁸

Mi smo ga poslali u Noći Sudbine -

A šta ti znaš šta je Noć Sudbine?

Noć Sudbine je bolja od hiljadu drugih mjeseci -

Meleki i Duh, s dozvolom Gospodara svoga,

spuštaju se u njoj zbog odluke svake.

Mir je u njoj sve dok zora ne svane.⁴⁹

U ovoj *suri* (poglavlju) Kurana postoji sugestivna nerazgovijetnost muškog i ženskog roda, posebice u zamjenicama, što se često gubi u prijevodu. U Kuranu pitanje "A šta ti znaš?" redovito uvodi jednu ideju koja će biti strana Muhammedovim prvim slušateljima, ukazujući da su oni pred ulaskom u polje neopisivog. Ovdje Muhammed neprimjetno iščezava iz drame na brdu Hira', a noć (*lejl*) ostaje na centru pozornice, poput žene koja čeka svoga ljubavnika. Noć Sudbine je otvorila jednu novu eru sjedinjenja između Nebesa i Zemlje. Izvorni strah od božanskog susreta je zamijenjen mirom koji je ispunio tamu svijeta koji je čekao svanuće.

Muhammed bi razumio njemačkog historičara Rudolfa Ottoa, koji je opisao sveto kao misteriju koja je ujedno i *strahovita* i *fascinantna*. Ona je bila tegobna, nasrtljiva i strašna, ali također je ispunjavala ljudska bića "oduševljenjem, radošću i osjećajem potpune harmonije i bliske razmjene".⁵⁰ Objava ne može biti opisana na jednostavan način, a kompleksnost nje-

⁴⁸ Kur'an 21:91, 19:16-27. Sells, *Approaching the Qur'an*, 187-193

⁴⁹ Kur'an , 97, Sellsov prijevod

⁵⁰ Rudolf Otto, *The Idea of the Holy: An Inquiry into the Non Rational Factor in the Idea of the Divine and its relation to the rational*, prijevod John W. Harvey, 2. izd., (London, Oxford and New York, 1950.), 12-40.

govog iskustva je Muhammeda učinila opreznim da bilo kome nešto kaže o tome. Nakon iskustva na brdu Hira', bilo je još vijetina - ne znamo tačno koliko - a onda, na Muhammedovo za-prepaštenje, Božanski glas je zatihnuo i objava više nije bilo.

Bilo je to vrijeme velike praznine. Bijaše li to Muhammed, nakon svega, samo obmanut? Da li je prisustvo bilo puko po-javlivanje neposlušnog džinna? Je li ga to Bog smatrao ne-dostatnim i napustio ga? Dvije duge godine, nebesa su osta-la neumoljivo zatvorena, a onda, najednom, tama je rastjerana erupcijom blistavog obećanja:

Tako mi jutarnjih trenutaka,
Tako mi noći kada se utiša,
Tvoj Gospodar nije te napustio,
niti te mrzi,

Ono što će kasnije doći bit će bolje -
od onog što je prije bilo,
Tebi će Gospodar tvoj dati -
i zadovoljan ćeš biti,

Nije li te zatekao kao siročić -
i utočište ti dao,
I izgubljenim te zatekao -
pa te uputio,
I u gladi te zatekao -
pa ti je opskrbu dao,

Zato jetima -
ne ugnjetavaj!
I onog ko prosi za pomoć -
ne odbij!
I o blagodati Gospodara tvoga -
kazuj!⁵¹

Ovdje je Allah ponudio svoju garanciju da on nije napustio svoja stvorenja, i podsjetio muškarce i žene da oponašaju njegovu stalnu dobrotu i darežljivost. Ljudska bića, koja su iskusila Božiju brigu, moraju da pomažu siročadi i onima kojima je uskraćeno. Svako onaj ko je iskusio napuštenost, glad i ugnjetavanje mora odbiti, ma o kakvim se uvjetima radilo, da nanese ovu vrstu bola drugima. Objava se završila govoreći Muhammedu da je vrijeme da "kazuje" ili obznani ovu poruku Kurejšijama. Ali, kako će oni odgovoriti?

Džahilijet

OTPOČEO JE TIHO, govoreći o svojim objavama jednoj maloj grupi prijatelja i članova porodice, koji su postali oduševljeni i suosjećajni sljedbenici, uvjereni da je on dugo očekivani arapski poslanik. Međutim, Muhammed je uvidio da će većina članova plemena Kurejš ovo smatrati gotovo neprihvatljivim. Svi su poslanici Allahovi bili utjecajne ličnosti, oci osnivači društva. Neki čak bijahu čuda izvodili. Kako se Muhammed mogao mjeriti sa Mojsijem ili Isusom? Kurejšije su ga gledale kako odrasta, viđale ga kako ide za svojim poslom na pijacu, kako jede i pije poput svih ostalih. Oni bijahu odbacili mnoge vrijednosti muruvve, ali su zadržali elitističko, aristokratsko držanje i očekivali su da Bog odabere kerima iz ugledne porodice, iz jednog od istaknutijih klanova, a ne nekog beznačajnog člana klana Hašim. Kako će reagirati kada im Muhammed bude kazao da napuste svoju ponosnu nezavisnost na način koji narušava sunnet njihovih praotaca?

Čak se i u ovom ranom periodu Muhammed susreo sa opozicijom. Hatidža, njene kćerke, zatim Alija i Zejd su bezuvjetno prihvatili njegov novi status, ali premda će ga njegov amidža Ebu Talib nastaviti voljeti i podržavati, duboko ga je pogađalo to što se Muhammed usudio odstupiti od apsolutnog autoriteta njihovih predaka. On je dijelio porodicu. Muhammedovi rođaci - Dža'fer ibn Ebi Talib, Abdullah i Ubejdullah ibn Džahš, i njihova sestra Zejneba, svi su prihvatili objave, ali njegove amidže Abbas i Hamza nisu, premda su to njihove žene učinile. Muhammedov zet Ebu-l-As, koji bijaše oženio njegovu kćer Zejneb, odbio je čak i pomisao o novoj vjeri. Naravno, ovo je veoma opterećivalo Muhammeda. Porodična solidarnost je bila sveta vrijednost, i poput bilo kojeg Arapa, on je poštivao starješine svog plemena i klana. Očekivao je da će oni s vrha prvi pristupiti, ali mladi su bili ti koji su se odazvali njegovoj poruci. Objave su već počele Muhammeda gurati od

ustaljene norme. Nije mogao a da ne primijeti da mnogi njegovi sljedbenici dolaze iz nižih slojeva. Znatno broj bile su žene, ostali su bili slobodni ljudi, sluge i robovi. Prvi među ovim posljednjim bio je Bilal, Abesinac iznimno jakog glasa. Kada bi se muslimani okupili da zajedno klanjaju u Haremu, Muhammed bi se zatekao okružen "mladim ljudima i nemoćnim narodom grada".⁵² Muhammed bi im izrazio toplu dobrodošlicu u njegovo malo društvo, ali mora da se pitao kako će uspjeti pokret tako nevažnih ljudi. I doista, neke starješine Kurejša, koji još uvijek nisu znali ništa o objavama, počeli su ga pitati zašto se sastaje sa takvim neuglednicima.

Nisu svi "slabi" ljudi bili loše situirani. Ovaj tehnički plemenski termin označavao je manje vrijedan plemenski status, a ne siromaštvo. Muhammedov najvatreniji sljedbenik u ovo vrijeme bio je njegov prijatelj Atiq ibn Osman, koji je uobičajeno bio poznat po svojoj kuniji, Ebu Bekr.⁵³ On je bio uspješan, bogat trgovac, ali, poput Muhammeda, dolazio je iz "slabog" klana koji su zadesila teška vremena. Ebu Bekr je bio "draga i naravna osoba", kaže nam Ibn Ishaq, ljubazan, pristupačan čovjek, posebno vješt u tumačenju snova.⁵⁴ Mnogi su pripadnici mlade generacije, pogođeni agresivnim kapitalizmom Mekke, dolazili njemu tražeći savjet. Neki mladi ljudi osjetili su da su pritisnuti ličnom nevoljom, depresivnim mrtvilom iz kojeg su dugo čekali da se probude, te zastrašujuće otuđeni od svojih roditelja. Sin jednog važnog finansijera, pripadnika moćnog klana, bijaše usnio da ga njegov otac pokušava gurnuti u provaliju ispunjenu vatrom, a onda je osjetio dvije snažne ruke koje su ga povukle na sigurno i shva-

⁵² Ovo je zabilježio mekkanski historičar iz sedmog stoljeća Ibn Šifan ez-Zuhri, kojeg citira W. Montgomery Watt, *Muhammad at Mecca*, (Oxford, 1953.), 87.

⁵³ Nakon rođenja prvog sina, Arapi su po običaju uzimali počasni naziv poznat kao kunija. Ebu Bekr znači "otac Bekra." Njegova žena bi bila poznata kao Ummu Bekr, "majka Bekra." Muhammed je često bio poznat kao Ebu-l-Kasim.

⁵⁴ Muhammed ibn Ishaq, *Sirat Rasul Allah*, 161, u djelu: A. Guillaume, prijevod, *The Life of Muhammad: A Translation of Ishaq's Sirat Resul Allah*, (London, 1955.), 115.

tio je, u momentu buđenja, da je njegov spasilac bio Muhammed.⁵⁵ Drugi mladić, koji je bio iz prestižnog klana Abdu-š-Šems, došao je Ebu Bekru nakon što je sanjao da je čuo neki glas kako viče u pustinji: "Spavači, probudite se!" - obznanjujući da se pojavio poslanik u Mekki.⁵⁶ Oba ova mladića postali su muslimani, ali je prvi svoju vjeru tajio od oca koliko god je mogao, a obraćenje drugog, uveliko je naljutilo starješine njegovog klana, koji su sloveli kao najutjecajniji ljudi u Mekki.

Objave su na vidjelo iznijele nove podjele u gradu. Godinama, zabrinjavajuća podjela bijaše otvorena između mladih i starih, bogatih i siromašnih, muškaraca i žena. Ovo je bilo opasno. Sveti spis koji je objavljivan Muhammedu, ajet po ajet, sura po sura, osudio je ovu vrstu nejednakosti, zbog koje je jedna grupa neizbježno patila od druge.⁵⁷ Svako društvo koje je bilo podijeljeno unutar sebe bilo je uništeno, jer je išlo protiv same prirode stvari. Bio je ovo jedan zastrašujući period. Neprekidni ratovi između Perzije i Bizantije izgledali su kao najava kraja starom svjetskom poretku, a čak i unutar Arabije plemenska ratovanja su postala stalna. Tokom posljednjih dvadeset godina, gazv, koji tradicionalno bijaše kratak i oštar, eskalirao je u duge, iscrpljujuće vojne pohode zbog nečuvene suše i gladi. Vladao je apokaliptični osjećaj nadolazeće katastrofe. Muhammed je bio uvjeren da ukoliko Kurejšije ne promijene svoje stavove i ponašanje, i njih će također uništiti anarhija koja je prijetila da obuhvati cijeli svijet.

S nadahnućem koje je dobijao od Allaha, Muhammed je pažljivo išao ka jednom potpuno novom rješenju, uvjeren da ne govori u svoje vlastito ime, već jednostavno ponavlja objavljene Božije riječi. Bio je to bolan, težak proces. Jednom prilikom bijaše kazao: "Nikad nisam primio objavu a da ne pomislim da se moja duša od mene rastavlja."⁵⁸ Nekada je poruka

⁵⁵ Muhammad ibn Sa'd, *Kitab al-Tabaqat al-Kabir*, 4.1.68, u djelu: Martin Lings, *Muhammad: His Life Based on the Earliest Sources*, (London, 1983.), 47.

⁵⁶ Ibn Sa'd, 3.1.37, *Kitab at-Tabaqat*, u djelu: Lings, *Muhammad*, 47.

⁵⁷ Kur'an, 27:45-46, 28:4.

⁵⁸ Jalal al-Din Suyuti, *Al-Itqan fi 'Ulum al-Qur'an*, citirano u djelu: Maxime Rodinson, *Mohammed*, prijevod Anne Carter, (London, 1971), 74.

bila jasna. Mogao je gotovo jasno vidjeti i čuti Gabriela (Džibrila). Izgledalo je kao da mu se riječi "spuštaju", poput pljuska životvorne kiše. Međutim, često je Božanski glas bio prigušen i nejasan: "Ponekad bi mi to dolazilo poput odzvanjanja zvona, i to mi je najteže bilo; zvonjava bi zatihnula kada bih postao svjestan njihove poruke."⁵⁹ On je morao oslušivati nejasne naznake, slutnje u događajima, pokušavajući da otkrije šta se uistinu dešavalo. Postao bi blijed od napora i pokrivačio bi se svojim prekrivačem, kao da se štiti od tog Božanskog udara. Jako bi se znojio, čak i kada je dan bio hladan. Okretao bi se sebi tražeći u svojoj duši rješenje problema, skoro na isti način na koji pjesnik tegobno traži duboko u sebi riječi pokušavajući da ih dovede do nivoa svjesnosti u svom umu. U Kuranu, Bog je podučio Muhammeda da pažljivo sluša svaku objavu kada nastupa. Morao je biti pažljiv da ne bi prerano nametnuo značenje nekom ajetu, prije nego bi njegovo puno značenje postalo potpuno jasno.⁶⁰

Otuda, u Kuranu, Bog se direktno obraćao narodu Mekke, koristeći Muhammeda kao svoja usta, isto kao što je govorio putem hebrejskih poslanika u židovskim Svetim spisima. Stoga je jezik Kurana svet, jer - muslimani vjeruju - on bilježi riječi koje je na neki način izgovorio sam Bog. Kada su Muhammedovi sljedbenici slušali Božanski glas, koji je prvo izgovarao Poslanik, a kasnije vješti recitatori Kurana, osjećali su da imaju neposredni susret sa Allahom. Biblijski hebrejski se doživljava kao Sveti jezik na veoma sličan način. Kršćani nemaju ovaj koncept svetog jezika, jer u grčkom jeziku Novog Zavjeta nema ništa sveto, njihovo Pismo predstavlja Isusa kao Riječ izgovorenu od strane Boga ljudskom rodu. Poput svakog Svetog spisa, Kur'an je na taj način nudio jedan susret sa transcendentnim, premošćujući ogromnu pukotinu između našeg prolaznog, smrtnog svijeta i Božanskog.

Muhammedovi sljedbenici su s nestrpljenjem očekivali svaku novu objavu; nakon što bi je on izrekao, oni bi je učili napamet, a oni koji su bili pismeni zapisivali bi je. Bili su dir-

⁵⁹ Bukhari, *Hadith*, 1.3., u djelu: Lings, *Muhammad*, 44-45.

⁶⁰ Kur'an, 20:114, 75:16-18.

nuti i uzbuđeni zbog iznimno lijepog jezika njihovog Svetog spisa, koji je, bili su uvjereni, jedino mogao dolaziti od Boga. Onome ko ne govori arapski jezik teško je steći uvid u ljepotu Kurana, jer se ona rijetko može prenijeti u prijevodu. Tekst izgleda zamorno ponovljiv, nema naročite strukture, nema argumentiranja koje zadržava ili organizirano povezanog pripovijedanja. Ali Kur'an nije stvaran da bude čitan po nekom ustaljenom redu. U svojoj konačnoj formi, poglavlja ili sure Kur'ana su poredane tako da otpočinju sa najdužim i završavajući sa najkraćim, stoga poredak nije važan. Svaka sura sadrži suštinska učenja i moguće je nasumice pročitati određeni tekst u bilo kom dijelu i izvući ključne pouke.

Kao i većina Arapa u ovo vrijeme, Muhammed nije znao ni čitati niti pisati. Riječ *qur'an* znači "čitanje". Nije stvaran za lično iščitavanje u sebi, već poput većine Svetih spisa, namijenjen je da bude čitan naglas, a glas biva jedan od glavnih dijelova izražaja. Poezija je bila važna u Arabiji. Pjesnik je bio glasnogovornik, historičar društva i kulturološki autoritet svog plemena. Vremenom su Arapi naučili kako slušati recitaciju i bijahu razvili jedan visoko sofisticirani osjećaj kritičkog slušanja.⁶¹ Pjesnici su svoje ode recitirali na godišnjim trgovačkim sajamovima uzbuđenoj publici iz svih dijelova poluostrva. Svake godine održavalo se važno takmičenje iz poezije na sajmu u Ukazu, nedaleko od Mekke, a pobjedničke pjesme bijahu izvezene u zlatu na finom crnom platnu i obješene na zidovima Kabe. Muhammedovi sljedbenici će, stoga, biti u mogućnosti uhvatiti verbalne znakove u tekstu koji se izgube u prijevodu. Ustanovili su da se teme, riječi, fraze i zvučni obrasci ponavljaju više puta - poput varijacija u muzičkom komadu, koje suptilno pojačavaju originalnu melodiju, i dodaju stupanj za stupnjem složenosti. Kur'an se namjerno ponavlja, njegove ideje, scene i priče bivaju sklopljene ovim unutarnjim odzvanjanjima, što pojačava njegovo središnje učenje uz poučna podizanja naglašenog. Povezali su dijelove koji su prvotno izgledali odvojeno, i povezali su različite oblike tek-

⁶¹ Michael Sells, urednik i prevodilac, *Approaching the Qur'an: The Early Revelations* (Ashladn, OR, 1999.), XVI.

sta, pri čemu jedan ajet na prefinjen način kvalificira i nadopunjuje druge. Kur'an nije donosio faktičku informaciju koja bi se mogla prenijeti trenutno. Poput Muhammeda, slušatelji su polako morali upijati njegova značenja. Njihovo razumijevanje bi raslo intenzivnije i sazrijevalo bi tokom vremena, a bogati, pun aluzija jezik i ritmovi Kurana pomagali su im da uspore svoje misaone procese i uđu u jedan drugačiji način svijesti.

Američki učenjak Michael Sells opisuje šta se dešava kada vozač pretrpanog autobusa u Egiptu, u kome je nepodnošljivo vruće, pusti kasetu sa kur'anskim učenjem: "Meditirajuća smirenost počinje nastupati. Ljudi se opuštaju. Gurkanje za mjesto prestaje. Glasovi onih koji razgovaraju postaju tiši i manje napeti. Ostali šute, izgubljeni su u razmišljanju. Osjećaj podijeljenog zajedništva nadvladava fizičku neugodnost."⁶² Kontrola disanja je ključna u većini kontemplativnih tradicija. Praktičari joge su otkrili da to daje osjećaj širine, uporediv sa efektom muzike, posebice ako je neko sam svira.⁶³ Učaci ili recitatori Kurana izgovaraju duge rečenice ili dijelove sporo izdišući a, kada udahnu, naprave pauze zbog meditacije. Prirodno je i da publika također prilagodi svoje disanje i ustanovi da ovo ima smirujući, terapijski efekat, koji im omogućava da shvate teža učenja teksta.

Bog nije osipao jasne naredbe sa visoka. Božanski glas je konstantno mijenjao način na koji ukazuje na sebe - kao "Mi", "On", "vaš Gospodar", "Allah", ili "Ja" - mijenjajući svoj odnos i prema Poslaniku i prema njegovim slušaocima. Niti je Bog izrazito u muškom rodu. Svako učenje je počinjalo sa zazivom "U ime Allaha, Milostivog (*er-Rahman*) i Samilosnog (*er-Rahim*)". Allah je imenica muškog roda, ali božanska imena *er-Rahman* i *er-Rahim* ne samo da su u gramatičkom značenju ženskog roda, već se etimološki vežu za riječ koja označava matericu. Djelomično personificirana ženska figura je bila središnja skoro u svim ranim objavama. Naila-

⁶² Sells, *Approaching the Qur'an*, 183-184.

⁶³ Mircea Eliade, *Yoga: Immortality and Freedom*, prijevod Willard Trask, (London, 1958.) 56.

zimo na prikrivene aluzije o nekoj ženi koja je zanjela dijete ili rada, scenu o nekoj ženi koja je izgubila svoje jedino dijete, ili dirljivi zov djevojčice, koju su ubili njeni razočarani roditelji.⁶⁴ Ovo jako prisustvo ženskog roda bilo je iznimno važno u okolnostima agresivnog patrijarhata Mekke i možda može objasniti zašto su žene bile među prvima koje su odgovorile na poruku Kurana.

U svakoj od ranih sura Bog intimno govori pojedincu, često preferirajući da postavi mnoga svoja učenja u formi pitanja: "Nisi li čuo?" "Šta misliš?" "Nisi li vidio?" Svaki slušatelj je tako bio pozvan da sebe lično ispita, bio muškarac ili žena. Svaki odgovor na ove upite bio je uobičajeno gramatički neutralan ili nedefiniran, ostavljajući slušateljstvo sa jednom slikom nad kojom bi moglo duboko razmišljati, ali bez konačnog odgovora.⁶⁵ Ova nova religija nije imala namjeru postizanja metafizičke izvjesnosti: Kur'an je od ljudi htio da razviju drugačiju vrstu svijesti.

Kršćanska koncepcija Posljednjeg Suda bila je središnja ideja u ranoj poruci Kur'ana. Muhammed je vjerovao da je Mekku zadesila kriza jer se pripadnici plemena Kurejš više nisu osjećali odgovornim za svoja djela. U stepama je kerim mogao biti arogantan i samodopadljiv, ali bi se osjećao odgovornim za sve članove svog plemena. Kurejšije su, međutim, bile obuzete gomilanjem privatnog bogatstva, bez pomisli na patnju "slabih". Nije se činilo da shvataju da će njihova djela imati dugotrajne posljedice. Da bi se suprotstavio ovom nemaru, Kur'an je naučavao da će pojedinci morati objasniti svoje ponašanje Bogu. Doći će "dan obračuna" (*jevnu-d-din*): arapski izraz također implicira na "momenat istine".⁶⁶ Na kraju svojih života ljudska bića će se morati suočiti sa neugodnom stvarnošću koju su pokušavali izbjeći. Iskusit će zastrašujući ontološki preokret, u kome će se ispostaviti da je sve što je izgledalo pouzdano, važno i vječno, ustvari kratko-

⁶⁴ Sells, *Approaching the Qur'an*, 183-204. Vidi također: Kur'an, 81:8-9.

⁶⁵ Vidi: Kur'an, 82:17-18, 83:8-9, 19.

⁶⁶ Sells, *Approaching the Qur'an*, XLIII.

trajno. U odsječnim, konciznim ajetima, rane sure su razotkrile ovaj veo iluzije.

Kada sunce sjaj izgubi,
I kada zvijezde popadaju,
I kada se planine pokrenu,
I kada steone kamile desetnice budu napuštene,
I kada se divlje životinje saberu,
I kada se mora vatrom napune...

Onda će svaka duša znati ono šta je pripremila.⁶⁷

Sunce, mjesec i zvijezde će nestati. Čak i steona kamila, najcjenjeniji posjed Arapa iz pustinje, više neće imati nikakve vrijednosti. Sve što će tada istinski vrijediti, bit će čovjekovo ponašanje:

Tog Dana ljudi će se u odvojenim grupama pojaviti
da im se pokaže šta su radili,

Ko god bude uradio koliko i trun dobra - vidjet će ga,
Ko god bude uradio koliko i trun zla - vidjet će ga.⁶⁸

Ispostavit će se da su djela, koja naizgled nisu bila važna u tom trenutku, bila od iznimne važnosti. Malo djelo sebičnosti i neljubavnosti ili, obrnuto, neznatan čin darežljivosti, postat će mjera ljudskog života: "Osloboditi roba, ili kad glad hara, nahraniti, siročje bliska roda, ili ubogoga nevoljnika."⁶⁹

Svako ko je obavljao ova "dobra djela" (*salihat*) bit će nagrađen vječnim boravkom u Raju (*'ilijjin*), ali oni koji su se usredsredili na sebično gomilanje materijalnih dobara, bit će kažnjeni u *džehimu* - čudna riječ, koja se uobičajeno prevodi kao "rasplamsana vatra". Odlomci koji opisuju džehim su uglavnom tužni a ne gnjevni. Kasnija muslimanska tradicija će obraditi teme koje govore o Nebesima, Paklu i Sudnjem Danu, ali Kur'an ostaje suzdržan, njegov jezik karakteristično neponovljiv i misteriozan. Još važnije, on nagoni slušatelja da

⁶⁷ Kur'an, 81:1-6, 14, u prijevodu: Sells, *Approaching the Qur'an*

⁶⁸ Kur'an, 99:6-8, Sellsov prijevod.

⁶⁹ Kur'an, 90:13-16, Sellsov prijevod.

se suoči sa prosudbom u neposredno] sadašnjosti. Dan obračuna nije bio predstavljen kao puki daleki događaj, on je također "momenat istine" ovdje i sada. Ispitivanje, intimno zapitivanje i korištenje sadašnjeg vremena obavezivalo je slušatelje da se suoče sa posljedicama svoga ponašanja u svakodnevnim postupcima. Kako će biti kada saznaš da si protraćio svoje vrijeme na zemlji i kada bude isuviše kasno da više bilo šta učiniš? Kur'an insistirajući pita: "Pa gdje to idete sa svojim životom?"⁷⁰ Ljudska bića nisu u osnovi zla, već su skloni zaboravu, nadasve čeznu da potisnu ove neugodne ideje u prikrajke svojih umova. Stoga je njima potreban jedan stalni podsjetnik (*zikir*). "Podsjeti ih", Bog traži od Muhammeda, "sve što ti možeš učiniti je da budeš onaj koji ih podsjeća."⁷¹

Stoga, ljudi moraju postati samosvjesni, svjesni onog šta rade. Moraju izgraditi vrlinu *taqwa*, riječ koja se nekada prevodi kao "strah", ali bolje joj se značenje prenosi riječju "svjesnost". Oni se stalno moraju čuvati od sebičnosti, pohlepe i arogancije. Umjesto da se plaše strahom od pakla, trebali bi razmišljati o znakovima (*ajetima*) Božije blagodarnosti u svijetu prirode i oponašati njegovu dobrotu:

Pa zašto oni ne pogledaju kamile -
kako su stvorene,
i nebo - kako je uzdignuto,
i planine - kako su postavljene,
i Zemlju kako je prostrta.⁷²

Cjelokupni kosmos bijaše veo koji je zastirao prisustvo svog Stvoritelja. Smjena dana i noći, sunca i mjeseca, životvornih kiša, te očaravajući sklad ljudskog bića, sve su to znakovi Božijeg prisustva. Razmišljajući o ovim znakovima na određen i disciplinovan način, oni će postati svjesni neizrecive realnosti koja stoji iza njih i bit će ispunjeni zahvalnošću.

Kurejšije su sada s osudom gledali na slabe. Vjerovali su da pad i siromaštvo otkrivaju u osnovi nedostatak plemićkog,

⁷⁰ Kur'an, 81:26, Sellsov prijevod.

⁷¹ Kur'an, 88:21-22.

⁷² Kur'an, 88:17-20, Sellsov prijevod.

stoga nisu osjećali nikakvu obavezu prema siromašnima, siročadi ili udovicama. Ali kada bi razumjeli svoju ovisnost o Allahu u svakom trenutku svojih života, cijenili bi svoju vlastitu slabost, a njihova osornost bi bila ublažena i zamijenjena divljenjem i čuđenjem. Napustili bi svoju nadmenu samopouzdanost i svoje ponosito njegovano odbijanje da padnu ničice pred bilo kojim stvorenjem, ljudskim ili Božanskim. Muhammed je htio da svaki čovjek, žena i dijete u Mekki razviju u sebi poniznu zahvalnost koja bi trebala odlikovati ljudskost u njima.

Muhammed se nije zadovoljavao pukim radom na društvenoj reformi. Vjerovao je da bi, bez unutarne transformacije, čisto politički program bio površan. Da bi ovo postigao, on je učio svoju malu grupu obrednim radnjama koje će im omogućiti da razviju ovaj novi odnos. Prvo, oni bi se sastajali zbog molitve (*salat*): njihovo predano padanje ničice će biti jedna vrsta dnevnog podsjetnika na njihovo istinsko stanje. Salat je prekidao njihove svakidašnje poslove i pomagao im je da se sjetite da je Allah najvažniji u njihovom životu. Bilo je veoma teško za muškarce i žene, učene u duhu muruvve, prostrijeti se poput robova, a mnogi pripadnici Kurejš plemena bijahu uvrijeđeni ovim odbojnim položajem tijela. Međutim, fizička rutina salata simbolizirala je predanost (*islam*) njihovog cjelokupnog bića Allahu. To je naučilo njihova tijela, na jednom dubljem nivou od racionalnog, da ostave samopoštujući poriv oholog uzdizanja i divljenja samom sebi. *Muslim(an)* je bila osoba, muškarac ili žena, koja bijaše načinila ovaj čin predanosti i koja je bila ponosna što je Božiji rob.

Drugo, od članova muslimanske zajednice (*ummet*) zahtijevano je da se odreknu dijela svog prihoda za potrebe siromašnih. Ovo "čisto davanje" (*zekat*) izbacilo je samodopadnost iz tradicionalne beduinske darežljivosti. Umjesto njihovog nemarnog, pretjeranog slobodarstva, davali su redovni, ne previše naglašeni prilog slabijim članovima plemena. Novi kerim nije više bio osoba koja raspodijeli svoj cjelokupni imetak za jednu jedinu noć, već osoba koja je neumorno i energično izvršavala "djela pravednosti". U ovoj fazi, nova vjera se

zvala *tezekka* (pročišćenje).⁷³ Brinući se za siromašne i one u nevolji, oslobađajući robove, čineći mala djela ljubaznosti svakog dana, sata, muslimani su naučili da sebe ogrnu vrlinom suosjećanja i postepeno bi stekli odgovoran, brižan duh, koji je oponašao blagodarnost samog Allaha. Ako su uspjeli da se tako održe, iz svojih srca bi izbacivali ponos i sebičnost i postizali duhovnu profinjenost.

Tri godine Muhammed je izbjegavao eksponiranje i publicitet, propovijedajući samo pažljivo odabranim ljudima, ali prilično je bio iznenađen kada mu je 615. godine, Allah zapovijedio da dostavi njegovu poruku cijelom Hašimovom klanu.⁷⁴ "Ovaj zadatak je pretežak za mene", kazao je Aliji, ali je krenuo naprijed i pozvao četrdeset starješina na skromni objed. Tanko jelo je bilo poruka za sebe. Više neće biti pretjeranog gostoprimstva.⁷⁵ Luksuz nije bio puko traćenje novca, već nezahvalnost, nezahvalno prosipanje Allahove neprocjenjive blagodati. Kada su starješine stigle, bili su zgranuti kada im je Alija servirao jednostavan obrok, ovčiji but i posudu mlijeka. Kada je priču ponovio kasnije, Alija ju je ispričao tako da je zvučala kao Isusov čudotvorni događaj sa veknama hljeba i ribama; premda su bile jedva dovoljne za jednu osobu, svi su se najeli. Nakon jela, Muhammed je ustao da se obrati skupu i kazao im je o svojim objavama. Otpočeo je detaljno objašnjavati principe svoje vjere islama. Međutim, Ebu Leheb, Ebu Talibov polubrat, ga je grubo prekinuo. "On je na vas bacio čini!", poviknuo je, i sastanak se okončao u neredu. Muhammed ih je i narednog dana morao pozvati, a ovog puta je uspio da završi svoje predstavljanje: "O sinovi Abdu-l-Muttalibovi, nije mi poznat nijedan Arap koji je došao svom narodu sa plemenitijom porukom od moje." Zaključio je: "Bog mi je naredio da vas pozovem Njemu. Pa koji će od vas sarađivati sa mnom na ovom poduhvatu, kao moj brat, moj izvršitelj i moj nasljednik?"

⁷³ Watt, *Muhammad at Mecca*, 68.

⁷⁴ Kur'an, 26:214.

⁷⁵ Kur'an, 17:26-27.

Nastala je neugodna tišina, a starješine su gledali jedan u drugoga zatečeni, u neprilici. Svi su se mogli sjetiti Muhammeda kao malog dječaka, koji je živio od milosti svojih rođaka. Kako se usudio ustvrditi da je poslanik Allahov? Čak i Muhammedov rođak Dža'fer i njegov usvojeni sin Zejd oklijevali su da progovore, ali naposljetku Alija, nemirni trinaestogodišnjak, više nije mogao izdržati. "O poslanice Božiji", poviknuo je, "ja ću ti biti pomagač u ovoj stvari!" Muhammed je nježno stavio svoju ruku na dječakov vrat. "Ovo je moj brat, moj izvršitelj i moj nasljednik među vama", kazao je. "Slušajte ga i pokorite mu se." Ovo je bilo previše. Tajac je prestao i starješine su se rasule u smijehu. "Naredio ti je da slušaš svog sina i da mu se pokoriš!", s podsmijehom su poviknuli Ebu Talibu nahrlivši iz kuće.⁷⁶

Nimalo obeshrabren ovim ponižavajućim neuspjehom, Muhammed je nastavio propovijedati mnogo šire u gradu, ali s veoma malo uspjeha. Niko nije kritikovao njegovu društvenu poruku. Znali su da im je muruvva nalagala da dijele svoje bogatstvo sa slabijim članovima plemena. Bila je jedna stvar *biti* sebičan i pohlepan, a prilično druga *braniti* ove stavove. Većina ljudi je odgađala dan obračuna. To je prosto bila priča starih žena, tvrdili su. Kako bi mogla tijela koja su istrula u zemlji ponovno oživjeti? Da li je Muhammed ozbiljno mislio da će se njihovi poštovani preci podići iz svojih grobova i "stati pred Gospodara svih bića?"⁷⁷ Kur'an je odgovorio da niko ne može *dokazati* da nema života nakon smrti, te ako je Allah mogao stvoriti ljudsko biće od malešne kapi sjemena, on lako može oživjeti mrtvo tijelo.⁷⁸ Također je ukazao da ljudi koji ismijavaju ideju konačnog obračuna, su upravo ti koji nemaju namjeru mijenjati svoje ugnjetavačko, sebično ponašanje.⁷⁹ Kada su se suočili sa ustrajnim ispitivanjem Kurana o konačnoj vrijednosti njihovog života, pribježište su pronašli

⁷⁶ Ibn Jarir at-Tabari, *Tarikh ar-Rasul wa'l Muluk*, 1171, u djelu: Guillaume, *The Life of Muhammad*, 117-118.

⁷⁷ Kur'an, 83:4, 37:12-19.

⁷⁸ Kur'an, 45:23, 36:77-83.

⁷⁹ Kur'an, 83:10-12.

u poricanju i ismijavanju. Ali, unatoč njihovom skepticizmu, većina Kurejšija se zadovoljavala time da se jednostavno okane Muhammeda. Bili su poslovni ljudi koji su imali malo sluha za ideološke rasprave, i znali su da bi se ozbiljan unutarnji konflikt loše odrazio na trgovinu. U svakom slučaju, ova mala skupina robova, ljutih mladića i propalih trgovaca nije bila stvarna prijetnja, a njihov će pokret sigurno postepeno iščeznuti.

Sam Muhammed je jarko želio da izbjegne otvorenu podjelu. Nikako nije želio da naštetiti Mekki, "majci svih gradova". Znano mu je bilo da neki pripadnici plemena Kurejš misle da on želi postati kralj - ideja odvratna Arapima, koji su bili duboko sumnjičavi prema monarhiji. Međutim, Muhammed nije imao političkih ambicija. Kako bi razuvjerio njegove kritičare, Bog mu je čvrsto kazao da on ne smije stremiti javnoj funkciji. On je jednostavno bio *nezir*, poslanik koji opominje, i treba pristupiti Kuranu ponizno, izbjeci provokaciju i biti pažljiv da ne napada njihove bogove. To je ono što su veliki poslanici učinili u prošlosti.⁸⁰ Poslanik je morao biti altruista, on ne smije glasno i široko proglašavati svoja vlastita mišljenja samodopadljivo ili zgražati se nad osjećajima drugih, već treba uvijek stavljati dobrobit zajednice na prvo mjesto. Poslanik je prije i iznad svega bio *musliman*), jedan od "onih koji su sebe predali [Allahu]".⁸¹ U toj želji da izbjegne ozbiljan raskol, Muhammed nije, u ovom periodu, naglašavao mono-teistički sadržaj svoje poruke. Poput hanifa, bio je ubijeden da je Allah jedini Bog, ali nije u početnoj fazi osudio obožavanje kamenih idola okolo Kabe ili kult triju garaniqa. Poput većine velikih religijskih mudraca, nije bio mnogo zainteresiran za ortodoksiju.⁸² Metafizička spekulacija je imala tendenciju da ljude učini svadljivim i mogla je uzrokovati podjele. Bilo je mnogo važnije prakticirati "dobra djela" nego ustrajavati na

⁸⁰ Kur'an, 6:108, 27:45, 10:71-72. Mohammad A. Bamyeh, *The Social Origins of Islam: Mind, Economy, Discourse*, (Minneapolis, 1999.), 180-184.

⁸¹ Kur'an, 10:72.

⁸² Wilfred Cantwell Smith, *Faith and Belief* (Princeton, 1979.), 44-46. Toshihiko Izutsu, *Ethico-Religious Concepts in the Qur'an*, (Montreal and Kingston, ON, 2002.), 132-133.

nekoj teološkoj poziciji koja će uvrijediti mnoge ljude koje je pokušavao pridobiti.

Međutim tenzije su rasle. Godine 616. neki pripadnici Kurejša napali su muslimane dok su oni obavljali svoje obredne molitve u jednoj uskoj dolini van grada. Incident je šokirao svakog u Mekki i obje strane su očajno pokušavale pronaći odgovarajuću sporazum. Ovo je vjerovatno uzrokovalo zloglasni incident o "satanskim stihovima".⁸³ O događaju izvještavaju jedino dva Muhammedova rana biografija, a neki učenjaci vjeruju da je to apokrifno, premda je teško uvidjeti zašto bi to iko izmislio. Oba historičara naglašavaju želju za pomirenjem u gradu u to vrijeme. Ibn Sa'd otpočinje svoje izvješće kazujući da je Muhammed u svojoj želji da izbjegne nepovratan prekid odnosa sa Kurejšijama, "sjedio sam, želeći [nadajući se] da mu neće biti objavljeno ništa što će ih otjerati od njega".⁸⁴

Taberi ovako počinje:

Kada je Poslanik vidio da mu je njegov narod okrenuo leđa i pogođen njihovom otudenošću od onog što im on bijaše donio od Boga, jarko je želio da mu dođe od Boga poruka koja bi pomirila njega i njegov narod. Zbog njegove ljubavi prema svom narodu, i njegove uznemirenosti njihovim stanjem, obradovalo bi ga kada bi prepreka koja je činila njegov zadatak tako teškim bila otklonjena; stoga je razmišljao o ovoj stvari i čeznuo za njom, i bijaše mu draga.⁸⁵

Jednog dana, nastavlja Taberi, Muhammed je sjedio pored Kabe sa nekim starješinama, recitirajući jednu novu suru, u kojoj je Allah pokušavao razuvjeriti njegove kritičare: Muhammed nije imao namjeru uzrokovati svu ovu nevolju, Božanski glas je insistirao, on nije u zabludi niti ga nadahnjuje kakav

⁸³ Tor Andrae, *Muhammad: 'The Man and His Faith*, prijevod Theophil Menzel (London, 1936.), 22-35; W. Montgomery Watt, *Muhammad's Mecca: History of the Qur'an*, (Edinburgh, 1988.), 66-73; Watt, *Muhammad at Mecca*, 103-109; Bamyeh, *The Social Origins of Islam*, 208-209.

⁸⁴ Ibn Sa'd, *Kitab al-Tabaqat* 8i, 137, u djelu Bamyeh, *The Social Origins of Islam*, 208.

⁸⁵ Tabari, *Tarikh ar-Rasul*, 1192, u djelu: Guillaume, *The Life of Muhammad*, 165.

džinn, on bijaše iskušavao istinsku viziju Božanskog i jednostavno je govorio svom narodu šta bijaše vidio i čuo.⁸⁶ A zatim, na svoje iznenađenje, Muhammed se zatekao kako izgovara neke stihove o tri "kćerke Božije": "Jeste li ikada pomislili šta obožavate u El-Latu i El-Uzza'u, kao i Menatu, trećoj, preostaloj?" Istog momenta Kurejšije su posjedali i pažljivo slušali. Oni su voljeli božice koje su u njihovo ime posredovale kod Allaha. "One su uzdignute garaniqe", nastavio je Muhammed, "čije se posredovanje prima."

Taberi tvrdi da je ove riječi na njegove usne stavio *šejtan* (iskušitelj). Ovo je veoma alarmirajuća opaska kršćanima, koji satanu smatraju figurom monstrozno zla. Kuranu je, naravno, poznata priča o posrnulom anđelu koji se otvoreno odbio pokoriti Bogu: on ga naziva Iblis (skraćeni oblik grčke riječi *diabolos*: "đavo"). Ali šejtan koji je nadahnuo ovaj prijatni kompliment božicama bio je daleko manje opasno stvorenje. Šejtani bijahu prosto vrste džinna. Oni su bili "iskušitelji" koji su navodili prazne, površne i nekontrolirane požude koje su ljudska bića odvodile s pravog puta. Poput svih džinna, šejtani su svugdje prisutni, nemarni i opasni, ali nisu na nivou đavola. Muhammed bijaše čeznuo za mirom sa Kurejšijama. Znao je kako su oni bili predani božicama i možda je mislio da, kada bi mogao naći način da priključi garaniqe u svoju vjeru, oni bi se možda ljubavnije odnosili prema njegovoj poruci. Kada je izrecitirao bezvrijedne stihove, bila je to njegova vlastita želja koja je govorila - a ne Allah - a odobravanje božica pokazalo se pogrješnim. Poput svakog drugog Arapa, on je prirodno pripisao svoju grješku šejtanu.

Muhammed nije implicirao da su tri "kćerke Božije" bile na istom nivou kao Allah. One su bile puki posrednici poput anđela čije se posredovanje odobrava u istoj suri.⁸⁷ Židovi i kršćani su uvijek takve posrednike smatrali kompatibilnim sa svojim monoteizmom. Novi stihovi izgledahu uistinu znakovit gest i njihov efekat na Kurejšije bio je veoma dojmljiv. Čim je Muhammed završio sa svojim recitiranjem, pao je ničice u

⁸⁶ Kur'an, 53:12.

⁸⁷ Kur'an, 53:26.

molitvi, i na njegovo veliko iznenađenje, kurejšijske starješine su kleknule na tlo pored njega, ponizno prijanjajući čelima na zemlju. Poput požara vijesti su se raširile gradom: "Muhammed je o našim bogovima govorio na ljubazan način! Naveo je u onom što je izgovorio da su one uzdignute garanike čije se posredovanje prima!"⁸⁸ Kriza je bila okončana. Starješine su kazale Muhammedu: "Mi znamo da Allah ubija i daje život, stvara i održava, ali te naše božice se Njemu mole za nas, i pošto si im ti sada dozvolio da dijele božanske časti s Njim, mi stoga želimo da se ujediniamo s tobom."⁸⁹

Međutim, Muhammed se našao u neprilici. Ovo je bilo isuviše lako. Da li Kurejšije uistinu nastoje promijeniti svoje ponašanje, podijeliti svoje bogatstvo sa siromašnima, i zadovoljiti se da postanu ponizni "robovi" Božiji? Nije izgledalo vjerovatno da će se to desiti. Također, uznemirile su ga trijumfalne riječi starješina: on zasigurno nije mislio navesti ih da pomisle da božice "dijele božanske časti" sa Allahom. Dok su svi drugi slavili, Muhammed je otišao kući, zatvorio se i meditirao. Te noći došao mu je Džibril [Gabriel], Duh objave. "Šta si učinio Muhammede?", upitao je. "Izrecitirao si tim ljudima nešto što ti ja nisam donio od Boga i kazao si ono što ti On nije kazao!"⁹⁰ Muhammedova želja za kompromisom bijaše iskrivila Božansku poruku. On se istog trenutka pokajao, ali Bog ga je utješio novom objavom. Svi prijašnji poslanici bijahu činili slične "satanske" pogriješke. Bila je uvijek borba razumjeti objave i previše lako je bilo u zabunu dovesti dublje tokove inspiracije sa površnijom idejom nečijeg vlastitog [bića]. Ali, objava je nastavila: "Bog bi ono što bi šejtan ubacio uklonio, i Bog svoje poruke čini jasnim, u i po njima samima."⁹¹ Jedan važan princip biva uspostavljen. Bog je mogao izmijeniti svoje knjige u vrijeme dok one bivaju objavljivane pojedinom poslaniku. Objava je progresivna. Mogli bi-

⁸⁸ Tabari, *Tarikh ar-Rasul*, 1192, u djelu: Guillaume, *The Life of Muhammad*, 166.

⁸⁹ Ibn Sa'd, *Kitab al-Tabaqat*, 137, u djelu Andrae, *Muhammad*, 22.

⁹⁰ Tabari, *Tarikh ar-Rasul*, 1192, u djelu: Guillaume, *The Life of Muhammad*, 166.

⁹¹ Kur'an, 22:52.

smo kazati da je Muhammed ponekad uviđao nova značenja u svojoj poruci koja bi potvrdila neke od njegovih ranijih viđenja.

Sada je Muhammed morao otići nazad Kurejšijama sa novim stihom koji je zamijenio one "satanske". Ponovno, Bog je upitao: "Jeste li ikada pomislili šta obožavate u El-Latu i El-Uzza'u, kao i Menatu?" Ali, ovaj puta njegov odgovor bio je prezirući. Zašto oni pripisuju kćerke Allahu, kada sami više vole sinove? Ove takozvane božice bijahu puka "prazna imena", ljudske projekcije koje su izmislili Kurejšije i njihovi preci. Oni koji ih obožavaju slijede "ništa drugo do li pretpostavke njihovog žudnog razmišljanja".⁹² Ovo je bio šamar u lice koji ne samo da je eliminirao *garaniqe*, već je uvrijedio poštovane pretke. Zašto je Kur'an smatrao nemogućim da smjesti ove tri božice zajedno sa anđelima? Zašto uništiti priliku za mir ovim beskompromisnim odbacivanjem naizgled bezazlene predanosti?

Nakon četiri godine islama, muslimani više nisu mogli tradicionalnu religiju uzimati ozbiljno. Za većinu Kurejšija, Allah je još uvijek bio udaljeni veliki bog, koji nije utjecao na njihove svakodnevne živote. Ali ovo više nije bilo istina za Muhammedove pristalice. Ljepota Kurana učinila je Allaha energičnom, uistinu sveprožimajućom realnošću. Kada bijahu slušali svoju Knjigu, "jeza se hvata na kožama onih koji se svoga Gospodara boje, a potom se njihove kože i srca njihova smiruju kada se spomene ime Allahovo".⁹³ Riječ Božija je bila doživljavana kao snažna realnost koja je mogla svijet uzdrmati. "Da smo ovaj Kur'an kakvom brdu spustili", Bog je kazao Muhammedu, "vidio bi ga kako je strahopoštovanja puno, i kako se od straha pred Bogom raspada."⁹⁴ Allah je sada bio potpuno drugačiji od božanstva koje su obožavali Kurejšije, a "satanski stihovi" nisu bili u pravu sugerirajući da je islam isti

⁹² Kur'an, 53:19-23, prijevod: Muhammed Asad, *The Message of Qur'an*, (Giblar, 1980.)

⁹³ Kur'an, 39:23, prijevod: Izutsu, *Ethico-Religious Concepts*, 197.

⁹⁴ Kur'an, 59:21, Asadov prijevod.

kao i stara religija. Bilo je apsurdno zamisliti da bi tri kamena idola garaniqa mogla utjecati na Boga islama.

božanstva su bila bespomoćna i neefikasna poput opasno slabih plemenskih starješina. Ona nisu mogla osigurati hranu svojim štovaocima, kao što to Allah čini, i ona neće biti u mogućnosti da se zalažu u ime svojih poklonika na dan obračuna.⁹⁵ Ništa nije ravno Allahu. Kratko nakon odbacivanja validnosti "satanskih stihova" objavljena je sura Iskrenost:

Reci On je Bog -Jedan
Bog je završava [utočište svakom!]
Nije rodio i rođen nije,
i niko mu ravan nije!⁹⁶

Princip *tevhida* (jedinstva) postao je vrhunac muslimanske duhovnosti. To nije bila prosto apstraktna metafizička potvrda Božanskog jedinstva, već, poput cjelokupnog kur'anskog učenja, poziv na akciju. Zbog činjenice da Allah nije uporediv, muslimani ne smiju samo odbiti da poštuju idole, već također moraju osigurati da ih ostale realnosti ne odvrte od njihove predanosti jedino Bogu: bogatstvo, zemlja, porodica, materijalni napredak, i čak tako plemeniti ideali kao što su ljubav i patriotizam moraju zauzeti drugo mjesto. Tevhid je zahtijevao da muslimani upotpune svoje živote. Da u toj borbi učini Boga svojim jedinim prioritetom, musliman će uvidjeti, u pravilno uređenoj sopstvenosti, jedinstvo koje jeste Bog. Vjerovatno se u ovo vrijeme desilo da je od novih sljedbenika prvi put zahtijevano izgovaranje *šehadeta*, deklaracija vjere koju danas izgovaraju svi muslimani: "Svjedočim da nema boga osim Allaha i da je Muhammed Njegov poslanik."

Kurejšije ne bi bile šokirane samim monoteizmom, koji im, nakon svega, nije bio nova ideja. Oni su dugo vremena smatrali religiju Židova i kršćana spojivom sa svojom vlastitom tradicijom, i nije ih posebno uznemiravao pokušaj hanifa da stvore jedan autentični arapski monoteizam. Ali Muhammed

⁹⁵ Kur'an, 29:17, 10:18, 39:43.

⁹⁶ Kur'an, 112, Sellsov prijevod.

je radio nešto drugačije. Većina hanifa bijahu zadržali duboko poštovanje prema Haremu i nisu načinili nijedan pokušaj da reformiraju društveni poredak. Međutim, napadajući statue koje su okruživale Kabu, Muhammed ih je navodio na pomisao da je Harem, o kojem je ovisila mekkanska ekonomija, bio bezvrijedan. Beduinska plemena nisu obavljala hadždž da bi posjetili kuću Allahovu, već da odaju poštovanje svojim vlastitim plemenskim bogovima, čiji kult sada Kur'an osuđuje najstrožijim riječima.⁹⁷ Kurejšije su često zazivali "uzdignute garaniqe" dok su obilazili oko Kabe. Sada je ova praksa bila obezvrijeđena kao zabluda i samoobmana. Taif, gdje je El-Lat imala svoje svetište, snabdijevao je Mekku hranom. Mnogi pripadnici plemena Kurejš imali su ljetnikovce u ovoj plodnoj oazi. Kako je Taif mogao biti u prijateljskim odnosima s njima, ako su oni odobravali vrijeđanje njihove božice?

Preko noći Muhammed je postao neprijatelj. Kurejšijske vode poslale su delegaciju Ebu Talibu tražeći od njega da se odrekne svog bratića. Niko u Arabiji nije mogao preživjeti bez zvaničnog zaštitnika. Čovjek koji je izbačen iz svog klana mogao je biti ubijen nekažnjeno, bez straha od osвете. Ebu Talib, koji je istinski volio Muhammeda i koji sam nije bio musliman, našao se u nemogućoj situaciji. Pokušao je odugovlačiti, ali Kurejšije su se vratile sa ultimatumom. "Tako nam Boga, mi ne možemo izdržati da naši očevi bivaju okaljani, naši običaji ismijavani, i naši bogovi vrijeđani!", povikali su. "Dok nas ne riješiš njega, borit ćemo se protiv tebe dok jedna strana ne nestane." Ebu Talib je pozvao Muhammeda preklinjući ga da prestane sa ovim potkopavajućim propovijedanjem. "Poštedi i mene i sebe", zamolio ga je. "Nemoj na mene stavljati teret veći od onog koji mogu podnijeti." Ubijeden da ga Ebu Talib kani napustiti, Muhammed je odgovorio sa suzama u očima: "O moj amidža, tako mi Boga, kada bi stavili sunce u moju desnu ruku, a mjesec u moju lijevu, tražeći od mene da napustim ovaj put, dok ga Bog ne učini pobjedonosnim, ili ja u tome nestanem, ne bih to napustio." On je po-

⁹⁷ Reza Asian, *No god but God, The Origins, Evolution, and Future of Islam*, (New York and London, 2005.), 43-46.

tom zašutio i napustio sobu, lijući gorke suze. Amidža ga je pozvao nazad. "Idi i govori šta ti je volja, jer tako mi Boga, nikada te se neću odreći, ni po koju cijenu!"⁹⁸ Muhammed je bio siguran neko vrijeme. Dok god je Ebu Talib ostao njegov zaštitnik i mogao tu zaštitu efikasno provoditi, niko se nije usuđivao dirnuti ga.

Ebu Talib je bio nadareni pjesnik i sada je pisao strastvene stihove osuđujući klanove koji su izdali Hašimov klan kad su mu bili potrebni. Klan El-Mutalliba odgovorio je izražavajući svoju solidarnost sa Hašimovim klanom, ali je iza ovih dobrih vijesti slijedila kobna izdaja. Ebu Leheb, polubrat Ebu Talibov, suprotstavljao se Muhammedu i njegovim objavama od samog početka, ali da bi spriječio raskol unutar klana, on je svoja dva sina zaručio za Muhammedove kćerke, Rukajju i Umm Kulsum. Sada je prisilio svoje sinove da se odreknu tih žena. Ugledni mladi muslimanski aristokrata Osman ibn Affan, međutim, dugo se vremena bijaše divio Rukajji, jednoj od najljepših djevojaka u Mekki, i mogao je sada tražiti od Muhammeda njenu ruku.

Kurejšijske starješine - posebice oni koji bijahu izgubili članove porodice njihovim prelaskom na islam - sada su spremali okrutnu kampanju protiv Muhammeda. Oni će namjerno demonstrativno okretati leđa kad god bi čuli muslimane da veličaju Allaha kao "jedno i jedino božansko biće", i agresivno će pokazivati svoje ushićenje kada ostala božanstva budu zazivana.⁹⁹ Zahtijevali su da svi ostanu vjerni svojoj tradicionalnoj vjeri. Bila je to jedina prihvatljiva stvar koja se mogla učiniti! Sav ovaj govor o objavi bio je zaprepašćujući! Muhammed je cijelu stvar izmislio. Zašto bi jedino on, od svih Kurejšija, primio božansku poruku?¹⁰⁰ Muhammed je lud; njega je zaveo neki džinn; on je čarobnjak, koji je odvratio mlade ljude od sunneta svojih očeva magijskim vještinama.¹⁰¹

⁹⁸ Ibn Ishaq, *Sirat Rasul Allah*, 167-168, u djelu: Guillaume, *The Life of Muhammad*, 119.

⁹⁹ Kur'an, 17:46, 39:45.

¹⁰⁰ Kur'an, 38:6.

¹⁰¹ Kur'an, 38:4-5.

Kada se od njega tražilo da potvrdi svoje tvrdnje čineći neko čudo - kao što Mojsije i Isus bijahu uradili - priznavao je da je on samo obični smrtnik poput njih samih.¹⁰²

Vođe Muhammedovih protivnika bili su neki od najmoćnijih poglavara klanova u Mekki. Najistaknutiji među njima bili su Ebu-l-Hakem, ljuti, ambiciozni čovjek, koji je izgledao duboko uznemiren islamom; potom stariji gojazni Ummejje ibn Halef; i visoko inteligentni Ebu Sufjan, koji je bio lični prijatelj Muhammedov, zajedno sa svojim puncem Utbom ibn Rebi'a i njegovim bratom. Do tada se, Suhejl ibn Amr, poglavar klana Amir - predan čovjek koji se, poput Muhammeda, jednom godišnje povlačio na planini Hira - još nije bio odlučio, a Muhammed se nadao da će ga pridobiti. Neki od najspособnijih mladih ljudi u Mekki su također bili neprijateljski nastrojeni prema islamu: ratnici Amr ibn el-As i Halid ibn el-Velid, i - najvatreniji od svih - Omer ibn el-Hattab, bratić Ebu-l-Hakema, koji je bio fanatično predan staroj religiji. Dok su drugi poglavari nastavili pažljivo raditi protiv Muhammeda, Omer je bio spreman za mnogo ekstremnije metode.

Muhammed se sada bijaše odrekao nade da će obratiti mekkanski establišment i shvatio je da se mora usredsrediti na nezadovoljne siromašnije ljude, koji su čeznuli za njegovom porukom. Ovo je bila važna prekretnica, koja je slikovito zabilježena u Kuranu. Muhammeda bijaše toliko zaokupila rasprava sa nekim mekkanskim velikanima da se nestrpljivo "namrštio i okrenuo" kada mu je neki slijepac prišao da ga nešto upita.¹⁰³ Bog je ozbiljno ukorio Muhammeda: poslanik mora prilaziti svim članovima zajednice uz isto poštovanje. On se mora izdignuti iznad aristokratskog etosa muruvve: Kur'an je podjednako i za bogate i za siromašne. U odbacivanju slijepca kao da on nema nikakvu važnost, Muhammed se bijaše ponio na način kako to čini *kafir*.

Riječ *kafir* se često prevodi kao "nevjernik", ali ovo daje iznimno pogrješnu ideju.¹⁰⁴ Muhammed se nije svađao sa

¹⁰² Kur'an, 41:6.

¹⁰³ Kur'an, 80:1-10.

¹⁰⁴ Izutsu, *Ethico-Religious Concepts*, 66; Cantwell Smith, *Faith and Belief*, 39-40.

uvjerenjima Ebu-l-Hakema i Ebu Sufjana. Ustvari, većina njihovog teološkog učenja bila je prilično korektna. Oni su vjerovali neupitno, naprimjer, da je Allah stvoritelj svijeta i gospodar Kabe.¹⁰⁵ Problem je bio to što oni nisu provodili svoja vjerovanja u praksu. Bili su nemarni spram istinskog značenja znakova Božije blagodati u onom što je stvorio, što je tražilo od ljudskih bića da ga oponašaju u svim svojim postupcima. Umjesto što osuđuju i ugnjetavaju ranjive ljude, oni su se trebali ponašati poput Allaha i "raširiti nad njima krila poniznosti i samilosti".¹⁰⁶

Riječ *kafir* izvodi se iz korijena *KFR* (nezahvalnost), što upućuje na okrutno odbijanje nečeg što se ponudi uz veliku ljubaznost i blagodarnost. Kad se Bog objavio narodu Mekke, neki od njih su, kako se to desilo, s dozom prezira pljuvali u njegovo lice. Kur'an ne kori kafire zbog toga što oni nemaju vjerske ubijeđenosti, već zbog njihove arogancije.¹⁰⁷ Oni su osorni i nadmeni; zamišljaju da su superiorniji od siromašnijih, poniznijih ljudi Mekke, koje smatraju građanima drugog reda i koji stoga zavređuju osudu. Umjesto da shvate svoju potpunu ovisnost o Bogu, sebe i dalje smatraju u duhu istigna'a - samodovoljnosti - i odbijaju da se poklone Allahu ili bilo kome drugom. Kafiri pucaju od važnosti koju pridaju samo sebi; hodaju unaokolo nadmeno, obraćaju se drugima uvredljivo, galameći i silno se ljute ako pomisle da je njihova čast dovedena u pitanje. Oni su toliko uvjereni da je njihov način života bolji od bilo čijeg drugog, te se posebno naljute ako iko kritizira njihov tradicionalni životni stil.¹⁰⁸ Oni ismijavaju Allahovu objavu, zlobno iskrivljujući značenje Kurana da prosto pokažu svoju bistrinu.¹⁰⁹ Oni čak nisu bili u stanju da shvate bilo šta novo: njihova srca su bila "zastrta", "zahrđala", "zapečaćena" i "zaključana".¹¹⁰

¹⁰⁵ Kur'an, 29:61-63, 2:89, 27:14.

¹⁰⁶ Kur'an, 17:23-24, 46:15. Asadov prijevod.

¹⁰⁷ Izutsu, *Ethico-Religious Concepts*, 127-157.

¹⁰⁸ Kur'an, 7:75-76, 39:59, 31:17-18, 23:45-47, 38:71-75.

¹⁰⁹ Kur'an, 15:94-96, 21:36, 18:106, 40:4-5, 68:56, 22:8-9.

¹¹⁰ Kur'an, 41:3-5, 83:14, 2:6-7.

Glavni porok kafira bio je džahilijet. Muslimani su tradicionalno koristili ovaj termin da njim označe predislamsko doba u Arabiji i stoga se uobičajeno prevodi kao "Vrijeme neznanja". Ali premda korijen *JHL* ima određene konotacije sa "neznanjem", njegovo primarno značenje je "plahovitost": žestoka osjetljivost na čast i prestiž; arogancija, pretjeranost, i iznad svega, stalna sklonost nasilju i odmazdi.¹¹¹ Ljudi džahilijeta bili su isuviše ponosni da bi se predali islamu; zašto *bi* jedan kerim usklađivao svoje ponašanje i ponašao se poput nekog roba ('abd), klanjajući se nosom prislonjenim na zemlju i ponašajući se prema onima niskog porijekla kao prema sebi jednakima? Muslimani su nazvali Ebu-l-Hakema, svog glavnog neprijatelja, "Ebu Džehl", ne zbog toga što je on nijekao islam - on ga je razumio isuviše dobro - već zbog toga što se borio protiv islama arogantno, slijepom, žestokom i neobuzdanom strašću. Međutim, plemenski etos bio je toliko uvriježen da su, kao što ćemo vidjeti, muslimani nastavili pokazivati džahilske simptome i dugo nakon što su prešli na islam. Džahilijet nije mogao biti iskorijenjen preko noći i ostao je latentna prijetnja, spremna da razorno plane u bilo kom trenutku.

Umjesto da pokleknu pred džahilskim duhom, Kur'an podstiče muslimane da se ponašaju provodeći *hilm* (blagost), koja je bila tradicionalna arapska vrlina. Muškarci i žene koji su provodili *hilm* bili su izdržljivi, strpljivi i samilosni.¹¹² Oni su mogli kontrolirati svoj bijes i ostati mirni u najtežim okolnostima, umjesto da eksplodiraju uz nekontroliranu ljutnju. Bili su spori u uzvraćanju. Nisu uzvraćali kada bi im bila nanesena uvreda, već su osvetu ostavljali Allahu.¹¹³ *Hilm* je također nadahnjivao pozitivno djelovanje: ako su provodili *hilm*, muslimani bi vodili računa o slabima i ljudima u nevolji, oslobađali svoje robove, savjetovali jedan drugom da budu strpljivi i saosjećajni, i hranili siromahe, čak i kada su sami

¹¹¹ Izutsu, *Ethico-Religious Concepts*, 28-45.

¹¹² Ibid., 28.

¹¹³ Ibid., 68-69, Kur'an, 14:47, 39:37, 15:79, 30:47, 44:16.

bili gladni.¹¹⁴ Muslimani se moraju uvijek ponašati u skladu sa potpunom blagošću i dobrim manirima. Oni su bili muškarci i žene mira: "Jer pravi robovi Milostivog su oni koji po Zemlji hodaju mirno, i koji, kada im se džahili obrate, odgovaraju 'Mir' (selam!)."¹¹⁵

Nakon afere sa "satanskim stihovima", sukob sa kafirima postao je veoma neugodan. Kojeg god je muslimana sreo Ebu Džehl, redovno ga je podvrgavao obijesnom verbalnom zlostavljanju i pakostio bi im opasnim lažima i tračevima. Prijetio je trgovcima da će ih uništiti, i jednostavno isprebijati "slabije" muslimane. Kafiri nisu mogli nauditi muslimanima koji su imali jake zaštitnike, ali su mogli napasti robove i one kojima je nedostajala odgovarajuća plemenska zaštita. Umejja, poglavar klana Džuma, bi imao običaj zlostavljati Bilala, svog abesinskog roba, vežući ga i prisiljavajući ga da leži izložen žarkom suncu, sa ogromnom stijenom na prsima. Ebu Bekr nije mogao gledati kako Bilal pati, te ga je otkupio od Umejje i oslobodio ga. Također je oslobodio djevojku ropkinju koja je bila muslimanka, kada je vidio Omera ibn el-Hattaba kako je tuče. Neke mlade muslimane su zatvarale njihove porodice, pa su ih čak pokušavale izgladnjivanjem natjerati na pokornost. Situacija je postala tako ozbiljna da je Muhammed poslao ranjivije članove Ummeta u Abesiniju, gdje im je kršćanski vladar dao azil. Postajalo je bolno očito, iako se moglo činiti nezamislivo, da vjerovatno neće biti budućnosti za muslimane u Mekki.

Zaista, mora da je bilo veoma teško muslimanima, odgojenim u džahilskom duhu, provoditi hilm i okretati drugi obraz. Čak se i Muhammed ponekad morao boriti da zadrži svoju pribranost. Jedna od ranih sura izražava bijes prema njegovom amidži Ebu Lehebu i njegovoj supruzi, koji su imali običaj razbacivati oštro trnje ispred njegove kuće.¹¹⁶ Jednom prilikom, Muhammed je čuo neke od kurejšijskih poglavara

¹¹⁴ Kur'an, 90:13-17.

¹¹⁵ Kur'an, 25:63. Asadov prijevod.

¹¹⁶ Kur'an, 111. Ovo je jedino mjesto gdje Kur'an spominje jednog od Muhammedovih neprijatelja imenom.

kako ga psuju dok je on obilazio Kabu. Neko vrijeme bio je u stanju kontrolirati svoj rastući bijes, ali do momenta kada je završio treći obilazak, njegovo lice je bilo crno od bijesa. Zastao je, okrenuo se kafirima, i, umjesto da im zaželi "Mir", kako je Kur'an propisao, kazao im oštro: "Hoćete li me poslušati, o Kurejšije? Tako mi Onoga u čijoj je ruci moj život, donijet ću vam pokolj!" Izgovorio je posljednju riječ tako prijetećim tonom da su poglavari zašutjeli. Do slijedećeg dana, oporavili su se od iznenađenja. Nagrnuli su na Muhammeda kada je on stigao u Harem, okružili ga prijeteći i počeli ga udarati, tegleći ga za njegov ogrtač. Ovog puta, Muhammed nije agresivno odgovorio, već je dozvolio glavešinama da ga maltretiraju, dok nije intervenirao Ebu Bekr, zapomažući: "Hoćete li ubiti čovjeka zato što govori Allah je moj gospodar?"¹¹⁷

Ali ovakav način ponašanja je ponekad mogao izazvati suprotan učinak. Jednog dana, Ebu Džehl je prišao Muhammedu u blizini ulaza Safa, važnog mjesta prilikom hadždža, i toliko ga je naljutilo kad ga je vidio kako smireno zauzima ovo sveto mjesto da je eksplodirao u pravom džahilskom stilu. Ponovno, Muhammed je odbio da uzvрати, već je sjedio i slušao niz užasnih uvreda ne uzvraćajući ni riječi. Konačno, Ebu Džehl je okončao svoju paljbu uvreda i otišao da se pridruži ostalim poglavarima u Haremu, dok je Muhammed tužno i tiho otišao kući. Međutim, to večer njegov amidža Hamza, koji je bio u lovu, čuo je šta se dogodilo i strahovito se naljutio. Odmah je potražio Ebu Džehla i jako ga udario svojim lukom. "Hoćeš li ga vrijeđati ako i ja budem slijedio njegovu vjeru?", dreknuo je. "Uzvрати mi ako se usuđuješ!" Ne želeći da se suprotstavi Hamzi, čija fizička snaga bijaše smatrana legendarnom u Mekki, Ebu Džehl je brže bolje obuzdao svoje drugove, priznajući da je on ružno uvrijedio Muhammeda.¹¹⁸

Hamza postade predani musliman, ali ovo baš i nije bio način na koji je Muhammed želio da njegov amidža uđe u islam. Pred kraj 616. godine desio se još jedan, čak vrlo nenadan pre-

¹¹⁷ Ibn Ishaq, *Sirat Rasul Allah*, 183-184, u djelu: Guillaume, *The Life of Muhammad*, 130-131.

¹¹⁸ Ibid. u djelu: Guillaume, *The Life of Muhammad*, 157.

lazak na islam. Omer ibn el-Hattab bijaše odlučio da je vrijeme da ubije Muhammeda. Krupnim koracima je krenuo ulicama Mekke, sa sabljom u ruci, prema kući u podnožju brežuljka Safa, za koju je čuo da Poslanik u njoj provodi poslijepodne. Nije znao da su njegova sestra Fatima bint el-Hattab i njen muž bili tajno postali muslimani. Misleći da je Omer sigurno otišao, oni bijahu pozvali jednog od nekolicine pismenih muslimana da dođe i uči im posljednju suru. U međuvremenu, na putu prema brežuljku Safi, Omera je presreo drugi musliman, koji je bojeći se za Muhammedov život, obavijestio Omera da je njegova vlastita sestra prešla na islam. Omer je otrčao sestrinoj kući i užasnulo ga je kad je čuo riječi Kurana kako dopiru kroz prozor na spratu. "Kakva je ovo besmislica!", zaur-lao je upadajući u sobu. Recitator je pobjegao od straha, u žurbi bacivši rukopis, a Omer je svoju sestru bacio na pod. Međutim, kada je vidio da krvari, postidio se, podigao rukopis i počeo čitati suru. Omer je bio jedan od sudija na pjesničkom nadmetanju u Ukazu, i najednom je shvatio da gleda u nešto što je jedinstveno. Ovo se prilično razlikovalo od konvencionalne arapske ode. "Kako je divan i plemenit ovaj govor", uzviknuo je začuđeno, a istog momenta ljepota Kurana je stišala njegov bijes i dodirnula središte prijemčivosti duboko u njemu. Ipak, on je ponovno zgrabio svoju sablju, i otrčao ulicama do kuće u kojoj je bio Muhammed. "Šta te je dovelo sine Hattabov?", upitao ga je Poslanik. "Došao sam ti da povjerujem u Boga i njegovog Poslanika i u ono što je on od Boga donio", odgovorio je Omer. Muhammed se toliko glasno zahvaljivao da su svi u kući, koji su se posakrivali čim su vidjeli Omera, izašli iz skrovišta, jedva u stanju da povjeruju šta se dogodilo.¹¹⁹

Ibn Ishaq je zabilježio drugu, manje dramatičnu, ali jednako značajnu verziju Omerovog preobraćenja. Jedne večeri, on bijaše krenuo da se na pijaci sastane sa nekim prijateljima na piću. Ali kada se prijatelji nisu pojavili, odlučio je umjesto toga da obavi tavaf. U Haremu nije bilo nikoga, osim Muhammeda koji je stajao blizu Kabe, učeći Kur'an tiho za sebe. Omer je od-

¹¹⁹ Ibn Ishaq, *Sirat Rasul Allah*, 227, u djelu: Guillaume, *The Life of Muhammad*, 157.

lućio da želi poslušati, pa se podvukao pod damastni pokrivač koji je prekrivao svetište i uz ivice je okolo išao dok nije stajao direktno ispred Muhammeda. Kako je kasnije pričao: "Između nas nije bilo ništa osim prekrivača Kabe" - sve njegove tvrdave osim jedne pregrade su pale. Onda je moć Kurana učinila svoje: "Kada sam čuo Kur'an, moje srce se smekšalo i zaplakao sam, te je islam ušao u mene."¹²⁰ Omerov prelazak na islam bio je gorki udarac protivnicima, ali zbog toga što je imao zaštitu svog klana, ništa nisu mogli učiniti da mu naškode.

Ebu Džehl je sada nametnuo bojkot protiv Hašimova i el-Mutallibova klana: niko se od njih nije mogao oženiti niti s njima trgovati - nisu im čak mogli ni hranu prodavati. Svi članovi klanova Hašim i el-Mutallib, i muslimani i nemuslimani podjednako, preselili su se u Ebu Talibov kvart, koji je postao mali geto. Kada je Muhammedova obitelj stigla, Ebu Leheb i njegova porodica su se iselili i nastanili se u distriktu Abdu-š-Šemsa. Svrha bojkota nije bila izgladnjivanje dva klana, već da ih stignu posljedice toga što su se izdvojili iz plemena. Ako se Muhammed htio povući iz religijskog života Mekke, onda nije mogao nastaviti ostvarivati koristi od njene ekonomije.¹²¹ Zabrana je propala nakon tri godine. Ona je bila posebno omražena među onima koji su imali rođake u klanovima Hašim i el-Mutallib, te im nisu, pri zdravoj pameti, mogli dozvoliti da gladuju. Muslimani poput Ebu Bekra i Omera, koji nisu pripadali prognanim klanovima, slali su životne namirnice kad god su mogli. Jedan Mekkelija je redovno tovario kamilu sa namirnicama, odveo je do Ebu Talibove ulice pod plaštom noći, snažno bi je udario po stražnjem dijelu i poslao da otetura niz aleju. Jednom prilikom Ebu Džehl je prišao jednom Hatidžinom bratiću, koji je išao u geto sa vrećom brašna. Ubrzo su se počeli razjareno svađati. Drugi Kurejšija se pridružio, zgrozivši se time što Ebu Džehl sprečava čovjeka da odnese hranu svojoj tetki, te ga snažno udario trznuvši kamiljom gubicom što ga je oborilo na zemlju.

¹²⁰ Ibid., 228, u djelu: Guillaume, *The Life of Muhammad*, 158.

¹²¹ Aslan, *No god but God*, 46.

Tokom ove zabrane, Kur'an je podsjetio muslimane da i drugi poslanici - Jusuf, Nuh, Junus, Musa i Isa - također bi-
jahu upozoravali svoj narod da promijene svoje ponašanje, a
kada bi oni odbili, njihova društva bi propala, jer nisu djelova-
li u skladu sa fundamentalnim principima univerzuma.¹²² Za
razliku od životinja, riba ili biljaka, koje su prirodni muslima-
ni, jer se instinktivno pokoravaju ovim osnovnim zakonima,
ljudska bića imaju slobodnu volju.¹²³ Kada ugnjetavaju slabe i
odbijaju pravično dijeliti svoje bogatstvo sa siromašnima, ovo
narušavanje Božijeg zakona je neprirodno kao kada bi ribe
pokušale živjeti na suhoj zemlji. Katastrofa bi bila neizbježna.
Međutim, Kur'an je nastavio podsticati muslimane da budu
strpljivi i da ne iskorištavaju ovu priliku za ličnu osvetu pro-
tiv svojih neprijatelja.

Također, i neke Kurejšije su žudili za mirom. Kratko nakon
uvođenja zabrane, jedna mala delegacija je došla kod Muham-
meda. Predvodio ju je jedan poštovani starješina koji je bio
isuviše blizu smrti da bi osjetio ličnu prijetnju od Poslanika.
On je predložio kompromis: cijeli grad će jednu godinu obo-
žavati Allaha, a druge bogove slijedeću. Kako god, Muham-
med nije mogao prihvatiti ovu ponudu. Umjesto toga, sura el-
-Kafirun ponudila je mirnu koegzistenciju:

Reci: O vi koji poričete Istinu (kafirun)

Ja ne obožavam ono što vi obožavate,

a vi ne obožavate ono što ja obožavam,

i ja neću obožavati ono što ste vi obožavali,

a niti ćete vi obožavati ono što ja obožavam,

Vama vaš obračun (din), a meni moj obračun!¹²⁴

Ljudi obožavaju različite stvari. Ne smije biti "prisile u
stvarima vjere" (*la ikrahe fi-d-din*).¹²⁵ Din znači "obračun", ali
također i "vjeru" [religiju], "način života" ili "moralni zakon".

¹²² Kur'an, 11:100.

¹²³ Kur'an, 2:100, 13:37, 16:101, 17:41, 17:86.

¹²⁴ Kur'an, 109. Sellsov prijevod.

¹²⁵ Kur'an, 2:256, Asadov prijevod.

Svaki pojedinac [muško ili žensko] posjeduje svoj vlastiti din i nema potrebe za silom ili prinudom.

Na kraju, krvna odanost dovela je bojkot do kraja. Četiri pripadnika kurejšijskog vodstva, koji su imali rođake u klanovima Hašim i el-Mutallib, svečano su zatražili da bude obustavljena zabrana, i unatoč ljutim protestima Ebu Džehla, ostale vođe su se složile. Mora da je bilo velike radosti unutar muslimanske zajednice. Kada su čuli vijest, neki od iseljenika su došli kući iz Abesinije uvjereni da je najgore prošlo. Ali oni su bili isuviše optimistični. Rano početkom 619. godine umrla je Hatidža. Ona je bila u poodmaklom dobu, a njeno zdravlje vjerovatno je bilo trajno narušeno nedostacima u hrani. Ona bijaše Muhammedova najbliža druga, i niko - čak ni Ebu Bekr ili vatreni Omer - neće biti u stanju obezbijediti Muhammedu istovjetno blisku podršku. Rani biografi nazivaju 619. godinu Muhammedovom "godinom tuge". Nedugo nakon toga, jedna druga smrt imala je čak dalekosežnije posljedice. Ebu Talib bijaše finansijski uništen, a vjerovatno je, k tome, i fizički bio oslabljen zbog bojkota. Kasnije te godine razbolio se i umro. A novi vođa klana Hašim sada je bio Ebu Leheb.

Hidžra

SVI U MEKKI odmah su bili svjesni Muhammedove nove ranjivosti. Ebu Leheb se nije odrekao Muhammeda: od vode se očekivalo da svim članovima svog klana pruži određenu zaštitu, a neuspjeh u ovoj obavezi na samom početku obavljanja funkcije bio bi znak slabosti. Ali, očigledno je bilo da je on svoju zaštitu pružao veoma suzdržljivo. Muhammedovi susjedi su se služili odvratnim postupcima sa ovčijom iznutricom, zasipajući ga njome dok je on bio na namazu, pa čak jednom bacivši je u njegov kućni lonac za kuhanje. Jednog dana, dok je išao gradom, neki mladi Kurejšija je bacio nečist po cijelom Muhammedovom tijelu. Kada ga je njegova kćerka Fatima vidjela u ovakvom stanju, briznula je u plač. "Ne plači, moja djevojčice", Muhammed ju je blago ohrabrivao, dok ga je ona pokušavala očistiti. "Bog će zaštititi tvog oca." Ali za sebe je depresivno dodao: "Kurejšije me nikad ovako nisu tretirali dok je Ebu Talib bio živ."¹²⁶

Njegova slabost je vjerovatno utjecala na položaj nekih mnogo ranjivijih muslimana. Ebu Bekr, naprimjer, bijaše gotovo uništen bojkotom. On bijaše živio u kvartu koji je nastanjivao Džuma klan, a njegov voda, korpulentni Ummejja ibn Halef, koji je uobičavao Bilala izlagati na suncu, sada je osjetio da to slobodno može raditi i Ebu Bekru, vežući ga za njegovog mlađeg rođaka i ostavljajući ih, ižednjele i bolesne u ovom ponižavajućem položaju na nepodnošljivoj vrućini. Tejm, njihov klan, bio je isuviše slab da ih zaštiti, stoga, shvaćajući da za njega nema budućnosti u Mekki, Ebu Bekr je krenuo da se pridruži muslimanskoj zajednici u Abesiniji. Ali na putu je sreo Ibn Dugunnu, jednog od beduinskih saveznika Kurješija, kojeg je užasnulo kada je čuo šta se dogodilo. On ga je uvjerio

¹²⁶ Muhammed ibn Ishaq, *Sirat Rasul Allah*, 278, u djelu: A. Guillaume, prijevod, *The Life of Muhammad*, (London, 1955.), 169-170.

da se treba vratiti u Mekku, i formalno je uzeo Ebu Bekra pod svoju ličnu zaštitu. Pošto je kurejšijskom vodstvu bilo stalo da održe odnose sa Ibn Dugunnom, prihvatili su ovaj dogovor, ali su od njega zatražili da osigura da Ebu Bekr ne klanja ili uči

Kur'an javno. On je bio tako popularan i karizmatičan, objasnili su, da bi mogao odvratiti mlade ljude od službene religije. Stoga je Ebu Bekr klanjao sam, napravivši mali *mesdžid*, mjesto za padanje ničice [činjenje sedžde], ispred svoje kuće.

Ipak, situacija je bila očito nepovoljna. Muhammed je za sebe pokušao pronaći novog zaštitnika u ugodnoj, plodnoj oazi Taif, ali bio je to beznadežan poduhvat, što je otkrilo do koje je mjere bio u očajnoj situaciji, jer je pleme Sekif bilo jako uvrijeđeno Muhammedovim odbacivanjem njihove božice El-Lata. Muhammed je posjetio trojicu vođa Sekifa, tražeći od njih da prihvate njegovu vjeru i pruže mu svoju zaštitu, ali, oni bijahu toliko razjareni time što se on usudio tako ponijeti, da su naložili svojim robovima da ga gone kroz ulice. Jedino mu je bilo preostalo da se skloni u vrt Utbe ibn Rebia, jednog od vođe mekkanskih kafira, koji je imao ljetnikovac u Taifu. Utbe i njegov brat Šejba vidješe Muhammedov ponižavajući bijeg, ali ne izraziše želju da predaju suplemenika Sekifu. Tako umjesto da prijave Muhammeda, poslali su mu roba sa posudom grožđa.

Skupivši se sramežljivo iza drveta, Muhammed bijaše blizu očaja. Bio je običaj kod Arapa da "zatraže utočište" kod božanstva ili džinna u momentu krize, pa je sada Muhammed utočište zatražio kod Allaha.

O Bože, Tebi se žalim zbog moje slabosti, oskudice i poniženja koje je preda mnom. O Najmilostiviji, Ti si Gospodar slabih i Ti si moj Gospodar. Kome ćeš me Ti povjeriti na čuvanje? Nekom dalekom, ko će me zloupotrijebiti? Ili nekom neprijatelju kome si Ti dao moć nada mnom? Zato ne brinem, samo da Ti nisi ljut na mene! Tvoja blagodat je mnogo šira prema meni. Ja utočište uzimam u svjetlu Tvoje opstojnosti kojom se tama osvjetljava, i kojom su stvari ovoga i budućeg svijeta uređene, kako se Tvoja ljutnja ne bi spustila na mene ili Tvoj gnjev sijev-

nuo nada mnom. Zbog Tvojeg zadovoljstva i dok Ti ne budeš zadovoljan. Nema moći niti snage osim kod Tebe.¹²⁷

Neuobičajeno je za Ibn Ishaqa da daje tako prisno izvješće Muhammedovog duševnog stanja. Ono ukazuje na trenutak duhovne istine. U ovom činu islama, Muhammed je shvatio, potpunije nego ikad prije, da nema sigurnosti niti istinskog zaštitnika osim Allaha.

Bog je izgleda primio njegovu molitvu, jer tek što je prestao govoriti, Addas, Utbin rob mladić, stigao je sa grožđem. On bijaše kršćanin, a Muhammeda je obradovalo kada je čuo da dolazi iz Ninive, grada poslanika Junusa [Jonah], Reče Addasu da je Junus bio njegov brat, jer je i on također bio poslanik. Addas je bio toliko oduševljen da je, unatoč negotovanju Utbe koji je posmatrao susret, poljubio Muhammeda u glavu, ruke i stopala. Nakon ovog neočekivanog susreta sa jednim pripadnikom Naroda Knjige, Muhammed je osjetio da je manje izdvojen. To ga je podsjetilo da, premda su ga Arapi odbacili, postoje brojni ljudi koji [Boga] obožavaju u velikom svijetu van Arabije i koji bi razumjeli njegovu misiju. Bijaše razdragan kada je krenuo na put kući, i zaustavio se da klanja u maloj oazi Nahla, gdje ga je čula grupa "nevidljivih bića" (džinna). Riječ džinn nije uvijek morala označavati vragolaste duhove Arabije. Ona je također mogla biti upotrijebljena za "strance", ljude koji do tog [nekog] momenta nisu bili viđeni. Kur'an naglašava da su putnici, koji bijahu skriveni u Nahli, slušajući Muhammedovo učenje, možda bili Židovi. Oni bijahu tako obuzeti ljepotom i poticajem arapske Knjige, da su, po povratku kući, kazali svom narodu kako su čuli "objavu poslatu sa visine, nakon [one] Mojsijeve", koja je potvrđivala istinu Tore i koja će uputiti ljudska bića na pravi put.¹²⁸

Muhammedovi horizonti su se počeli širiti. Bio je uvjeren do tada da bijaše poslan jednostavno kao "opominjač" (ne-

¹²⁷ Ibid., 280, u djelu: Guillaume, *The Life of Muhammad*, 193.

¹²⁸ Kur'an, 46:29-32, 72-1, prijevod: Muhammed Asad, *The Message of Qur'an*, (Gibraltar, 1980.). Ovo je Asadovo objašnjenje ovog događaja koji je dat u tekstualnim pribilješkama koje su navedene uz ovo poglavlje, za koje on priznaje da nisu potpuno vjerodostojne.

zir) svom vlastitom plemenu i da je islam bio samo za narod Mekke. Ali, sada je počinjao gledati jasnije u daljinu prema Narodu Knjige, koji bijaše primio ranije objave. Unatoč uvjerenju koje mu je ova činjenica davala, sada je opet bio očajan. Kada kafiri saznaju za njegov pokušaj iznalaženja podrške u Taifu, njegova pozicija će biti još nesigurnija, tako je prije ulaska u Mekku, poslao glasnika trojici poglavara klanova tražeći njihovu zaštitu. Dvojica su odbila, ali treći, Mu'tim, poglavar Nevfel klana, koji je bio jedan od onih koji su vodili kampanju da se ukine bojkot, obećao je da će zaštititi Muhammeda, i on se sada mogao vratiti kući.

Ali ovo nije moglo biti dugoročno rješenje. Nekako je Muhammed morao pridobiti Kurejšije. Godine 619. on je otpočeo da propovijeda hodočasnicima i trgovcima na trgovačkim sajmovima, koji su vrhunac dosežali u vrijeme hadždža. Možda će, poput Ebu Bekra, pronaći zaštitnika među beduinima, te ako u tome uspije i kurejšijsko vodstvo uvidi da ga poštuju beduinski saveznici, možda će i oni naći načina da mu udovolje. Međutim, beduinski hodočasnici su bili neprijateljski raspoloženi i vrijeđali su ga. Zadnja stvar koju su htjeli bila je vjera koja propovijeda pokoravanje i poniznost. Vjerovatno je Muhammed osjećao da je došao do kraja svojih mogućnosti. Još uvijek je tugovao za Hatidžom. Njegova situacija u Mekki bila je očajno nesigurna. A nakon sedam godina propovijedanja nije napravio pravi iskorak. Ipak, u ovoj najnižoj tački svoje karijere, bijaše doživio najveće lično mistično iskustvo u svom životu.

Bio je u posjeti jednom od svojih rođaka koji je živio blizu Harema, pa je odlučio da noć provede u molitvi pored Kabe, kao što je volio činiti. Naposljetku je otišao da malo odspava u zatvorenom prostoru u sjeverozapadnom dijelu svetišta, u kojem su bile grobnice Ismaila i Hadžere. A onda, učinilo mu se da ga je probudio Džibril i prenio ga čudotvorno do Jerusalema, svetog grada židova i kršćana - iskustvo koje vjerovatno bilježi ovaj ne previše jasan ajet Ku'rana:

Beskrajan u slavi je Onaj koji je prenio Svog roba noću od Nepovredive Kuće obožavanja (*el-mesdžidu-l-harem*) do Da-

leke Kuće obožavanja (*el-mesdžidu-l-'aqsa*) - čiju smo okolinu Mi blagoslovili - kako bismo mu mogli pokazati neke od Naših znamenja (ajat).¹²⁹

Jerusalem nije spomenut imenom, ali je kasnija tradicija povezala "Udaljenu Kuću" sa svetim gradom Naroda Knjige, Židova i kršćana. Prema historičaru Taberiju, Muhammed je kazao svojim drugovima da su ga u jednom trenu Džibril i Mikail odveli da se susretne sa svojim "očevima", Ademom (na prvom nebu) i Ibrahimom (na sedmom), i da je također vidio svoju "braću": Isa'a, Idrisa, Haruna, Musa'a i Jusufa.¹³⁰ Kur'an također tvrdi da je Muhammed imao viziju koja ide dalje od "lotosovog drveta" koje je označavalo granicu ljudskog znanja:

Vidio ga je kako se spušta i drugi put,
kod lotosovog drveta krajnje granice,
Tamo je vrt utočište,

Kada je nešto prekrilo lotosovo drvo razlivši se,
Njegov pogled nije skrenuo ustranu niti otišao predaleko,
On je vidio, od Gospodara svog, znamenja najveća
(ajat).¹³¹

Kur'an je prilično uzdržljiv kad je u pitanju ova vizija. On je vidio samo Božije znakove i simbole - ne Boga samog, a kasniji mistici su naglasili paradoks ovog transcendentnog viđenja, u kojem je Muhammed i vidio i nije vidio božansku bit.

Kasniji muslimani počeli su sastavljati ova u dijelovima sačuvana pominjanja da bi stvorili jednu suvislu priču. Potpavši vjerovatno pod utjecaj priča koje su kazivali židovski mistici o njihovom uzdizanju kroz sedam nebesa do Božijeg trona, oni su zamišljali svog poslanika kako čini slično duhovno putovanje. Prvo izvješće o ovom "noćnom putovanju" (isra') nalazi se u biografiji Ibn Ishaqa iz osmog stoljeća. U ovoj pro-

¹²⁹ Kur'an, 17:1, Asadov prijevod.

¹³⁰ Muhammad ibn Jarir at-Tabari, *Tarikh ar-Rasul wa'l Muluk*, 2210, Mohammad A. Bamyeh, *The Social Origins of Islam: Mind, Economy, Discourse*, (Minneapolis, 1999.), 144-145.

¹³¹ Kur'an, 53:15-18, u Michael Sells, urednik i prevodilac, *Approaching the Qur'an: The Early Revelations* (Ashladn, OR, 1999.)

širenoj priči, Džibril je podigao Poslanika na nebesku jahalicu (burak) i zajedno su odletjeli kroz noć u Jerusalem, gdje su se spustili na mjestu drevnog židovskog Hrama, "Udaljene Kuće" iz Kurana. Tamo su ih pozdravili Ibrahim, Musa', Isa', i svi veliki poslanici prošlih vremena, koji su izrazili dobrodošlicu Muhammedu u svoje društvo i pozvali ga da im održi propovijed. Nakon toga svi poslanici su zajedno klanjali. Onda su donesene stepenice, a Muhammed i Džibril su se popeli na prvo od sedam nebesa i počeli svoje uspinjanje do Božanskog trona. Na svakom nivou, Muhammed se sreo i razgovarao sa nekim od najvećih poslanika. Adem je predsjedavao prvim nebom, gdje su Muhammedu pokazane vizije Pakla. Isa' i Jahja [Ivan Krstitelj] bili su na drugom nebu, Jusuf na trećem, Idris na četvrtom, Musa' i Harun na petom i šestom, i konačno Muhammed je sreo Ibrahima na sedmom, na razdjelnici Božanskog kraljevstva.

Većina pisaca ostavlja konačnu viziju Boga duboko poštujući teškoću razumijevanja, jer je ona bila praktički teško izreciva, ostajući da leži izvan mogućnosti govora. Muhammed je morao odbaciti uobičajene ljudske koncepte, idući mimo lotosovog drveta, granice svjetovnog znanja. Čak i Džibril mu se nije mogao pridružiti u ovoj zadnjoj etapi njegovog putovanja. On je svakog morao ostaviti i - insistirali su kasniji mistici - čak i sebe ostaviti iza da bi se izgubio u Bogu. Priča o noćnom putovanju i nebeskom uzdignuću je jedan događaj koji se - na neki način - desio jednom, ali koji se također dešava cijelo vrijeme. On je predstavljao savršeni čin islama, samopredanosti koja je također bila svojevrsan povratak izvoristu bića. Priča je postala obrazac muslimanske duhovnosti, ocrtavajući put koji sva ljudska bića moraju poduzeti, daleko od svojih pretpostavki, svojih predrasuda i ograničenja samodopadljivosti.

Vizija nije rezultirala kur'anskom objavom. Bilo je to lično iskustvo samog Poslanika. Ali način na koji su je postavili rani biografi u ovom posebnom trenutku Muhammedovog života, ona je predstavljala jedan predivan komentar dubljeg značenja i tumačenja ovih vanjskih događaja. Muham-

med bijaše natjeran prilikama nad kojima je imao malo kontrole da napusti Mekku i sve što mu je bilo drago i blisko - u najmanju ruku za neko vrijeme. Morao se pomjeriti mimo svojih prvobitnih očekivanja, i nadići prihvaćene ideje svog vremena. U tradicionalnoj arapskoj odi, pjesnik bi obično počinjao zikrom "sjećanjem" na svoju izgublenu dragu, koja bijaše putovala sa svojim plemenom sve dalje i dalje od njega. U slijedećem dijelu, pjesnik koji se otisnuo u "noćno putovanje" oslobodivši se svojeg nostalgичnog sanjarenja, upućuje se sam kroz stepe na svojoj kamili - na put pun straha tokom kojeg se morao suprotstaviti svojoj vlastitoj moralnosti. U konačnici, pjesnik bi se ponovno sastao sa svojim plemenom. U zadnjem dijelu ode, on se ponosito hvali herojskim vrijednostima svog naroda, njihovom hrabrošću u bitkama, i neprestanom ratu protiv svih stranaca koji su prijetili njihovom opstanku.¹³² U Muhammedovom noćnom putovanju, ove stare vrijednosti muruvve su bile izokrenute. Umjesto povratka svom plemenu, Poslanik je oputovao veoma daleko od njega, u Jerusalem. Umjesto potvrđivanja svog plemenskog identiteta oholim šovinizmom džahilijeta, Muhammed je pokorio svoj ego. Umjesto uživanja u boju i ratovanju, Muhammedovo putovanje slavilo je harmoniju, nadilaženje krvne pripadnosti grupi i zbližavanje sa ostalim čovječanstvom.

Priča o noćnom putovanju otkriva Muhammedovu čežnju da dovede Arape Hidžaza, koji su se osjećali ispuštenim iz božanskog plana, u središte monoteističke porodice. Ovo je priča o pluralizmu. Muhammed se rješavao paganskog pluralizma Mekke, jer se ono pretvorilo u samouništavajuću oholost i nasilje džahilijeta, i počinjao je prihvatati monoteistički pluralizam. U Jerusalemu je otkrio da su svi Poslanici, poslani od Boga svim narodima, "braća". Muhammedovi prethodnici u poslaničkoj misiji ga ne odbacuju kao osobu koja se nameće, već mu izražavaju dobrodošlicu u njihovu porodicu. Poslanici ne osuđuju i kritikuju jedan drugog niti pokušavaju obratiti jedan drugog. Umjesto toga oni slušaju promišljanja jedni drugih. Oni pozivaju novog Poslanika da im propovijeda, i, u jed-

¹³² Seils, *Ibid.*, XVII-XVIII.

noj verziji priče, Muhammed pita Musa'a za savjet o tome koliko se često muslimani trebaju moliti. Prvotno, Bog je zahtijevao *salat* pedeset puta dnevno, ali Musa' je vraćao Muhammeda nazad Bogu dok se broj propisanih molitvi nije smanjio na pet (što je Musa' i dalje smatrao prevelikim).¹³³ Činjenica da je ovo poštovanje ostalih tradicija zapisano u drevnom mitu o muslimanskoj duhovnosti pokazuje kakvo je središnje mjesto ovaj pluralizam imao u ranom islamu.

Od tog događaja, Kur'an je počeo da naglašava ovu zajedničku viziju. U jednom iznimno vrijednom pasusu, Allah jasno ukazuje da vjernici moraju bez ograničenja vjerovati u objave svakog pojedinačnog Božijeg poslanika:

Reci: Mi vjerujemo u Boga, i u ono što je spuštено nama, i ono što je spuštено Ibrahimu i Ismailu i Ishaku i Jakubu i njihovim potomcima, i u ono što je darovano od strane Njihovog Održavatelja Musau' i Isau' i svim [drugim] poslanicima: Mi ne pravimo razliku između bilo kojeg od njih. A Njemu svi sebe predajemo (*lehu muslimun*).¹³⁴

Ne možeš biti musliman ako također ne poštuješ Mojsija i Isusa. Istinska vjera zahtijeva predanost Bogu, a ne uspostavljenoj vjeri. Uistinu, isključiva odanost samo jednoj tradiciji može postati širk, idolatrija koja stavlja ljude na isti nivo sa Bogom. Ovo je jedan od prvih pasusa u Kuranu koji je istaknuo riječi "islam" i "muslim", koje obje potiču iz glagola *esleme*: "predati sebe potpuno nečijoj drugoj volji".¹³⁵ Ajet nastavlja:

Jer ako neko ode tražiti religiju mimo samopredanja (islam) Bogu, to od njega nikad neće biti prihvaćeno, a na drugom svijetu on će biti od onih koji su izgubljeni.¹³⁶

Ovaj ajet se često citira da se "dokaže" da Kur'an tvrdi da je islam jedina, istinska vjera i da će samo muslimani biti spa-

¹³³ Ibn Ishaq, *Sirat Rasul Allah*, 271, u djelu: Guillaume, *The Life of Muhammad*.

¹³⁴ Kur'an, 3:84, usporedi, 2:136, Asadov prijevod.

¹³⁵ Toshihiko Izutsu, *Ethico-Religious Concepts in the Qur'an*, (Montreal and Kingston, ON, 2002.), 189.

¹³⁶ Kur'an, 3:85, Asadov prijevod.

šeni. Ali "islam" tada još nije bio zvanično ime za Muhammedovu religiju, a kada se ovaj stih [ajet] pročita ispravno u njegovom pluralističkom kontekstu, jasno označava upravo suprotno.

gom. Poruka prelazi sa Ibrahima na Ismaila i Ishaka do Musa'a, i tako dalje, kontinuiranim pripovijedanjem. Kur'an je prosto "potvrda" prethodnih Knjiga,¹³⁷ a Tora, Evanđelje i Kur'an su prosto momenti u Božijem neprekidnom samootkrovenju: "Uistinu, oni koji su dosegli vjerovanje [u ovo božansko slovo], kao i oni koji slijede židovsku vjeru, i Sabejci,¹³⁸ i kršćani - svi koji vjeruju u Boga i Zadnji Dan i rade dobra djela - bojazni oni ne trebaju imati, niti će oni tugovati."¹³⁹ Nije bilo ni pomisli da se prisile svi u muslimanski ummet. Svaka od objavljenih tradicija imala je svoj vlastiti din, svoje vlastite obrede i shvatanja. "Svakom od vas Mi smo odredili [različit] zakon i način života", Bog je kazao Muhammedu:

A da je Bog htio, On vas je mogao učiniti jednom jedinom zajednicom: ali [On je htio drugačije] da bi vas iskušao onim što vam dariva. Natječite se, zato, u vršenju dobrih djela! Bogu se svi morate vratiti, a onda će vam On, uistinu, objasniti sve u čemu ste se razlikovali!¹⁴⁰

Bog nije isključivo pripadao jednoj tradiciji, već je izvor sveg ljudskog znanja. "Bog je svjetlo Nebesa i Zemlje", Allah je objasnio u jednom od najmističnijih ajeta u Kuranu. Božansko svjetlo nije moglo biti zatvoreno ni u jednu pojedinačnu lampu, već je zajedničko svim i brižljivo ga čuva svaka od njih:

Usporedba ovog svjetla je, kao da je, udubina u kojoj je svjetiljka; svjetiljka je [zatvorena] u staklu, staklu [koje sija] kao zvijezda blistava: [svjetiljka] upaljena blagoslovljenim drvetom

¹³⁷ Kur'an, 12:111.

¹³⁸ Smatra se da su Sabejci bili monoteistička sekta u južnoj Arabiji (današnjem Jemenu), premda neki komentatori vjeruju da ovdje Kur'an govori o zoroastrijcima iz Perzijskog carstva.

¹³⁹ Kur'an, 5:69, Asadov prijevod.

¹⁴⁰ Kur'an, 5:48, Asadov prijevod.

- maslinovim, koje nije ni istočno ni zapadno - čije ulje [tako sija da] bi skoro dalo svjetlo [od sebe] sve da ga vatra i ne dotakne - sama svjetlost nad svjetlošću.¹⁴¹

Maslinovo ulje ukazuje na kontinuitet objave, koja izvire iz jednog korijena ali se grana u mnogobrojne vrste religijskih iskustava koje ne mogu biti ograničene na jednu vjeru ili lokalitet, i koja nije niti sa istoka niti sa zapada.

Muhammedova je pozicija u Mekki ostala opasno nesigurna. Tokom hadždža 620. godine, ponovno je posjetio hodočasnike koji su se ulogorili u dolini Mine, idući od šatora do šatora u nadi da će privući podršku i zaštitu. Ovaj puta, umjesto cjelokupnog odbacivanja, sreo je jednu grupu od šest Arapa iz Jesriba, koji su postavili šatore u kanjonu Akabe. Kao i uobičajeno, Muhammed je sjeo s njima, objasnio im svoju misiju i učio im iz Kurana, ali ovaj puta uočio je da su hodočasnici pažljivi i uzbuđeni. Kada je završio, oni su se okrenuli jedan drugom i kazali da ovo mora da je poslanik kojeg očekuju njihove židovske i hanifске komšije. Ako je zaista Muhammed Allahov poslanik, možda upravo on bude osoba koja će riješiti naizgled nepremostive probleme Jesriba.

Jesrib nije bio grad poput Mekke, već jedna skupina naselja, od koje svako bijaše zaposjela različita plemenska grupa, i sva su bila jako utvrđena.¹⁴² Naselje je bilo smješteno u jednoj oazi, plodnom ostrvu od nekih tridesetak kvadratnih kilometara, okruženo vulkanskim stijinama i neobradivim kamenjarom. Neki od njegovih stanovnika su se bavili trgovinom, ali su većina bili poljoprivrednici, živeći od svojih hurmi, palminih voćnjaka i obradivih polja. Za razliku od Kurejšija, oni nisu u potpunosti ovisili o trgovini, i bijahu zadržali više od onih starih beduinskih vrijednosti, uključujući, na nesreću, zadrto neprijateljstvo spram ostalih plemenskih grupa. Kao rezultat, oaza bijaše zapala u rastući niz naizgled nezau-

¹⁴¹ Kur'an, 24:35, Asadov prijevod.

¹⁴² Martin Lings, *Muhammad: His Life Based on the Earliest Sources*, (London: Islamic Society Texts, 1983.), 57, 105-111; W. Montgomery Watt, *Muhammad at Mecca*, (Oxford, 1953.), 141-149; Watt, *Muhammad at Medina*, (Oxford, 1956.), 173-231.

stavljivih ratova. To područje izvorno bijahu podizali prvi židovski naseljenici, a do šestog stoljeća u Jesribu je postojalo oko dvadeset židovskih plemena, čiji mnogi članovi vjerovatno bijahu Arapi koji su se asimilirali u judaizam.¹⁴³ Oni su sačuvali zaseban religijski identitet, a u ostalim stvarima bili su gotovo nerazpoznatljivi od svojih paganskih susjeda. Klanska i plemenska lojalnost bila je na prvom mjestu, i nije postojala ujedinjena "židovska zajednica". Židovska plemena su činila zasebna savezništva sa arapskim grupama i često su bila u ratu jedna s drugim. Njihove plantaže hurmi su ih obogatile, ali također su bili vješti draguljari, proizvođači oružja i zanatlije. Pet najvećih židovskih klanova - Salaba, Hudl, Kurejza, Nadir i Kajnuka, od kojih je posljednji kontrolirao jedinu pijacu u Jesribu - ostvarili su gotovo cjelokupan monopol nad ekonomijom koju su oni prvi razvili.

Ali tokom šestog stoljeća, arapsko pleme Benu Kajla je emigriralo iz Južne Arabije i nastanilo se u oazi pored Židova. Oni su onda formirali dva različita klana - Evs i Hazredž - koja su na kraju postala dva odvojena plemena. Postepeno Arapi su stekli svoju vlastitu zemlju, izgradili svoje utvrde i do ranog sedmog stoljeća bili su u nešto malo jačoj poziciji od Židova. Međutim, unatoč neizbježnog nadmetanja oko resursa, Židovi i pagani su bili u stanju da žive zajedno. Židovi su često upošljavali Arape da prevoze njihove hurme, dok su Arapi poštivali vještine i naslijede Židova, gledajući na njih kao na "ljude visoke linije porijekla i imućstva, dok smo mi bili obično arapsko pleme, koje nije posjedovalo ni palmina stabla niti vinograde, bili smo narod koji je samo uzgajao ovce i kamile".¹⁴⁴

Međutim, do trenutka susreta hodočasnika sa Muhammedom, 620. godine, situacija se bila pogoršala. Uvriježeno ple-

¹⁴³ Reza Asian, *No god but God, The Origins, Evolution, and Future of Islam*, (New York and London, 2005.), 54; Gordon Newby, *A History of the Jews in Arabia*, (Columbia, SC, 1988.), 75-79, 84-85; Moshe Gil, "Origin of the Jews of Yathrib," *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, (1984).

¹⁴⁴ Muhammad ibn 'Umar al-Waqidi, *Kitab al-Maghazi*, u djelu: Asian, *No god but God*, 54.

mensko rivalstvo je izbilo na površinu, a Evs i Hazredž sada su bili zapali u krvavi sukob jedni s drugima. Židovski klanovi su postali, također, upleteni u njihovu borbu, Nadir i Kurejza podržavajući Evs, dok je Kajnuka bio saveznik Hazredža. Do 617. godine, zapali su u status quo: nijedna strana nije mogla steći nadmoć. Svi su bili iscrpljeni nasiljem. U određenim ključnim trenucima, Abdullah ibn Ubejj, vođa Hazredža, bi se povukao iz sukoba i tako bijaše stekao reputaciju nepristrasnosti. Neki su u njemu vidjeli mogućeg kralja ili glavnog vođu, koji bi mogao uspostaviti zakon i red. Ali Arapima je monarhija bila odbojna, i ova vrsta eksperimenta nikada ne bijaše uspjela na poluostrvu. Evs je prirodno bio nespreman da preda vodstvo nekom članu Hazredža, dok ostale vode Hazredža jednako nisu bile voljne da svoju vlast predaju Ibn Ubejju.

Šest hodočasnika su odmah shvatili da bi, kao Poslanik Allahov, Muhammed bio daleko prikladniji posrednik (*hakem*) od Ibn Ubejja. Njima nije smetala njegova vjerska poruka, jer su neko vrijeme Arapi Jesriba bili naginjali prema monoteizmu. Pripadnici Evsa i Hazredža su se dugo vremena osjećali manje vrijedni od Židova jer nemaju svoje vlastite Knjige, a hodočasnike je zadivilo kada su čuli da je Bog konačno poslao poslanika Arapima. Oni su na licu mjesta učinili svoje formalno predanje Bogu, uz, dakako, velike nade. "Ostavili smo svoj narod, jer nijedno pleme nije tako podijeljeno mržnjom i ogorčenjem kao što su oni. Možda će ih Bog ujediniti tvojim posredstvom. Stoga nam dopusti da im odemo i pozovemo ih u ovu tvoju vjeru. Ta, ako ih Bog ujedini u njoj, onda nema tog čovjeka koji će biti moćniji od tebe."¹⁴⁵ Ali priznali su da imaju malo utjecaja u oazi, i trebalo im je da se posavjetuju sa svojim poglavarima i mudrim ljudima. Da bi on bio djelotvoran hakem, bilo je od suštinske važnosti da ima široku podršku. Obećali su za godinu dana vratiti se sa vijestima Muhammedu. Bio je to odlučujući trenutak. Okolnosti bijahu prisilile Muhammeda da gleda mimo Mekke i čak razmotri neuobičajenu ideju da napusti svoje pleme i da se nastani kod drugih.

¹⁴⁵ Ibn Ishaq, 287, u djelu: Guillaume, *Life of Muhammad*.

Dok je čekao razvoj situacije u Jesribu, Muhammed je načinio promjene u svom domaćinstvu. Trebala mu je supruga, i savjetovano mu je da bi trebao oženiti Sevdu, rođaku i zaovu Suhejla, predanog paganskog vode kurejšijskog klana Amir. Ona bijaše udata za jednog muslimana koji je emigrirao u Abesiniju 616. godine, i sada je bila udovica, te ovo joj bijaše dobra prilika. Ebu Bekr je također mnogo želio da ostvari bližu vezu sa Poslanikom, i predložio mu je da oženi njegovu kćerku Aišu, koja je tada imala šest godina. Aiša je bila formalno udata za Muhammeda na ceremoniji kojoj mala djevojčica nije bila ni prisutna. Kasnijih godina, sjetit će se da je prvu ideju o svom novom statusu dobila kada joj mati bijaše objasnila da se više ne može igrati na ulicama, već da svoje prijateljice mora pozvati u porodičnu kuću.

Muhammedov harem je pobudio velik broj nadobudnih i prljavih špekulacija na Zapadu, ali u Arabiji, gdje je poligamija bila češća od monogamnih brakova kakav je Muhammed proživio sa Hatidžom, to je bilo svakidanja stvar. Ovi brakovi nisu bili sklapani iz romantičarskih pobuda ili seksualnih ljubavnih afera, već u velikoj mjeri zbog praktičkih ciljeva. Sevda je izgleda bila žena prilično skromnog izgleda, koju je bila prošla prva mladost, ali mogla se brinuti o Muhammedovom domaćinstvu. Dakako da se i Muhammed možda nadao da će pridobiti Suhejla, koji je još uvijek bio neodlučan u vezi sa objavama. Ne postoji ništa neobično u Muhammedovoj ženidbi sa Aišom. Brakovi sklopljeni u odsustvu, da bi se sklopila savezništva, bili su često ugovarani u ovo vrijeme između punoljetnih muškaraca i maloljetnica koje su čak bile i mlađe od Aiše. Ova praksa se nastavila u Evropi skoro do modernog doba. Nije bilo govora o konzumaciji braka dok Aiša ne dođe u pubertet, kada bi se inače i udala poput svake druge djevojke. Muhammedovi brakovi su obično imali politički cilj. On je počinjao uspostavljati jednu potpuno drugačiju vrstu klana, zasnovanog na ideologiji, a ne na krvnom srodstvu, ali krvna veza je još uvijek bila sveta vrijednost i pomagala je da se učvrsti ova eksperimentalna zajednica.

Tokom hadždža 621. godine, šest obraćenika iz Jesriba kao što je dogovoreno vratili su se u Mekku, dovodeći još sedam drugih sa sobom. Ponovno su se sreli sa Muhammedom u kanjonu Akabe i tom prilikom, što će biti poznato kao Zavjet na Akabi, obećali su da će samo Allaha obožavati, da neće krasti, lagati i ubijati novorođenčad, i zavjetovali su se da će se pokoravati Muhammedovim naredbama koje se tiču društvene pravde. Zauzvrat, Muhammed im je obećao Raj.¹⁴⁶ U ovom prvom dogovoru, naglasak je bio na vjeri i etici i nije bilo još uvijek političkog zavjetovanja. Kada su se hodočasnici vratili u Jesrib, sa sobom su povelili Mus'ab ibn Umejra, predanog muslimana, da uči ljude Jesriba njihovoj novoj vjeri.

Ovo je bio mudar potez. Plemenska mržnja bila je toliko velika u oazi da ni pripadnici Evsa niti Hazredža ne bi mogli podnijeti pripadnika suparničkog tabora da predvodi namaze ili da im uči Kur'an, stoga je bilo važno da je ove službe obavljao neutralni stranac. Na početku, pripadnici Evsa bijahu neprijateljski spram vjere, ali postepeno moć Kur'ana razbila je njihov rezervirani stav. Jednog dana, Sa'da ibn Muaza, poglavara jednog od vodećih klanova Evsa, užasnulo je kada je čuo da Mus'ab propovijeda na njegovoj teritoriji, pa je poslao svog zamjenika da ga otjera. Ovaj je naletio na malu grupu mašuci svojim kopljem. Upitao je muslimana kako ima petlje širiti ove laži među slabim i glupim ljudima. Ali umjesto uzvraćanja džahilskom ljutinom, Mus'ab ga je smireno zamolio da sjedne i sam prosudi. Izaslanik se složio, zabio svoje koplje u tlo, i dok je slušao učenje njegovo lice se promijenilo. "Kako je divno i lijepo ovo učenje!", poviknuo je. "Šta neko treba učiniti da uđe u ovu vjeru?" Nakon što je izjavio svoju vjeru u Allaha i pao ničice u molitvu, otišao je nazad da izvijesti svog poglavara. Sa'd je bio bijesan, zgrabio je svoje vlastito koplje i krenuo da se sam sukobi sa Mus'abom, ali je i on u svom pokušaju bio obuzet Kuranom. On je zatim okupio svoje ljude i zatražio od njih da ga slijede. Potpuno vjerujući njegovom vodstvu cijeli klan je skupno prihvatio novu vjeru.¹⁴⁷ Vijesti o Sa'dovom za-

¹⁴⁶ Ibid., 289, u djelu: Bamyeh, *Social Origins of Islam*, 153-154.

¹⁴⁷ Ibid., 291-291, u djelu: Guillaume, *Life of Muhammad*.

okretu imale su veliki utjecaj na ostale vode, koji su počeli na Mus'aba gledati ozbiljnije.

Nije prošlo mnogo vremena, a skoro u svakoj porodici u oazi bilo je muslimana. U Mekki, Muhammedova propovjednička misija bijaše prestala napredovati jer Kurejšije nisu mogli vjerovati da bi tako obična osoba mogla postati Allahov Poslanik. Međutim, uslovi u Jesribu su bili drugačiji.¹⁴⁸ Muhammed nije bio svakidašnjeg ponašanja, nije ga se moglo vidjeti kako opušteno tumara pijacom, te jede i pije poput svakog drugog, već udaljena, misteriozna figura, čije bi se pojavljivanje jedva čekalo. U Mekki, Muhammedovo učenje bijaše prijetilo da naštetiti kultu Harema, koji je bio ključan za ekonomiju, dok u Jesribu nije bilo svetišta punog idola. Nisu svi na novu vjeru gledali sa simpatijama, dakako. Ibn Ubejj je prirodno strahovao da njegov položaj ne bude potkopan. Ostali su još uvijek bili predani ili starom paganizmu ili hanefiji, ali u ovoj fazi opozicija bijaše utišana. Kada bi novi poslanik zaista mogao riješiti probleme Jesriba, mogle bi se od toga dobiti neke materijalne prednosti. Židovska plemena su također bila spremna poštovati Muhammeda, posebno zbog toga jer su muslimani poštovali njihove poslanike i bijahu prihvatili neke od njihovih običaja.

U skorije vrijeme Muhammed bijaše uveo neke nove običaje. Kao rezultat noćnog putovanja, vjerovatno, muslimani su sada klanjali okrećući se prema smjeru (kibla) Jerusalema, dosežući sveti grad Naroda Knjige. Muhammed je također naložio Mus'abu da održava posebni molitveni skup petkom poslijepodne dok su se Židovi pripremali za svoj Šabat, i da sa Židovima poste Yom Kipur (Dan izbavljenja). Muslimani će sada obavljati molitvu sredinom dana, kao što su Židovi činili, i primjenjivati modificiranu verziju židovskih božijih zakona, sličnih onima koje su prihvatili i rani kršćani.¹⁴⁹ Učenjaci smatrahu da je Muhammed uveo ove nove oblike predanosti s ciljem da pridobije Židove Jesriba, ali ovo gledište je nedavno podvrgnuto provjeri. Neće biti da je Muhammed oče-

¹⁴⁸ Bamyeh, *Social Origins of Islam*, 153.

¹⁴⁹ Kur'an, 5: 5-7; usporedi: Djela apostola, 15:19-21, 29.

kivao od Židova da predu na njegovu religiju, jer oni su imali svoj vlastiti objavljeni din. Bog je odredio da će svaka zajednica imati svog vlastitog poslanika.¹⁵⁰ Međutim, bilo je prirodno da se muslimani mole i poste na isti način kao i drugi pripadnici abrahamske porodice.

Godine 622. velika skupina hodočasnika napustila je Jesrib i zaputila se na hadždž. Neki su bili pagani, ali sedamdeset i tri muškarca i dvije žene bili su muslimani. I ovog puta Muhammed je otišao na Akabu da ih dočeka, ali ovaj put sastanak se odvijao u najtamnijem dijelu noći. Ovom prilikom atmosfera je bila prijeteća i činilo se da su mostovi nepovratno porušeni. Kur'an je govorio o "planovima" Kurejšija: vjerovatno je Muhammed imao razloga vjerovati da kafiri kuju zavjeru da ga izgnaju i zabrane muslimanima pristup Haremu.¹⁵¹ U svakom slučaju, Muhammed sada poče poduzimati praktične korake da napusti svoje pleme. Ibn Ishaq tvrdi da je ovo bila pozitivna odluka koju je donio, ali Kur'an ope- tovano tvrdi da su muslimani bili "izgnani" ili "protjerani" iz Mekke.¹⁵² Sastanak je održan u strogoj tajnosti. Muslimani iz Jesriba ga čak nisu ni spomenuli paganima u svojoj skupini, da ga ne bi prenijeli i upozorili Kurejšije o onom što se spremalo.

Muhammed je namjeravao učiniti nešto što se nikad prije nije dogodilo¹⁵³ Od muslimana Mekke tražio je da učine *hidžru* (iseljenje) u Jesrib. Ovo nije bila puka promjena adrese. Pred muslimanima je bilo da napuste svoje rodbinske veze i prihvate stalnu zaštitu stranaca. U Arabiji, gdje je pleme bilo najsvetija vrijednost, ovaj postupak je bio na nivou bogohuljenja. Bilo je to daleko šokantnije od kur'anskog odbacivanja božica. Uvijek je postojao sistem spajanja, po kojem bi pojedinac ili jedna cijela skupina mogla postati počasnim članovima drugog plemena, ali ovo su obično bili privremeni spora-

¹⁵⁰ Kur'an, 10:47.

¹⁵¹ Kur'an, 8:30, 27:48-51.

¹⁵² Kur'an, 60:1, 47:13.

¹⁵³ W. Montgomery Watt, *Muhammad's Mecca: History of the Qur'an*, (Edinburgh, 1988.), 101-106; *Muhammad at Mecca*, 149-151.

zumi i nikada nisu podrazumijevali odvajanje iz vlastitog naroda. Korijen HDŽR se prevodi: "on se izolovao od prijateljske ili ljubavne komunikacije ili odnosa... prestao je... da se s njima povezuje".¹⁵⁴ Otuda će muslimani koji su učinili hidžru u Jesrib biti nazvani *muhadžiri*, Iseljenici: ovo traumatično iseljenje bit će središnje njihovom novom identitetu.

Muslimani Jesriba su se također upuštali u jedan opasan eksperiment. Čak ako je pleme i prihvatilo stranca, on je uvijek ostajao *zalim* (autsajder), riječ koja je istodobno značila "primitivan, nečastan, zao".¹⁵⁵ Pjesnici su opisivali zalima kao neku beskorisnu, nepotrebnu izraslinu. Plemenska odanost je doživljavana kao snažna ljubav prema rodbini i stroga osuda prema strancu. Svako onaj ko je stavljao omrznutog zalima ispred svog vlastitog naroda, izazivao je strastvene osude i gnjev. A sada su se pripadnici Evsa i Hazredža namjeravali zakleti na vjernost kurejšijskom Muhammedu, i obećati da će pružiti zaštitu i pomoć (*nasr*) jednoj velikoj grupi stranaca koji će neizbježno opteretiti ograničene resurse oaze. Otuda će muslimani Jesriba biti poznati kao Ensarije. Ovo se obično prevodi kao "Pomagači", ali ovo na neki način daje blijed utisak onoga što ovaj termin nosi. Nasr je značilo da si morao biti spreman da svoju pomoć podupreš silom. Kada su sreli Muhammeda te noći na Akabi, Pomagači bijahu odlučili da načine drugi sporazum sa Muhammedom, koji će biti poznat kao Zavjet na rat.

Kada je vrijeme došlo, Ensarije su napustili svoje paganske drugove koji su spavali u šatorima i iskrali se "nježno poput jarebice kamenjarke" do Akabe, gdje su sreli Muhammeda i njegovog amidžu Abbasa, koji je djelovao kao njegov izaslanik. Abbas ne bijaše prešao na islam i mora da je bio šokiran Muhammedovom odlukom da napusti Mekku, ali htio je da se uvjeri da će Muhammed biti siguran u Jesribu. Muhammeda, kazao je on, štiti klan Hašim u Mekki, ali spreman je odreći se ove sigurnosti da bi se pridružio Ensarijama. Ako postoji i najmanja sumnja o njegovoj sigurnosti, trebaju se odreći cjelokup-

¹⁵⁴ Watt, *Muhammad's Mecca*, 25.

¹⁵⁵ Izutsu, *Ethico-Religious Concepts*, 56.

pnog projekta odmah. Ali Ensarije su čvrsto odlučile. Bera' ibn Mar'ur, voda Hazredža, uzeo je Muhammeda za ruku i zakleo se da će mu Evs i Hazredž pružiti potpuno istu zaštitu kao i svojim vlastitim ženama i djeci. Međutim, dok je on govorio, drugi Pomagač ga je prekinuo. Šta ako se Muhammed vrati u Mekku i Jesrib prepusti gnjevu Kurejšija? Muhammed se nasmejao i odgovorio: "Ja sam vaš i vi ste moji. Ratovat ću protiv onih protiv kojih vi ratujete i biti u miru sa onima s kojima ste vi u miru."¹⁵⁶ Tako su i Ensarije učinili ovu svečanu prisegu: "Prisežemo na rat u potpunoj pokornosti Poslaniku, u dobru i zlu, u lakoći i poteškoći i zlim okolnostima, da nećemo nikom našao učiniti, da ćemo uvijek istinu govoriti, i da se u služenju Bogu nikoga nećemo bojati."¹⁵⁷

Dogovor je izražen plemenskom terminologijom, i bio je usredsređen na uzajamnu odbranu.¹⁵⁸ Još uvijek nije postojala ideja o jedinstvenoj, ujedinjenoj zajednici. Evs, Hazredž i Kurejš će i dalje djelovati odvojeno. Muhammed neće ići u Jesrib kao poglavar države, već jednostavno kao posrednik (hakem) u razmiricama između Evsa i Hazredža i kao voda Iseljenika iz Mekke. Ensarijama će vladati dvanaest "nadzornika" iz različitih klanova. Premda je islam načinio velike korake u Jesribu - nakon samo jedne godine tamo je muslimanska zajednica bila gotovo kao i ona koja je bila u opsadnom stanju u Mekki - takvo stanje je ostalo čak i nakon hidžre. Muslimani će ostati mala manjina u oazi, čija se veličina nije mogla vidjeti pored nepristupačnih, brojnih pagana, te hanifa i Židova.¹⁵⁹ Prisega na rat označila je glavnu tačku širenja islama: nova religija je proširena u druge plemenske grupe, ali još uvijek ne bijaše nadišla plemenski etos. Hidžra je bila rizičan poduhvat, nepovratni, zebnjom ispunjen korak. Niko nije znao na što će ona izaći, jer se ništa poput nje nikada u Arabiji prije nije desilo.

¹⁵⁶ Ibn Ishaq, *Sirat Rasul Allah*, 297. u knjizi Guillaume, *Life of Muhammad*.

¹⁵⁷ Ibid., 304-305, u djelu: Guillaume, *Life of Muhammad*.

¹⁵⁸ Bamyeh, *Social Origins of Islam*, 216-217.

¹⁵⁵ Aslan, *No god but God*, 56-59.

Nakon hadždža, Ensarije su se vratili u Jesrib da čekaju dolazak muslimanskih izbjeglica. Kur'an je sada prihvatio aramejsko ime koje su Židovi dali naselju Jesriba: *medinta* (grad). Jesrib će uskoro postati *el-Medina*, grad Poslanika. U Mekki, Muhammed je počeo nagovarati muslimane da učine hidžru, ali je nije naredio. Svako onaj ko je osjećao da je ona mimo njegove ili njene snage mogao je otići. Ali tokom mjeseci jula i augusta 622. godine, oko sedamdeset muslimana krenulo je sa svojim porodicama u Medinu, gdje su se smjestili u kućama Ensarija dok ne podignu vlastite domove. Kurejšije izgleda nisu činili organiziran poduhvat da ih spriječe, premda su neke žene i djeca silom spriječeni da ne odu, a jedan čovjek je nazad vraćen trijumfalno, svezan za svoju kamilu. Sa svoje strane muslimani su pazili da ne privlače pažnju na svoj bijeg, i obično su se dogovarali da se sretnu van granica grada i da putuju u malim neupadljivim grupama. Omer je krenuo sa svojom porodicom, Osman ibn Affan i Rukajja su putovali sa Zejdom i Hamzom, ali Muhammed i Ebu Bekr su ostali sve dok gotovo svi nisu otišli. Ubrzo je ova veleizdaja ostavila uznemirjuće posljedice u gradu, otkrivajući otvorenu ranu koju je Muhammed nanio svom plemenu. Velike kuće u središtu Mekke izgledale su nesrećno i zastrašujuće prolaznicima "vratima koja su se njihala, prazne bez stanara".¹⁶⁰

U augustu, kratko prije nego što je trebao da krene, Mu'tim, Muhammedov mekkanski zaštitnik, je umro. Muhammedova pozicija u Mekki je sada bila neodrživa, jer je bio laka meta za atentat. Organiziran je specijalni sastanak u kome će se razmotriti njegova sudbina na skupštini, sa koje je Ebu Leheb namjerno izostao. Neke starješine su prosto htjele da izbace Muhammeda iz Mekke, ali su ih nadvladali oni koji su shvatili da će biti opasno ako mu se dozvoli da se pridruži onim neprincipijelnim izdajnicima u Jesribu. Ebu Džehl je istupio sa planom: svaki klan će odabrati jednog jakog i dobro zaštićenog mladića. Zajednički, oni će predstavljati cijelo pleme, i

¹⁶⁰ Ibn Ishaq, *Sirat Rasul Allah*, u knjizi Guillaume, *Life of Muhammad*.

zajedno će ubiti Muhammeda. Neće biti osvete, jer pripadnici Hašimovog klana neće moći protiv cijelog Kurejša.

Tako se te noći grupa pažljivo odabranih mladića okupila pred Muhammedovom kućom, ali ih je uznemirilo kada su kroz prozor čuli Sevdin glas i glasove nekih Poslanikovih kćeri. Bilo bi sramno ubiti čovjeka u prisustvu njegove žene, stoga su odlučili da čekaju dok on ne napusti kuću slijedećeg jutra. Jedan od njih je provirio i ugledao osobu kako leži u krevetu, zamotana u Muhammedov ogrtač. Nisu znali da Muhammed već bijaše pobjegao kroz jedan mračni prozor, ostavivši naizgled zaspalog Aliju da leži, preobučen u njegovu odjeću. Kada se Ali protegnuo, slijedeće jutro, mladići su shvatili da su prevareni, a Kurejšije su ponudili nagradu od stotinu muških kamila onome ko dovede Muhammeda nazad, mrtvog ili živog.

Za to vrijeme, Muhammed i Ebu Bekr se bijahu skrivali na planini, u pećini nedaleko izvan grada. Oni su tu ostali tri dana, a s vremena na vrijeme, njihovi sljedbenici su se iskradali da im donesu vijesti i namirnice. U jednom trenutku, govori se, potjera je ustvari prošla pored pećine, ali se nisu htjeli zadržavati i gledati unutra jer je velika paukova mreža prekrivala ulaz, a golubica kamenjarka, koja je očigledno ležala na jajima već neko vrijeme, savila je gnijezdo na drvcetu bagrema, upravo na mjestu gdje bi čovjek morao zakoračiti svojim stopalom da se popne u pećinu. Cijelo to vrijeme, Muhammed je bio duboko smiren i doživljavao jaki osjećaj Božijeg prisustva. Kur'an navodi kako on bijaše umirio Ebu Bekra: "'Ne brini se, zaista je Bog sa nama,' a onda je Bog spustio na njega Svoj [dar] unuttarnjeg mira."¹⁶¹ Sve više Kur'an će insistirati da muslimani, kada se nadu u teškim ili uznemirujućim okolnostima, treba da budu pribrani i hladni, i nikada ne treba da podlegnu impulsivnom bijesu i osvetničkom divljaštvu džahilijeta.

Kada je halabuka utihnula, Muhammed i Ebu Bekr su izišli iz pećine, pazeći da ne uplaše golubicu, popeli se na dvije kamile koje je Ebu Bekr pripremio za njihovo putovanje. Ebu Bekr je htio dati bolju kamilu Muhammedu, ali on je insistirao da je plati. Ovo je bila njegova lična hidžra, njegova žrtva

¹⁶¹ Kur'an, 9:40.

Allahu, i bilo je važno da čitav događaj bude u potpunosti njegov. Muhammed je kamilu ženu nazvao Kasva, i ona mu je ostala najdražom jahačicom do kraja njegovog života. Bio je to opasan put; dok je bio na putu Muhammed nije uživao ničiju zaštitu, zato ih je njihov vodič poveo dužim obilaznim putem. Kretali su se cik-cak, putanjom nazad i naprijed da bi svakoj potrazi zameli trag.

U međuvremenu, muslimani su sa nestrpljenjem očekivali njihov dolazak u Medinu. Nekoliko Iseljenika iz Mekke živjeli su u mjestu Kubba, najjužnijem dijelu oaze, i svaki dan nakon jutarnje molitve bi se penjali na vulkanske stijene i posmatrali isušeni krajolik koji se protezao u daljinu. U jutro 4. septembra 622. godine, jedan od Židova je uočio oblak prašine na horizontu i pozvao je Ensarije: "Sinovi Kajle! Stigao je! Stigao je!" Muškarci, žene i djeca pohrlili su u susret putnicima i zatekli su ih kako se odmaraju pod palminim drvetom.

Muhammed i Ebu Bekr ostaše u mjestu Kubba tri dana, a muslimani u "gradu" (kako se zvao najgušće naseljeni dio oaze) su nestrpljivo čekali da ga vide. Stoga, krenuo je da se s njima susretne i odluči gdje će živjeti. Tokom puta nekoliko ljudi ga je molilo da sjaše i s njima podijeli dom, ali Muhammed je učtivo odbio jer je želio biti nepristrasan prema zaraćenim grupama unutar Medine. Umjesto toga, odriješio je Kasvu i zamolio Boga da je vodi. Naposljetku, ona je kleknula na koljena ispred *mirbeda*, mjesta za sušenje hurmi, koje je pripadalo jednom od Ensarija. Muhammed je pristigao, dozvolio da njegov prtljag bude odnesen do najbliže kuće, a onda otpočeo pregovarati sa vlasnikom oko prodaje zemlje. Kada je cijena ugovorena, svi muslimani su se prihvatili posla da izgrade Poslanikovu rezidenciju, koja će također služiti kao mjesto za molitvu. Ovo je teško padalo Iseljenicima, jer Kurejšije ne bijahu navikli na fizičke poslove, a otmjeni Osman je rad doživio kao izniman napor.

Prva muslimanska građevina nije bila impozantna i postala je model za sve buduće džamije. Ona je primarno bila mesdžid "mjesto za sedždu", otvoreni prostor sa dovoljno mjesta da cijela zajednica obavi zajednički namaz, a izražava-

vao je jednostavnost ranog islamskog ideala. Krov je bio poduprt drvenim trupcima, i nije bilo ni posebno izrađene povjedaonice. Muhammed je stajao na običnom panju kada bi se obraćao skupu. On i njegove supruge živjeli su u malim kolibama na rubu velikog dvorišta u prednjem dijelu džamije, a to je bilo i mjesto za javne i političke sastanke. Siromašni građani Medine su također bili pozivani da se tu okupe radi sadake, hrane i drugih potreba.

Ova skromna zgrada u Medini izražavala je ideal tevhi-da.¹⁶² Muhammed je htio pokazati da intimno, sveto i domaće mogu biti - i uistinu, moraju biti - objedinjeni. Isto tako, politika, socijalna skrb i uređenje društvenog života moraju biti dovedeni u okvire svetosti. Smjestivši svoje supruge da stanuju na razdaljini od džamije koliko se kamenom moglo dobiti, Muhammed je naglašavao da se samo po sebi podrazumijeva da ne smije biti razlike između javnog i privatnog života, niti diskriminacije među spolovima. Svetost u islamu bila je uključujuća [inkluzivna] a ne isključujuća [ekskluzivna]. Ako su željeli, Židovi i kršćani su mogli obavljati vjerske obrede u džamiji, jer su također i oni bili dio Božije porodice.

Zgrada je završena u aprilu 623. godine, oko sedam mjeseci nakon hidžre. U sjevernom zidu, jedan kamen je označavao kibli, pravac u namazu, usmjerujući ljude u namazu prema Jerusalemu. U početku nije bilo zvaničnih sazivanja namaza, ali ovo je očigledno bio nedostatak, jer su svi dolazili u različito vrijeme. Muhammed je razmišljao da upotrijebi za poziv na molitvu oinov rog, poput Židova, ili drveno klatno poput lokalnih kršćana, ali jedan od Iseljenika bijaše usnio znakovit san. Neki čovjek, odjeven u zeleni ogrtač, bijaše mu kazao da neko sa jakim, razgovjetnim glasom treba označiti početak molitve, uzvikujući *Allahu ekber* (Bog je najveći) da to bude jedna vrsta podsjetnika na muslimanski prioritet. Muhammedu se svidjela ideja, a Bilal, bivši abesinski rob sa jakim g

¹⁶² Clinton Bennet, "Islam" u djelu: Jean Holm i John Bowker, urednici, *Sacred Place*, (London, 1994.), 88-89. Fatima Mernissi, *Women and Islam: An Historical and Theological Enquiry*, prijevod, Mary Jo Lake-land, (Oxford, 1991.), 106-108.

som bio je logičan izbor. Svakog jutra on bi se popeo na krov najviše kuće u blizini džamije, i sjedio bi na krovu očekujući zoru. Onda bi raširio ruke i prije nego što je otpočinjao poziv, uputio bi molitvu: "O Bože, Tebe hvalim i od Tebe molim pomoć za Kurejšije da bi oni mogli prihvatiti Tvoju vjeru."¹⁶³ Muslimani možda i bijahu promijenili svoju kibli prema Jerusalemu, ali nisu bili zaboravili Mekku. Kada je Muhammed uvidio da su mnogi Iseljenici jako nostalgичni, molio se: "Gospodaru, učini nas da volimo ovaj grad istom mjerom kao što si nas učinio da volimo Mekku, pa čak i više."¹⁶⁴

Veliko preseljenje učinjeno hidžrom značilo je, iako su još uvijek koristili staru plemensku terminologiju, da muslimani moraju stvoriti potpuno drugačiji tip zajednice. Jedna od prvih stvari koju je Muhammed učinio bila je da uspostavi sistem "bratimljenja", pri kojem je svaki Mekkelija bio dodijeljen nekom "bratu" Ensariji, pomažući muslimanima da se povezu mimo rodbinskih linija. Politička odvojenost Iseljenika i Pomagača bila je uskoro opala: kada je prvi od dvanaest ensarijskih "nadzornika" umro, Muhammed je jednostavno preuzeo njegovo mjesto.¹⁶⁵ Muslimani su postepeno stvarali "novo pleme", koje je stare rodbinske veze tumačilo drugačije. Oni koji bijahu učinili hidžru će sebe smatrati drugačijim od muslimana koji su ostali u Mekki, iako su svi pripadali istoj krvnoj skupini. Ma iz kojeg plemena ili klana bili, muslimani se ne smiju nikada boriti jedni protiv drugih. Iseljenici i Pomagači moraju postati čvrsto ujedinjeni, poput bilo kog drugog konvencionalnog plemena.¹⁶⁶ Poput plemena, ummet je bio "jedna zajednica koja isključuje sve druge ljude [koji mu ne pripadaju]" i sklapat će "savezništva" sa nemuslimanskim saveznicima na uobičajen način.¹⁶⁷

¹⁶³ Ibn Ishaq, *Sirat Rasul Allah*, 247, u knjizi Guillaume, *Life of Muhammad*, 236.

¹⁶⁴ Ibid., 414, u knjizi Guillaume, *Life of Muhammad*.

¹⁶⁵ Bamyeh, *Social Origins of Islam*, 218.

¹⁶⁶ Kur'an, 8:72-73, Asadov prijevod.

¹⁶⁷ Ibn Ishaq, *Sirat Rasul Allah*, 341, u knjizi Guillaume, *Life of Muhammad*, 232.

Kao poglavar ummeta, Muhammed je sada mogao sprovoditi svoje moralne i društvene reforme na način koji je bio nemoguć u Mekki. Njegov cilj je bio da načini društvo hilma. Oni koji su čuvali vjeru (*mu'min*) nisu bili puki "vjernici". Njihova vjera mora biti iskazana u praktičnim djelima: moraju klanjati, dijeliti svoje bogatstvo, i u stvarima koje se tiču zajednice, "savjetovati se međusobno" da bi očuvali jedinstvo ummeta. Ako bi bili napadnuti, mogli su se braniti, ali umjesto da zapadaju u stari, nekontrolirani džahilski put, moraju uvijek biti spremni da oprostite uvredu. Automatsko, osvetničko uzvratanje - fundamentalna obaveza *muruvve* - mogla je biti veliko zlo. "Stoga, ko god oprostí [svom neprijatelju] i sklopi mir, njegova nagrada je kod Boga", Kur'an je energično insistirao. "A ko se u teškoći strpi i oprostí - to je, zaista [nešto što pokazuje] obdarenost jakom voljom."¹⁶⁸

Međutim, ova promjena nije mogla biti postignuta preko noći, jer stari duh džahilijeta se još uvijek skrivao u muslimanskim srcima. Kratko nakon hidžre, jedan od Arapa pagana primijetio je grupu muslimana, u kojoj su bili članovi oba klana i Evisa i Hazredža, kako prijateljski razgovaraju kao da njihova plemena nikada nisu bila zakleti neprijatelji. Bio je bijesan. Islam ih je jasno činio mekanim i slabašnim. Zapovijedio je mladom Židovu da sjedne blizu grupe i recitira stare pjesme da ih podsjetite na stara goroka neprijateljstva. Nije trebalo dugo da se duboko uvriježeni plemenski šovinizam rasplamsa, i muslimani su uskoro bili jedan drugom za vratom. Muhammed je požurio na mjesto događaja veoma uzrujan. "Da li vas još uvijek iskušava poziv džahilijeta i kada sam ja ovdje među vama", upitao je tražeći odgovor, "kada vas je Bog uputio... počastio vas, i od vas odstranio džahilijetsku stegu, izveo vas iz stanja odbojne nezahvalnosti (*kufr*) i načinio da budete prijatelji jedni drugima?" Duboko postidjeni, Ensarije su zaplakali i zagrlili se.¹⁶⁹

¹⁶⁸ Kur'an, 42:43, Asadov prijevod.

¹⁶⁹ Ibn Ishaq, *Sirat Rasul Allah*, 386, prijevod u knjizi: Izutsu, *Ethico-Religious Concepts*, 29.

Nisu svi muslimani Medine bili predani promjeni. Neki su prigrlili islam čisto zbog materijalne dobiti, i sjedili su po strani i promatrali na što će ovaj novi poduhvat izaći. Kur'an je nazvao ove ljude "kolebljivcima" i "hipokritima" (*munaficima*) jer nisu bili iskreni i stalno su mijenjali mišljenja.¹⁷⁰ Kada su bili sa predanim muslimanima, povikivali bi: "Mi vjerujemo [kao što i vi vjerujete]", ali u društvu sumnjičavaca uvjeravali bi ih: "Uistinu, mi smo s vama, mi smo se samo izrugivali!"¹⁷¹ Njihov vođa bio je Ibn Ubejj, koji bijaše postao musliman, ali ostao je ogorčen i kritičan prema novoj vjeri. Muhammed se prema njemu uvijek odnosio s poštovanjem, i dozvoljavao mu je da se obrati zajednici svake sedmice prilikom molitve petkom, ali s vremena na vrijeme njegovo pritaženo neprijateljstvo bi izlazilo na površinu. "Nemoj prema njemu biti strog", jedan od Pomagača je molio Muhammeda nakon prilično neugodnog incidenta, "jer prije nego što te je Bog nama poslao pravili smo krunu da ga krunišemo, i tako mi Boga, on misli da si mu ti oteo kraljevinu."¹⁷²

Također su i neki od Židova postajali neprijateljski raspoloženi prema novopridošlicama. Muhammed od njih nije očekivao da pređu na islam, jer njihova svađa s njim nije bila primarno vjerske već političke i ekonomske naravi. Pozicija Židova u oazi bijaše se pogoršala, a ako Muhammed uspije u ujedinjavanju Evsa i Hazredža, oni neće imati šanse da budu superiorni kao ranije. Stoga su tri veća židovska plemena smatrala pametnijim potezom podržati Ibn Ubejja i Arape pagane u oazi koji su ostali kao opozicija Muhammedu.¹⁷³ Rani muslimanski historičar nam govori da su oni organizirali žustru naučnu raspravu protiv teologije Kur'ana, ali ovo se, vjerovatno, odnosilo na židovsko-muslimansku debatu

¹⁷⁰ Kur'an, 4:137, Asadov prijevod.

¹⁷¹ Kur'an, 2:8-15, Asadov prijevod.

¹⁷² Ibn Ishaq, *Sirat Rasul Allah*, 341, u knjizi Guillaume, *Life of Muhammad*.

¹⁷³ Watt, *Muhammad at Medina*, 201-202.

koja se odvijala tokom osmog i devetog stoljeća.¹⁷⁴ Židovi u sedmom stoljeću u Medini prilično ograničeno su poznavali Toru i Talmud, nisu se striktno držali obreda, a većina njih bijahu svoju vjeru smatrali jednom varijantom arapske religije.¹⁷⁵ Ideja o arapskom poslaniku nije im bila strana: oni bijahu imali svog vlastitog poslanika zvanog Ibn Sejjad, koji se bijaše, poput Muhammeda, zamotavao u ogrtač, recitirao nadahnute stihove i tvrdio da je poslanik Božiji.¹⁷⁶

Ali iako nije bilo učenih rabinskih debata, muslimani su se vjerovatno suočavali sa prilično obimnim primitivnim vjerskim šovinizmom u Medini. Ibn Ishaq nam govori da kada bi došli u džamiju, neki Židovi bi se "smijali i ismijavali" Kur'an.¹⁷⁷ Mnogi Židovi bili su prijateljski nastrojeni i Muhammed je vjerovatno od njih mnogo naučio, ali neki pripadnici Naroda Knjige bijahu imali ideje koje je on uistinu smatrao veoma čudnim. Ideja o ekskluzivnoj religiji bila je strana Muhammedu. On je mrzio sektaška prepiranja,¹⁷⁸ i bio je uvrijeđen idejom o "izabranom narodu" ili ubjeđenjem da će samo Židovi i kršćani moći ući u Raj.¹⁷⁹ Također ga je zbunjivalo saznanje da su neki kršćani vjerovali da se Bog sastoji iz troje (trojstvo) i da je Isus sin Allahov.¹⁸⁰ Ali ostao je ubijeđen da su ove čudne ideje bile heretičke devijacije zabludjele manjine.¹⁸¹ Kur'an je

¹⁷⁴ D. S. Magoliouth, *The Relations between Arabs and Israelites Prior to the Rise of Islam*, (London, 1924.); Salo Wittmayer Baron, *A Social and Religious History of the Jews*, (New York: Columbia University Press, 1964.), 3:261; Hannah Rahman, "The Conflict between the Prophet and the Opposition in Medina," *Der Islam*, (1985.); Moshe Gil, "The Medinian Opposition to the Prophet," *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, (1987.).

¹⁷⁵ S. N. Goiten, *Jews and Arabs*, (New York, 1960.), 63; Newby, *History of the Jews*, 78-90; Asian, *No god but God*, 97-98.

¹⁷⁶ David J. Helperin, "The Ibn Sayyad Traditions and the Legend of al-Dajjal," *Journal of the American Oriental Society*, (1976.).

¹⁷⁷ Ibn Ishaq, *Sirat Rasul Allah*, 362, u knjizi Guillaume, *Life of Muhammad*.

¹⁷⁸ Kur'an, 6:151.

¹⁷⁹ Kur'an, 2:111-113, 120.

¹⁸⁰ Kur'an, 2:116, 19:88-92, 10:68, 5:73-77, 116-118.

¹⁸¹ Kur'an, 5:73.

podsjecao muslimane da su mnogi pripadnici Naroda Knjige bili "ispravni ljudi", koji izgovaraju Božije poruke po svu noć i padaju ničice [pred njim]. Oni vjeruju u Boga i Posljednji Dan, i naređuju činjenje onog što je ispravno i zabranjuju činjenje onog što je nevaljalo, i natječu se međusobno u činjenju Bogu ugodnih djela; oni spadaju u dobre.¹⁸²

Muslimani se moraju sjetiti da svaka zajednica bijaše imala svoj posebno objavljeni din, stoga oni ne smiju uzimati učesća u ovim beznačajnim prepirkama. Ako pripadnici Naroda Knjige napadnu njihovu vjeru, muslimani se moraju ponašati u skladu sa hilmom, i odgovoriti smjerno: "Bog najbolje zna ono što vi radite."¹⁸³

Da bi izbjegao ovu jalovu nesuglasicu, Muhammed je, poput hanifa, odlučio da se vrati "vjeri Ibrahimovoj", [Abrahamovoj] koji nije bio niti "židov" niti "kršćanin", jer on bijaše živio mnogo prije i Tore ili Evanđelja.¹⁸⁴ Nakon hidrže Kur'an je otpočeo primjenjivati riječi "hanif" i "hanifija" za muslimane i islam, ali im je dao novo značenje. Za Muhammeda, hanifija je jednostavno značila potpunu predanost Bogu. Ovo bijaše izvorna, neiskrivljena poruka Poslanika, prije nego bijaše iskrivljena sektaškim šovinizmom. Abraham, naprimjer, ne bijaše pripadao nekom uzvišenom kultu. On prosto bijaše musliman, "onaj koji se predao" i "čovjek čiste vjere" (hanif).¹⁸⁵ Kada su Ibrahim i Ismail zajedno obnovili Kabu, nisu bili razvili jednu isključivu teologiju, već su jednostavno htjeli da svoje živote potpuno predaju Allahu. "O naš Održavatelju!", molili su se, "učini nas Tebi predanim, i pokaži nam obrede naše." Muslimani su istjerani iz Mekke zbog religijske netrpeljivosti, stoga oni moraju izbjeći svaku vrstu isključivosti [ekskluziviteta].¹⁸⁶ Umjesto prodornog insistiranja da samo oni imaju isključivo pravo nad istinom, istinski muslimani samo kažu: "Reci, moja

¹⁸² Kur'an, 3:114, Asadov prijevod.

¹⁸³ Kur'an, 2:67-68, Asadov prijevod.

¹⁸⁴ Kur'an, 3:65.

¹⁸⁵ Kur'an, 3:67, u Arthur J. Arberry, prijevod i urednik, *The Kur'an Interpreted*, (Oxford, 1964.).

¹⁸⁶ Kur'an, 6:159, Asadov prijevod.

molitva, i [svi] moji obredi i moj život i moje umiranje su za Boga [jedino], Održavatelja svih svjetova."¹⁸⁷ Bila je idolatrija ponositi se pripadanjem određenoj religijskoj tradiciji, a ne usredsrediti sebe samo na Allaha.

Pri kraju januara 624. godine, Muhammed je primio objavu dok je predvodio namaz petkom [džumu'a], i učinio je da se cijela skupina koja je obavljala namaz okrene i klanja u pravcu Mekke umjesto Jerusalema. Oni će se sada okretati kući koju je izgradio Abraham, čovjek čiste vjere.

Vidimo te [o Poslanice] kako često okrećeš pogled prema nebesima [za uputu], i Mi ćemo sada sigurno učiniti da se okrećeš u molitvi prema strani kojom će se ispuniti tvoja želja: okreni zato svoje lice prema Nepovredivoj kući obožavanja; i ma gdje bili, okrenite lica svoja prema toj strani [u molitvi].¹⁸⁸

Bilo je to podsjećanje da oni ne slijede nijednu ustanovljenu religiju, već samog Boga. Bila je to deklaracija nezavisnosti. Muslimani se više nisu morali osjećati kao da hramajući slijede stope starijih vjera. "Pred njima ne izražavajte strahopošovanje", Bog je kazao, "već preda mnogom stojte sa strahopoštovanjem [i pokoravajte mi se]."¹⁸⁹ Nova kibla je obradovala i Iseljenike i Pomagače, i još će ih bliže povezati. Svi su oni voljeli Kabu, koja je bila dublje ukorijenjena u arapskoj tradiciji od udaljenog grada Jerusalema. Ali tu je i bio problem. Kaba je bila u Mekki, a odnosi sa Kurejšijama su u skorije vrijeme postali zategnutiji nego ikada prije.

¹⁸⁷ Kur'an, 6:162, Asadov prijevod.

¹⁸⁸ Kur'an, 2:144, Asadov prijevod.

¹⁸⁹ Kur'an, 2:150, Asadov prijevod.

Četvrto poglavlje

Džihad

PROMJENA KIBLE desila se na kraju perioda nesigurnosti. Muhammed i zajednica su se bez predaha "okretali ovom i onom putu", tražeći upute za rješenje svoje zbunjenosti. Muhammed je znao da poslanik mora načiniti neku promjenu u svijetu. Nije se mogao prosto povući iz trenutnih događanja. Morao je objavljenu Božiju volju u praksi primijeniti i stvoriti pravedno, jednakopravno društvo. Međutim, hidžra je muslimane gurnula na rub zbivanja i dovela u neočekivanu situaciju. Iako Muhammed bijaše počeo primjenjivati svoje društvene reforme, znao je da neće ostaviti trajni utjecaj na Arabiju sve dok bude ograničen i izoliran u Medini. Mekka, "majka gradova", bila je ključna za razvoj poluostrva. Arabiji je trebao komercijalni genij Kurejšija. Mekka je sada bila centar muslimanskog svijeta. Oni su čeznuli za njom u molitvama nekoliko puta dnevno, ali ona je počela bivati kao neka deleka, nepristupačna ljubavnica.¹⁹⁰ Muslimani čak ni hadždž nisu mogli obavljati, kao što su to činili ostali Arapi. Muhammed je shvatio da je Mekka ključ njegove misije. Neprijateljstvo Kurejša zbrisalo je ummet sa plemenske mape i gurnulo ga u političku pozadinu. Bez Mekke, islam je bio osuđen na marginalnost. Muhammed će nekako morati uspostaviti mir sa svojim narodom. Ali nakon prvog šoka izazvanog hidžrom, većina Kurejšija kao da je u potpunosti zaboravila na muslimane. Prije nego što je Muhammed mogao tražiti pomirenje sa Mekkom, morao je učiniti da Kurejšije obrate pažnju na njega.

Također, morao je osigurati svoju poziciju u Medini. Znao je, što se tiče većine Medinjana, da je još uvijek na ispitu. Oni bijahu izazvali moćne Kurejšije prihvatajući imigrante jer su

¹⁹⁰ Mohammad A. Bamyeh, *The Social Origins of Islam: Mind, Economy, Discourse*, (Minneapolis, 1999.), 198.

očekivali materijalnu korist, te je i za to Muhammed morao iznaći rješenje. Na kraju krajeva, morao je osigurati da Iseljenici ne postanu teret za ekonomiju. A i njima bijaše teško zarađivati za život. Većina njih bili su trgovci ili bankari, a ovdje u Medini bilo je veoma malo prilika za trgovinu, gdje su imućniji Arapi i židovska plemena imali monopol. Iseljenici nisu imali iskustva u poljoprivredi, a u svakom slučaju sva obradiva zemlja već je bila zauzeta. Ako ne nađu nezavisni izvor prihoda, postat će teško breme Pomagačima. Međutim, postojao je jedan moguć način da ovo postignu.

Medina je bila tako postavljena da su se mogle napadati mekanske karavane na njihovom putu prema Siriji, a i u povratku. Nedugo nakon što je Muhammed stigao u Medinu, počeo je slati grupe Iseljenika u ekspedicije koje su vršile prepad.¹⁹¹ Njihova svrha nije bila da prolijevaju krv, već da osiguraju dohodak plijeneći kamile, trgovačku robu i zarobljavajući ljude zbog otkupnine. Ovakav razvoj događaja nikoga ne bi zaprepastio. Gazv je bila jedna normalna taktika u vremenima oskudice, premda bi neki Arapi bili iznenađeni muslimanskom odvažnošću da udare na Kurejšije, posebice jer su oni očigledno bili neiskusni borci. Tokom prve dvije godine nakon hidžre, Muhammed je odaslao osam ovakvih ekspedicija. On sam obično nije išao, već bi davao ovlaštenje ljudima poput Hamze i Ubejde ibn el-Harisa, ali bilo je teško doći do tačnih informacija o pravcu kretanja karavana, i ni jedan od ovih ranih pohoda nije bio uspješan.

Kurejšije nisu bili ratoboran narod. Oni su još davno iza sebe ostavili nomadski život i bijahu izgubili i naviku i vještinu gazva. Kur'an kazuje da su neki Iseljenici samu ideju o borbi smatrali odvratnom.¹⁹² Međutim, Muhammed nije bio obeshrabren. Premda su Iseljenici očajno trebali neki izvor prihoda, pljačkanje nije bio njegov primarni cilj. Sudionici pohoda se možda jesu vraćali praznih ruku, ali su u najmanju ruku na muslimane skrenuli pažnju Mekke. Kurejšije su bili uznemireni. Morali su poduzeti mjere opreza koje nikada ranije nisu

¹⁹¹ W. Montgomery Watt, *Muhammad at Medina*, (Oxford, 1956.), 2-5.

¹⁹² Kur'an, 2:216.

bile neophodne. Trgovci su se žalili da se osjećaju jako ranjivi. Morali su koristiti nesigurne zaobilaznice, a tok trgovine prema Mekki i iz nje bio je poremećen. Septembra 623. godine Muhammed je lično predvodio gazv protiv velike karavane koju je vodio Umejje ibn Halef. Činilo se da će plijen biti tako bogat da se rekordni broj od dvjesto muslimana prijavio da dobrovoljno učestvuje u ekspediciji. Ali ponovno je karavan umakao raciji i nije bilo sukoba.

U stepama gazv nije trebao nikakvo teoretsko opravdanje. Na njega je gledano kao na neizbježnost u vrijeme oskudice. Međutim Muhammed je odlučio da nadiđe stare plemenske norme. Kur'an je nalagao muslimanima da kažu "Mir vama!" kafirima, a ne da ih napadaju dok se oni bave svojim poslom. Kratko nakon što je Muhammed stigao u Medinu, primio je objavu koja je nosila borbeniji kontekst.

Dozvola [da se bore] daje se onima protiv kojih je rat nepravedno poveden - a, zbilja, Bog uistinu ima moć da ih pomogne - one koji su istjerani iz svojih domova bez ikakvog prava ni iz kog drugog razloga osim što govore "Bog je naš Održavatelj!"

Jer da Bog nije omogućio ljudima da se brane jedni od drugih, [svi] manastiri i crkve i sinagoge i džamije - u [svima] kojima se Božije ime mnogo spominje - bili bi sigurno porušeni [još prije].¹⁹³

Kur'an bijaše počeo razvijati neku vrstu rane teorije o pravednom ratu. U stepama, agresivno vođenje rata bijaše hvale vrijedno. Međutim, u Kuranu samoodbrana je bila jedino moguće opravdanje za neprijateljstva, a napadanje iz predostrožnosti bilo je osuđeno.¹⁹⁴ Rat je uvijek bio užasno zlo, ali nekada je bio neophodan s ciljem da se očuvaju prave vrijednosti, kao što je sloboda obožavanja. Čak i ovdje, Kur'an nije napustio svoj pluralizam: sinagoge, crkve kao i džamije trebaju biti zaštićena mjesta. Muslimani su osjetili da bijahu pretrpjeli bezočan nasrtaj. Njihov izgon iz Mekke bio je čin koji nije imao nikakvog opravdanja. Izgnanstvo iz plemena sma-

¹⁹³ Kur'an, 22:39-40, prijevod: Muhammed Asad, *The Message of Qur'an*, (Giblar, 1980.)

¹⁹⁴ Kur'an, 2:190.

tralo se najstrožijom kaznom u Arabiji; to bijaše udaralo na samu srž muslimanskog identiteta.

Međutim, Muhammed bijaše krenuo opasnim smjerom. Živio je u jednom hronično nasilnom društvu i na ove pohode nije gledao prosto kao na sredstvo za ostvarivanje jako potrebnog dohotka, već kao na način rješavanja njegove svađe sa Kurejšijama. Mi smo otkrili u našem vlastitom vremenu da je pokretanje rata s ciljem postizanja mira visokorizičan poduhvat. Nemilosrdnost bitke može odvesti u djela koja narušavaju i same principe za koje se ratnici bore, tako da na kraju ni jedna strana ne može tvrditi da se drži visokih moralnih načela. Muhammed je pokušao da svom gazvu dadne etičko utemeljenje, međutim nije imao iskustva sa dugim vojnim pohodima, i naučit će da, kada jednom započne, ciklus nasilja ima nezavisan tok, i može tragično izmaći kontroli.

Na početku, Muhammed se borio prema tradicionalnim pravilima, ali u januaru 624. godine, upravo prije promjene kible, doživio je svoje prvo iskustvo o nepredvidivosti ratovanja.¹⁹⁵ Iseljenici su postajali samouvjereniji. Tokom zimskih mjeseci Kurejšije su slale svoje karavane na jug, pa više nisu morali prolaziti pored Medine. Ali odveć željan da privuče njihovu pozornost, Muhammed je poslao malu izvidničku grupu od devet ljudi da napadnu jednu od ovih karavana koje su išle prema jugu. Bio je kraj redžeba, jednog od "svetih mjeseci" kada je svaka vrsta borbe zabranjena. Zadnjeg dana redžeba, muslimani su naišli na malu karavanu koja se ulogorila u Nahli. Šta su trebali učiniti? Da su čekali do slijedećeg dana, kada je primirje prestajalo, karavana bi bila u stanju neoštećena se vratiti u Mekku. Odlučili su napasti. Prva ispaljena strijela ubila je jednog od trgovaca, većina ostalih je pobjegla, a muslimani su zarobili dvojicu ljudi koje su doveli u Medinu sa oduzetom trgovačkom robom.

¹⁹⁵ Watt, *Muhammad at Medina*, 6-8; Bamyeh, *Social Origins of Islam*, 198-199; Marshall G. S. Hodgson, *The Venture of Islam: Conscience and History in a World Civilization*, 3 toma, (Chicago and London, 1974.), 1: 175-176; Tor Andrae, *Muhammad: The Man and His Faith*, prijevod, Theophil Manzel, (London, 1936.), 195-201.

Međutim, umjesto da sudionike prepada dočekaju kao heroje osvajače, muslimani su bili zgranuti kada su čuli da je racija narušila sveti mjesec. Nekoliko dana Muhammed nije znao kako da odgovori. On bijaše, nakon svega, davno napustio mekkansku religiju, i možda je mislio da bi također mogao odbaciti zabranjene mjesece. Napad je bio uspjeh. Ne samo što je donio bogatu dobit, već je pokazao Kurejšijama da ih je mogao napasti gotovo na njihovom pragu. On također bijaše zadivio mnoge Medinjane. Međutim bilo je nešto upitno u cijelom poduhvatu. Muhammed nije nikad prije osudio običaj svetih mjeseci, i izvori očitno nelagodno govore o incidentu. Muhammed bijaše otkrio da kako god idealističan tvoj rat mogao izgledati na početku, vrlo je vjerovatno da se nešto ogavno desi prije ili kasnije.

Naposljetku, Muhammed je primio novu objavu koja je potvrdila središnji princip njegovog pravednog rata. Da, bilo je pogriješno prekršiti sveto primirje, ali politika Kurejša u izgonu muslimana iz njihovih domova bila je mnogo veći prekršaj. "Oni neće prestati da se bore protiv tebe dok vas ne odvrate od vaše vjere", Kur'an je upozorio Muhammeda. A što se tiče borbe tokom zabranjenih mjeseci, ovo je zaista bila "velika stvar".

Ali je odvratanje od puta Božijeg i poricanje Njega i [odvratanje njih od] Nepovredive kuće obožavanja i izgon njenih stanovnika iz nje - [sve ovo] je još veća stvar kod Boga, jer zlostavljanje je veća stvar od ubijanja.¹⁹⁶

Muhammed je, stoga, prihvatio plijen i otklonio sumnje zajednice. Podijelio je jednako zaplijenjene stvari Iseljenicima i otpočeo pregovore sa Kurejšijama o razmjeni zarobljenika: on će mekkanske zatočenike razmijeniti za dva muslimana koji su još uvijek živjeli u Mekki i htjeli su učiniti hidžru. Ali jednog od zatočenika je toliko zadivilo ono što je vidio u Medini da je odlučio da ostane i pređe na islam. Ovaj incident je dobar primjer kako je Muhammed počeo djelovati. U svojoj novoj poziciji, nije se mogao oslanjati na običajnu proceduru. On je pažljivo išao naprijed korak po korak, odgovarajući na događaje

¹⁹⁶ Kur'an, 2:217, Asadov prijevod.

dok su se oni odvijali. Nije imao utvrđen glavni plan i, za razliku od nekih njegovih brzopletijih drugova, rijetko je odgovarao na neku krizu odmah, već bi sebi dao vremena da razmisli dok konačno ne bi - nekada blijed i znojeći se zbog napora - izašao sa onim što je izgledalo kao neko nadahnuto rješenje.

Dva mjeseca kasnije, tokom mjeseca ramazana (mart 624. godine), Muhammed je poveo veliku muslimansku skupinu da presretne jednu mekkansku karavanu koju je Ebu Sufjan vraćao iz Sirije.¹⁹⁷ Ovo je bila jedna od najvažnijih karavana u godini, a ohrabreni uspjehom u Nahli, veliki broj Pomagača se također dobrovoljno pridružio pohodu. Oko tristo četrnaest muslimana krenulo je iz Medine i došli su do izvora Bedr, blizu obale Crvenog mora, gdje su mislili da će moći napraviti zasjedu karavani. Ova ekspedicija će biti jedan od najodlučnijih događaja u ranoj historiji islama, ali na svom početku izgledala je poput svakog gazva; nekoliko najpredanijih muslimana ostalo je kod kuće, uključujući Osmana ibn Affana, čija je supruga Rukajja, Poslanikova kćerka, bila ozbiljno bolesna.

Na prvi pogled izgledalo je kao da će karavana, kao obično, pobjeći. Ebu Sufjan je naćuo o muslimanskom planu i umjesto da krene uobićajenim putom kroz Hidžaz, naglo je skrenuo da bude dalje od obale i poslao je pripadnika lokalnog plemena u Mekku po pomoć. Kurejšije je razbjesnila Muhammedova osiononost, koju su oni smatrali blaćenjem njihove ćasti, i zato su svi vodeći ljudi bili odlučni da spase karavanu. Ebu Džehl je, naravno, ćeznuo za bitkom. Debeli Umejje ibn Halef se utrpao u svoj borbeni oklop, a ćak su i ćlanovi Muhammedove vlastite porodice krenuli protiv njega, ubijećeni da je ovaj put otišao predaleko. Ebu Leheb je bio bolestan, ali dvojica Ebu Talibovih sinova, njegov amidža Abbas, i Hatidžin bratić Hakem pridružili su se hiljadi ljudi koji su te noći izjahali iz Mekke i uputili se prema Bedru.

¹⁹⁷ Bamyeh, *Social Origins of Islam*, 200, 231; Andrae, *Muhammad*, 203-206; Watt, *Muhammad at Medina*, 11-20; Martin Lings, *Muhammad: His Life Based on the Earliest Sources*, (London, 1983.), 138-159.

U međuvremenu, Ebu Sufjan je uspio da umakne muslimanima i karavanu odvede van njihovog dometa. On je poslao vijest da je trgovačka roba na sigurnom i da vojska treba da se vrati nazad. Izvori jasno navode, kada je došlo do ovoga, mnogi pripadnici plemena Kurejš su oklijevali da se bore protiv svojih rođaka. Ali Ebu Džehla ništa od ovog nije spopadalo. "Tako mi Allaha!", poviknuo je. "Nećemo ići nazad dok ne odemo na Bedr. Provest ćemo tri dana tamo, zaklati kamilе, te jesti i piti vino; a djevojke će nam igrati. Arapi će čuti da smo došli i poštovat će nas u budućnosti."¹⁹⁸ Međutim, ove riječi protivljenja pokazale su da čak ni Ebu Džehl nije očekivao bitku. Njemu je slabo bila poznata strahota rata, koji je on izgleda zamišljao kao jednu vrstu zabave, upotpunjenu sa djevojkama plesačicama. Kurejšije su bili tako daleko od stepa da ratovanje bijaše postalo viteški sport koji treba povećati reputaciju Mekke.

Mnogo drugačiji duh vladao je u muslimanskom taboru. Nakon traume i terora hidžre, Iseljenici nisu mogli na situaciju gledati tako samouvjereno i bezbrižno. Čim je Muhammed čuo da se mekkanska vojska približava, posavjetovao se sa ostalim vodama. Muslimana je bilo znatno manje. Bijahu očekivali jedan obični gazv, ne i pravu bitku, što je bilo nešto sasvim drugo. Muhammed nije bio glavnokomandujući. Nije mogao zapovijediti pokornost; ti ljudi su već donijeli odluku da bitku povedu. Kao što je Sa'd ibn Muaz kazao u ime Poma-gača:

Mi ti dadosmo našu riječ i složismo se da slušamo i pokorimo se. Prema tome idi gdje želiš, mi smo s tobom, i tako mi Boga, kada bi od nas zatražio da pređemo ovo more i skočio u njega, skočili bismo u njega s tobom. Nije nam mrska ideja da se sutra susretnemo sa tvojim neprijateljem. Iskusni smo u ratu, pouzdani u borbi.¹⁹⁹

¹⁹⁸ Muhammed ibn Ishaq, *Sirat Rasul Allah*, 435, u djelu: A. Guillaume, prijevod, *The Life of Muhammad: A Translation of Ishaq's Sirat Resul Allah*, (London, 1955.).

¹⁹⁹ Ibid.

Za razliku od Kurejšija, Evs i Hazredž bili su izvježbani vojnici, nakon godina plemenskog ratovanja u Jesribu. Ali ipak, prilike su uveliko bile protiv njih i svi muslimani su se nadali da se neće morati boriti.

Dva dana, dvije vojske su hladno promatrale jedna drugu sa suprotnih strana doline. Kurejšije su izgledali impresivno u svojim bijelim tunikama i blještavim oklopima i bez obzira na Sa'dove emotivne riječi, neki muslimani htjedoše da se povuku. U njihovom logoru je vladao veliki strah. Poslanik je pokušao da podigne njihov borbeni duh. Kazao im je da mu je u snu Bog obećao da će poslati hiljadu anđela da se bore uz njih.²⁰⁰ Ali, dok su Kurejšije jeli i pili, uvjereni da će se muslimani predati, Muhammed je obavljao praktične pripreme. On je poredao svoje trupe u blisku formaciju i postavio svoje ljude uz vrela, onemogućujući Kurejšijama pristup vodi i prisiljavajući ih, kada vrijeme dođe, da idu uzbrdo, da im tokom borbe sunce ide direktno u oči. Ipak, kada je vidio ogromnu mekkansku vojsku, zaplakao je. "O Allahu", molio je, "ako ova grupa koja je sa mnom nestane, neće biti nikoga nakon mene ko će Tebe obožavati; svi vjernici će napustiti istinsku vjeru."²⁰¹ Shvatio je da će ova bitka biti odlučujuća. Ako muslimani dozvole Kurejšijama da ih natjeraju nazad u Medinu, ummet neće ostaviti nikakvog trajnog utjecaja na Arabiju. Mora da je nešto od ove njegove čvrste odluke preneseno njegovim ljudima. Kur'an opisuje veliku smirenost koja je bila spuštena na vojnike u ovom zastrašujućem trenutku. Iznenadno je zapadala obilna kiša, koja je izgledala kao dobar predznak.²⁰²

U međuvremenu Kurejšije su postale uznemirenije. Vođe su poslale špijuna da ih izvijesti o neprijateljskim trupama. Bio je prestravljen kad je vidio ozbiljne izraze na licima muslimana i preklinjao je Kurejšije da se ne bore. On bijaše "vidio

²⁰⁰ Kur'an, 8:5-9.

²⁰¹ Muhammad ibn Jarir at-Tabari, *Tarikh ar-Rasul wa'l Muluk*, u djelu: Fatima Mernissi, *Women in Islam: An Historical and Theological Enquiry*, prijevod, Mary Jo Lakeland, (Oxford, 1991.), 90.

²⁰² Kur'an, 8:8.

kamile koje nose Smrt - kamile Jesriba natovarene sigurnom smrću". Nijedan musliman neće umrijeti prije nego što ubije najmanje jednog Mekkeliju, a kako će, zaključio je špijun očajavajući, Kurejšije s tim živjeti nakon toga? Stalno će gledati u lice susjeda koji je ubio nekog od njihovih rođaka. Ebu Džehl se izbezumio i optužio ga za kukavičluk - uvredu koju niti jedan Arap nije mogao zanemariti - onda se okrenuo čovjeku čijeg su brata ubili muslimanski napadači u Nahli iz kojeg je izbijao divlji ratni poziv. Istog trenutka, navodi Ibn Ishaq, "rat je buknuo, sve se poremetilo, a ljudi su se tvrdoglavo držali svog zlog smjera".²⁰³ Kurejšije su počeli polako napredovati kroz pješčane dine. Poštujući naredbu Kurana, Muhammed je odbio napasti prvi, i čak nakon što je bitka započela, izgledao je kao da oklijeva svoje ljude upustiti [u borbu] dok mu Ebu Bekr nije kazao da ostavi svoje molitve i pokrene trupe, jer će im Bog osigurati pobjedu.

U žestokom okršaju koji je uslijedio, Kurejšije su uskoro uvidjeli da izvlače deblji kraj. Oni su se borili bezbrižnom smjelošću, kao da je ovo bila neka vrsta viteškog natjecanja, i nisu imali razrađenu strategiju. Muslimani su doista imali uređen plan. Počeli su zasipanjem neprijatelja strijelama, izvlačeći sablje za borbu prsa u prsa tek u zadnjem trenutku. Do polovice dana, Kurejšije su se rasuli bježeći, ostavljajući nekih pedeset svojih vodećih ljudi, uključujući i samog Ebu Džehla, mrtve na bojnopolju. Muslimani su imali samo četrnaest žrtava.

Trijumfalno, muslimani su počeli privoditi zarobljenike i izvlačiti sablje. U plemenskom ratovanju nije bilo milosti za poražene. Žrtve su bile masakrirane, a zarobljeni su ili pogubljeni ili mučeni. Međutim, Muhammed je naredio svojim vojnicima da se uzdrže. Nova objava je nalagala da ratni zarobljenici moraju biti ili oslobođeni ili otkupljeni.²⁰⁴ Čak i u ratu, muslimani će se odreći divljačkih običaja iz prošlosti.

²⁰³ Ibn Ishaq, *Sirat Rasul Allah*, 442, u djelu: Guillaume, *The Life of Muhammad*.

²⁰⁴ Kur'an, 47:5.

Kur'an stalno insistira na važnosti milosrđa i oprosta, čak i tokom oružanog sukoba.²⁰⁵ Dok učestvuju u ratnim dešavanjima, muslimani se moraju boriti hrabro i odlučno da bi sukob priveli kraju što je prije moguće. Ali onog trenutka kada neprijatelj zatraži mir, oni moraju odložiti svoje oružje.²⁰⁶ Moraju prihvatiti svaku ponudu za primirje, ma kakvi uslovi bili nametnuti, čak i ako sumnjaju u neprijateljeve dvostruke namjere. I premda je važno boriti se protiv progona i ugnjetavanja, Kur'an stalno podsjeća muslimane da je mnogo bolje sjesti i riješiti problem poštenom raspravom.²⁰⁷ Uistinu, Bog je dozvolio odmazdu u Tori - oko za oko, zub za zub - "ali onaj koji odustane od nje iz milosrđa, postići će bolje za neke od svojih ranijih grijeha".²⁰⁸ Odmazda će striktno biti ograničena na one koji su stvarno počinili zločine, što je jedan ogroman napredak u odnosu na zakon o osveti, koji je dozvoljavao osvetu prema bilo kojem članu ubičinog plemena. Kur'an je podsjetio muslimane da se oni ne bore sa cjelokupnim plemenom Kurejš. Oni koji su ostali neutralni tokom sukoba i oni muslimani koji su odabrali da ostanu u Mekki, ne smiju biti napadnuti ili povrijeđeni na bilo kakav način.²⁰⁹

Muhammed nije bio pacifista. Bio je uvjeren da je ratovanje nekada neizbježno i čak neophodno. Nakon bitke na Bedru, muslimani su znali da je bilo samo pitanje vremena kada će se Mekka osvetiti, i posvetili su se jednom dugom, iscrpljujućem *džihadu*. Međutim osnovno značenje te riječi, koju često danas čujemo, nije "sveti rat" već "napor" ili "borba" neophodna da se Božija volja ostvari u praksi. Muslimani su pozvani da se bore u ovom poduhvatu na svim poljima: intelektualnom, društvenom, ekonomskom, duhovnom i domaćinskom. Nekada će se morati boriti, ali nije ovo njihova glavna dužnost. Na povratku kući sa Bedra, Muhammed je izgovorio jednu važnu i često citiranu izreku: "Vraćamo se iz ma-

²⁰⁵ Kur'an, 3:147-148, 8:16-17, 61:5.

²⁰⁶ Kur'an, 2:193-194.

²⁰⁷ Kur'an, 8:62-63.

²⁰⁸ Kur'an, 5:45, Asadov prijevod.

²⁰⁹ Kur'an, 4:90.

njeg džihada (borbe) i idemo u veći džihad" - nemjerljivo važniju i težu borbu da reformiraju svoje vlastito društvo i svoja vlastita srca.

Bedr je Muhammedu donio velik značaj u oazi. Dok su se pripremali za neizbježni kurejšijski oštri odgovor, sačinjen je ugovor između Poslanika i arapskih i židovskih plemena Medine, koja su se suglasila da žive u miru sa muslimanima i obećala su da neće načiniti neki zaseban sporazum sa Mekkom. Od svih stanovnika je zahtijevano da brane oazu od napada. Novi ustav je bio pažljiv i garantirao je vjerske slobode židovskim klanovima, ali je i od njih očekivao da osiguraju pomoć protiv "svakog onog ko povede rat protiv ljudi [potpisnika] ovog dokumenta".²¹⁰ Muhammedu je bilo potrebno da zna ko je na njegovoj strani, a neki od onih koji nisu bili spremni prihvatiti uslove ovog sporazuma, napustili su oazu. Među njima je bilo nekoliko hanifa, čija predanost Kabi je od njih tražila da ostanu lojalni Kurejšijama. Muhammed je još uvijek bio kontroverzna figura, ali kao rezultat njegove pobjede na Bedru, neka beduinska plemena bila su voljna da postanu saveznici Medine u nadolazećoj bitki.

Desile su se također i promjene u Muhammedovom porodičnom životu. Na njegovom povratku sa Bedra saznao je da mu je kćerka Rukajja umrla. Osman je bio ozbiljno ožalošćen, ali s radošću je prihvatio ruku sestre svoje bivše žene, Umm Kulsum, i zadržao bliske odnose sa Poslanikom. Jedan od ratnih zarobljenika bio je Muhammedov zet iz paganskog doba, Ebu-l-As, koji je ostao predan tradicionalnoj vjeri. Njegova supruga Zejneba, koja je i dalje živjela u Mekki, poslala je otkupninu u Medinu zajedno sa jednom srebrenom narukvicom koja je pripadala Hatidži. Muhammed ju je odmah prepoznao i jako se ražalostio. Pustio je Ebu-l-Asa da slobodno ode bez otkupnine, nadajući se da će ga ovo podstaći da primi islam. Odbio je prelazak na islam, ali se tužno složio da udovolji Poslanikovom zahtjevu da pošalje Zejnebu i njenu kćer-

²¹⁰ Reza Asian, *No god but God: The Origins, Evolution and Future of Islam*, (New York and London, 2005.), 89-90; Watt, *Muhammad at Medina*, 225-243.

kicu Umamu njemu u Medinu, jer će im sada u Mekki život biti nemoguć. Također je došlo i vrijeme da se Muhammedova najmlađa kćerka Fatima uda, i Muhammed ju je dao Aliji. Par je izgradio kuću u blizini džamije.

I Muhammed je doveo novu suprugu, Omerovu kćerku Hafsu, koja je skoro ostala udovica. Bila je lijepa i vješta, a u vrijeme kada se udala za Poslanika imala je oko osamnaest godina. Poput svog oca, znala je čitati i pisati, ali je također posjedovala i Omerovu naglu narav. Aiša je bila sretna što može da joj poželi dobrodošlicu u porodicu, iako je znala biti ljubomorna na ostale Muhammedove žene, ali zbog sve veće povezanosti njihovih očeva ove dvije mlade žene su postale velike prijateljice. Posebno su uživale udružujući se i plašeći Sevdu, koja je bila ozbiljne i hladne naravi.

Aiša se do ovog vremena preselila u stan koji je bio uređen za nju uz džamiju, premda Taberi kaže da joj je, zbog nje-
ne mladosti, bilo dopušteno da ostane nešto duže u roditeljskoj kući. Muhammed je bio širokogrudan suprug. Tražio je od svojih žena da žive skromno u svojim malim, jednostavnim kućama, ali uvijek im je pomagao u kućanskim poslovima i brinuo se sam za svoje lične potrebe, krpeći i zašivajući svoju odjeću, popravljajući svoju obuću, i čuvajući porodične koze. Sa Aišom se posebno mogao opustiti, izazivajući je da se trkaju i slično. Ona je bila oštra na jeziku i nikako nije bila podložna suprug, ali je voljela da ugađa Muhammedu, noseći mu po kosi njegov najomiljeniji miris, i pijući iz iste čaše iz koje je i on pio. Jednog dana, dok su zajedno sjedili, i dok je Poslanik bio zauzet popravljanjem svojih sandala, ugledala je kako je njegovo lice zablistalo na neku prolaznu misao. Gledajući ga za trenutak, polaskala mu je zbog njegovog vedrog i sretnog izraza na licu, a Muhammed je ustao i poljubio je u čelo, rekavši: "Ah, Aiša, molim Allaha da te obilato nagradi. Ja nisam izvor radosti tebi koliki si ti meni."²¹¹

Muhammed je živio vrlo blisko sa svojom porodicom i drugovima i nije vidio nikakvu oprečnost između svog javnog

i privatnog života.²¹² Njegove žene su mogle čuti svaku riječ koja se izgovori u džamiji iz svojih stanova. Iseljenici su odmah opazili da su žene Medine drugačije, ne pretjerano kontrolirane kao u Mekki, i uskoro su ustanovili da njihove vlastite supruge prihvataju slobodnije i lagodnije manire Medinjanki: Omer je pobjesnio kada je njegova žena počela da mu odgovara umjesto da šutke prihvata njegove primjedbe, a kada je na nju oštro zagalamio, ona je prosto odgovorila da je Poslanik dozvolio svojim suprugama da raspravljaju sa njim.²¹³ Problem se zaoštravao. Muhammedovo namjerno objedinjavanje privatnog i javnog bio je udarac muškoj nadmoćnosti, koja je mogla jedino opstati ako se ova razlika održavala.

Nakon što je euforija zbog pobjede splasnula, Muhammed je ustanovio da iako se njegov prestiž bijaše podigao u Arabiji kao cjelini, strah od očekivanog mekkanskog napada gomilao je opozicijsku stranu u Medini. Ibn Ubejja i njegove pristalice podržavala su tri najveća židovska plemena - Nadir, Kurejza i Kajnuka - koja su ovisila o svojim trgovinskim vezama sa Kurejšijama i nisu htjeli imati ništa sa bilo kakvim ratom protiv Mekke. Treći front se stvarao u oazi. Nekih deset sedmica nakon Bedra, Ebu Sufjan je poveo simboličan gazv od nekih dvjesto ljudi do polja van Medine, i pod plaštom noći uvukao se u teritoriju plemena Nadir, gdje ga je ugostio njegov vođa Sallam ibn Miškan, koji mu je, po Ibn Ishaku, "dao tajne podatke o muslimanima".²¹⁴

O ovom razvoju događaja Muhammeda su njegovi izviđači neprekidno izvještavali. Ova tri židovska plemena bili su očita opasnost. Posjedovali su velike vojske i bili suiskusni borci. Ako bi se mekkanska vojska ulogorila južno od Medine, gdje su bila područja plemena Nadir i Kurejza, bilo bi im lako udružiti snage sa Kurejšijama i probiti gradsku odbranu. Ako bi Kurejšije odlučile napasti sa sjevera, što bi im bila

²¹² Mernissi, *Women and Islam*, 106-111.

²¹³ Muhammad al-Bukhari, *Al-Sahih*, (Beirut, 1978.), Mernissi, *Women and Islam*, 142-143; Leila Ahmed, *Women and Gender in Islam*, (New Haven and London, 1992.), 52-53.

²¹⁴ Ibn Ishaq, *Sirat Rasul Allah*, 543, u djelu; Guillaume, *The Life of Muhammad*.

najbolja opcija, Nadir i Kurejza bi mogli napasti muslimane sa juga. Međutim, mnogo preča briga bilo je pleme Kajnuka, najbogatije židovsko pleme i bivši saveznici Ibn Ubejja, koje je kontroliralo pijacu u centru Medine.²¹⁵ Muslimani su uspostavili svoju vlastitu tržnicu, i iz vjerskih razloga nisu naplaćivali kamatu. Shvaćajući ovo kao direktni izazov, pleme Kajnuka je odlučilo raskinuti sporazum sa Poslanikom i pridružiti se opoziciji. Muhammed je posjetio njihovo područje i od njih zatražio, u ime njihove zajedničke vjere, da se drže mira. Oni su ga saslušali prkosno, u tišini, a onda odgovorili:

O Muhammede, ti izgleda misliš da smo mi tvoj narod. Nemoj se varati, jer si se susreo [na Bedru] sa plemenom koje ne zna ratovati i prošao si bolje od njih; jer tako nam Allaha, ako se mi budemo borili s tobom, uvidjet ćeš da smo mi pravi muškarci!²¹⁶

Muhammed se povukao i zabrinuto iščekivao razvoj događaja.

Nekoliko dana kasnije izbila je tuča na tržnici Kajnuka, kada je jedan od zlatara Židova uvrijedio neku muslimanku. Kao hakem, Muhammed je pozvan da posreduje, ali su vođe Kajnuka odbile da prihvate njegovu prosudbu, zabarikadiralili se u svoju utvrdu i pozvali svoje arapske saveznike u pomoć. Pleme Kajnuka imalo je vojsku od sedam stotina ljudi, i da su njihovi saveznici odgovorili, sigurno bi porazili i vjerovatno eliminirali ummet. Ali Arapi su ostali lojalno [ranijim dogovorima] uz Poslanika, a Ibn Ubejj je uvidio da ne može pomoći svojim starim saveznicima. Nakon opsade od dvije sedmice pleme Kajnuka je bilo prisiljeno da se bezuvjetno preda. Od Muhammeda se očekivalo da izmasakrira sve muškarce, a žene i djecu proda u roblje - što je bila tradicionalna kazna primjenjivana nad izdajnicima - ali on je pristao na molbu Ibn Ubejja za milost i poštedito ih, pod uvjetom da cijelo pleme odmah napusti Medinu. Pleme Kajnuka bilo je spremno da ide.

²¹⁵ Asian, *No god but God*, 89-90; Lings, *Muhammad*, 160-162; Andrae, *Muhammad*, 207; Watt, *Muhammad at Medina*, 190-210.

²¹⁶ Ibn Ishaq, *Sirat Rasul Allah*, 296, u djelu: Guillaume, *The Life of Muhammad*.

Oni su rizikovali, ali bijahu podcijenili Muhammedovu novu popularnost. Ni njihovi arapski saveznici niti ostali Židovi nisu protestirali. Plemena su bivala često istjerivana iz oaze tokom razornih ratova prije hidžre, pa je ovaj izgon bio dio procesa koji bijaše otpočeo mnogo prije Muhammedovog dolaska.²¹⁷ Krvoproliće je izbjegnuto, međutim Muhammed je zapao u tragičnu moralnu dilemu: opravdanje za džihad protiv Kurejšija bilo je zbog muslimanskog izгона iz njihovog rodnog grada, što je osuđeno u Kur'anu kao veliko zlo. Sada, zbog nasilnih običaja u Arabiji, bio je prisiljen da drugi narod izbaci iz njihove domovine.

Narod Medine sa zebnjom je iščekivao neizbježan mekanski napad. Od kako je Ebu Džehl ubijen na Bedru, a Ebu Leheb bijaše umro kratko nakon toga, Ebu Sufjan je sada bio vodeći poglavar Kurejša i mnogo sposobniji protivnik. U kasno ljeto, skupina muslimanskih gazija zarobila je veliku mekansku karavanu. Ebu Džehl bi istog momenta uzvratio, ali Ebu Sufjan nije dozvolio da ovaj poraz poremeti njegove dugoročne ciljeve. Jednostavno je intenzivirao svoje pripreme, izgrađujući veliku konfederaciju beduinskih saveznika. Kada su zimske kiše napokon prestale, tri hiljade ljudi sa tri hiljade kamila i dvije stotine konja napustilo je Mekku, 11. marta 625. godine i zaputilo se prema sjeveru. Nakon putovanja koje je trajalo nešto više od jedne sedmice, ulogorili su se sjeverno od Medine na platou ispred planine Uhud.²¹⁸

Medinjani su za mekanski pokret čuli samo sedmicu prije. Nije bilo vremena da se poberu usjevi s polja, ali su Muhammed i ostale vode uspjeli da narod iz perifernih područja dovedu i zabarikadiraju ga u "grad". Iskusni ratnici zahtijevali su oprez. Bilo je veoma teško održati opsadu u Arabiji, te su oni predložili da svi trebaju ostati iza barikada i odbiti suočenje sa Kurejšijama, koji će naposljetku biti prisiljeni da se povuku. Ali nakon pobjede na Bedru, mlada generacija željela

²¹⁷ M. J. Kister, "Al-Hira: Some Notes on Relations with Arabia," *Jerusalem Studies in Arabic and Islam* 6, (1985).

²¹⁸ Lings, *Muhammad*, 170-197; Andrae, *Muhammad*, 210-213; Watt, *Muhammad at Medina*, 20-30.

je akciju i uspjela je da njihova opcija prevlada. Muhammed, koji nije bio vrhovni komandant, morao je da popusti i prihvati ovu katastrofalnu odluku. Glavna židovska plemena odbila su da se bore, a Ibn Ubejj je povukao svoje ljude iz vojske, pa se slijedećeg jutra Muhammed suočio sa Kurejšijama, nadmoćnijim u omjeru tri naspram jedan. Kada su vojske otpočele pokret, Ebu Sufjanova supruga Hinda išla je iza Mekkelija sa ostalim ženama; pjevale su ratne pjesme i udarale u defove. Muslimani su presječeni gotovo trenutačno briljantnim napadom mekanske konjice. Muhammed je oboren i pao je bez svijesti, i proširila se vijest da je ubijen.

Ustvari, bio je samo onesviješćen, ali Kurejšije nisu marili da provjeravaju glasine, te su propustili da svoje napredovanje produže. Preživjeli muslimani su tako bili u mogućnosti da se povuku u prilično dobrom redu. Dvadeset i dvojica Mekkelija i šezdeset pet muslimana bijahu ubijeni, uključujući i Muhammedovog amidžu Hamzu, koji je bio poznati borac. Kurejšije su krenuli na bojno polje i izmasakrirali tijela. Jedan od njih izrezao je Hamzinu jetru i odnio ovaj užasni trofej Hindi; ona je pojela zalogaj jetre da time osveti svog brata koji je poginuo od Hamzine ruke na Bedru. Potom je odsjekla njegov nos, uši i genitalije, podstičući druge žene da slijede njen primjer, i na gađenje nekih njihovih beduinskih saveznika, napustile su bojišnicu kukajući i mašući ogavnim ogrlicama, narukvicama i okovratnicama. Prije nego što se njegova vojska povukla, Ebu Sufjan je bio razočaran kad je doznao da Muhammed nije, nakon svega, bio među žrtvama. "Slijedeće godine na Bedru!", povikao je, izazivajući na novu bitku. "Da!", jedan od muslimana je viknuo u Muhammedovo ime. "To nam je zakazani sastanak naš!"²¹⁹

Muslimanski poraz mogao je biti i gori. Da su Kurejšije nastavili svoje napredovanje, mogli su uništiti ummet. Ali je psihološki utjecaj Uhuda bio katastrofalan. Kada se Muhammed vratio kući nakon bitke, bolestan i potresen, čuo je glasno jakanje ispred džamije: bile su to supruge Pomagača koje su

²¹⁹ Ibn Ishaq, *Sirat Rasul Allah*, 717, u djelu: Guillaume, *The Life of Muhammad*.

oplakivale svoje mrtve. Muslimane je žestoko ogorčilo Ibn Ubejjovo odbijanje da se bori. Kada je ustao da govori u džamiji slijedećeg petka, jedan od Pomagača ga je zgrabio i rekao mu da začepi usta. On je izjurio iz džamije ljutito i odbio je da zatraži Muhammedov oprost. Do tada, dvoličnjaci, kako Kur'an naziva Ibn Ubejjove pristalice, bijahu neodlučni, čekajući da vide kako će stvari ispasti. Sada su postali otvoreno neprijateljski raspoloženi. Muhammedova pobjeda na Bedru, tvrdili su, bila je samo jedna mala zraka svjetlosti. On je donio smrt i uništavanje u Medinu.

Svaki od ubijenih muslimana ostavio je supruge i kćeri bez zaštitnika. Nakon poraza, Muhammedu je spuštena objava koja je dala muslimanima dozvolu da mogu uzeti četiri žene. Muslimani moraju zapamtiti da je Bog stvorio muškarce i žene iz jednog bića, te su stoga oba spola jednako vrijedna u očima Božijim.

Zato, vratite siročadi njihove imetke, i ne podmećite [svoje] loše stvari umjesto dobrih stvari [koje pripadaju njima], i ne trošite njihove imetke zajedno sa svojim imecima! To je, zaista, veliko zlodjelo!

A ako imate razloga da se bojite da biste mogli postupiti nepravično prema siročadi, onda se ženite s [drugim] ženama koje su vam dopuštene - [čak] sa dvije, ili sa tri, ili sa četiri. Ali ako se bojite da ne biste mogli s njima postupati s jednakom pravednošću, onda [samo] sa jednom - ili sa [nekom od] onih koje zakonito posjedujete. Ovo će vas vjerovatnije sačuvati od skretanja sa Pravog Puta.²²⁰

Institucija poligamije je često kritikovana kao izvor patnje za muslimanske žene, ali u vrijeme ove objave ona je predstavljala društveni napredak.²²¹ U predislamskom dobu, i muškarcima i ženama bilo je dozvoljeno nekoliko supružnika. Nakon udaje, žena je ostajala u domu svoje porodice, i posjećivali bi je svi njeni "muževi". Bio je to, u praksi, oblik zvanično odobrene prostitucije. Očinstvo je, stoga, bilo nesigurno,

²²⁰ Kur'an, 4:2-3, Asadov prijevod.

²²¹ Watt, *Muhammad at Medina*, 272-283, 289-293; usporedi: Ahmed, *Women and Gender in Islam*, 43-44, 52.

pa su djeca bila obično identificirana kao potomci svojih majki. Muškarci se nisu morali brinuti za svoje supruge i na sebe nisu uzimali odgovornost za potomstvo. Ali Arabija je bila u tranziciji. Novi duh individualizma na poluotoku značio je da su muškarci postajali zainteresiraniji za svoju vlastitu djecu, bili su izričitiji u pogledu lične imovine, i željeli su da im sinovi naslijede njihovo bogatstvo. Kur'an je podržao ovaj trend koji je išao ka patrijarhalnom društvu. Muhammed ga je odobrio uzimajući svoje supruge u vlastito domaćinstvo i brinući se za njih, a ajeti koji ustanovljuju poligamiju podrazumijevaju da će muslimanski muškarci učiniti isto. Ali Kur'an je također bio svjestan društvenog problema koji je ova nova objava nastojala popraviti.

U predislamsko doba, žena nije mogla posjedovati vlasništvo. Bilo koje vlasništvo koje bi stekla pripadalo je njevoj porodici i njim su upravljali muški rođaci. Ali u Mekki, gdje je individualizam bio istaknutiji nego igdje drugo u Arabiji, neke od žena aristokratkinja bile su u mogućnosti naslijediti i brinuti se o svom imetku. Hatidža je bila jedan od očitih primjera, ali ovo je još uvijek bila rijetkost u Mekki, a gotovo da se za nju nije čulo u Medini. Većina muškaraca su ideju da žene mogu naslijeđivati i upravljati svojim vlasništvom, smatrali prilično apsurdnom. Žene nisu imale pojedinačnih prava. Kako bi onda mogle bilo šta posjedovati? Osim nekoliko poznatih iznimaka, one nisu činile ništa što bi doprinijelo ekonomiji, a zbog činjenice da nisu učestvovala u gazvu, one nisu donosile bogatstvo zajednici. Žene su tradicionalno smatrane dijelom muškarčeve imovine. Nakon njegove smrti, njegove supruge i kćeri prelazile su njegovim muškim nasljednicima, koji su ih često ostavljali neudatim i siromašnim da bi mogli kontrolirati njihovo nasljedstvo.

Kur'ansko institucionaliziranje poligamije bio je jedan dio društvenog ozakonjavanja. Ono je bilo uspostavljeno ne da zadovaljava muške seksualne apetite, već da ispravi nepravde koje su činjene udovicama, siročadi i ostalim ženama koje su zavisile od muškaraca i koje su bile posebno ranjive. Isuviše često, nečasni ljudi bi prigrabili sve i ostavljali bi slabi-

je članove porodice bez igdje ičega.²²² Žene su često seksualno zlostavljali njihovi zaštitnici ili su ih prodavali u roblje i tako ostvarivali zaradu. Ibn Ubejj, naprimjer, prisilio je svoje žensko roblje na prostituciju i prihode stavljao u svoj džep. Kur'an grubo odbacuje ovo ponašanje i nesumnjivo uspostavlja da žena ima neporecivo pravo na svoje naslijeđe. Poligamija je trebala da osigura kako bi nezaštićene žene bile dostojno udate. Da bi se poništile stare nemoralne, neodgovorne veze, muškarci su mogli imati samo četiri supruge i moraju se odnositi prema njima jednako. Bio je neopravdano loš čin prigrabiti njihovo vlasništvo.

Kur'an je pokušavao ženama dati pravni status koji većina žena na Zapadu neće ostvariti do devetnaestog stoljeća. Emancipacija žena bio je projekat veoma drag Poslanikovom srcu, ali njemu su se odlučno protivili mnogi muškarci u uramet, uključujući neke od njegovih najbližih drugova. U siromašnom društvu, trebalo je imati hrabrosti i samilosti i preuzeti finansijsku odgovornost za četiri žene i njihovu djecu. Muslimani moraju imati pouzdanje da će Bog opskrbu dati:

Udavajte neudate i ženite neoženjene među vama,
i vaše robove i robinje koji su čestiti;
ako su siromašni, Bog će ih obogatiti
iz svog obilja, Bog je sveobuhvatajući
Sveznajući.²²³

Muhammed je bio uzor. Nakon Uhuda, oženio se još jednom ženom, osiguravajući tako dom za Zejnebu bint Huzejme, udovicu čiji je muž poginuo na Bedru. Ona je bila kćerka beduinskog vode plemena Amir, pa je ovaj spoj uspostavio jedno novo političko savezništvo. Stan joj je bio izgrađen pored džamije i ona se tu pridružila svojim "sestrama" - Sevdi, Aiši i Hafsi.

Poslanik svoje supruge nije smatrao vlasništvom. One su bile njegove "druge" - isto kao i muškarci. Obično bi poveo

²²² Mernissi, *Women in Islam*, 123, 182.

²²³ Kur'an, 24:33, prijevod: Arthur J. Arberry, *The Koran Interpreted*, (Oxford, 1964.)

jednu od svojih žena sa sobom na vojnu ekspediciju i razočarao bi svoje komandante provodeći po cijelu večer svaki put u njihovim šatorima, umjesto da se pridruži svojim ljudima. U logoru, žene nisu ostajale nečujne i zatvorene, već su hodale unaokolo slobodno, interesirajući se za sve što se dešavalo. Ovaj oblik slobode bijaše uobičajen za žene iz probranog društva u predislamskoj Arabiji, ali to je jako ljutilo Omera. "Tvoja odvažnost graniči sa arogancijom!", viknuo je kada je jednog dana naišao na Aišu koja se šetkala uz linije fronta. "Šta ako nas zadesi katastrofa? Šta ako se desi poraz i ljudi budu odvedeni u zarobljeništvo?"²²⁴ Muhammedov angažman u domaćinstvu dao je njegovim suprugama novi pristup politici, i one su prilično lagodno u tome uzimale učešće. Neće proći mnogo vremena i ostale žene će se početi osjećati jednako emancipirano, a Muhammedovi neprijatelji će koristiti ovaj ženski pokret da ga diskredituju.

Muhammed je morao da vrati prestiž koji je izgubio na Uhudu. Nije mogao rizikovati još jednu otvorenu konfrontaciju sa Kurejšijama, ali nije sebi mogao ni priuštiti da pokaže svoju slabost. Dva incidenta u ljeto 625. godine pokazala su kako je ranjiv bio. Dva beduinska plemena iz Nedžda, oblasti zapadno od Medine, zatražila su poduku o islamu, pa je Muhammed poslao šestoricu svojih najvičnijih ljudi. Tokom putovanja napale su ih vode Kudajda, grada božice Menat, jedne od tri garaniqe. Trojica muslimana su ubijena, a ostali su zarobljeni. Jedan je kamenovan do smrti kada je pokušao pobjeći, a druga dvojica su prodati kao robovi u Mekki, a nakon toga izvedeni su izvan svetišta i razapeti.

Negdje u isto vrijeme, Muhammedov novi punac Ebu Bera', voda plemena Amir, zatražio je pomoć protiv zaraćenih frakcija unutar svog vlastitog plemena. Poslato je četrdeset muslimana, i gotovo sve su izmasakrirali članovi plemena Sulejm, u blizini teritorije Amira. Kada je jedan od preživjelih muslimana naišao pored dvojice Amirija koji su mirno spavali ispod drveta, ubio ih je, pretpostavljajući da je njihovo

²²⁴ Mernissi, *Women and Islam*, 162-163; Ahmed, *Women and Gender in Islam*, 53.

vo pleme bilo odgovorno za ubijanje i osvetio se na tradicionalan način. Kada se vratio u Medinu, Muhammed mu je kazao da je pogriješio, ali je tradicija odmazde bila toliko duboko uvriježena u Arabiji da ju je bilo gotovo nemoguće iskorijeniti. Muhammed je insistirao da plati uobičajenu odštetu Ebu Bera'u. Njegova spremnost da to učini unatoč činjenici da su zločin tehnički počinili pripadnici plemena Sulejm, učinila je da neki beduini budu ljubavnije raspoloženi prema ummetu. Neki Sulejmiti bili su tako zadivljeni hrabrošću svojih muslimanskih žrtava da su i sami primili islam.

Muhammedova pozicija u Medini ostala je nesigurna, te još nije mogao dozvoliti otpuštanje svoje tjelesne garde. Kada je otišao do židovskog plemena Nadir da uzme krvarinu za pleme Amir, jedva je izbjegao pokušaj atentata: neki članovi plemena Nadir su bili isplanirali da bace veliki kamen na Poslanika sa vrha obližnjeg krova. Ibn Ubejj bijaše obećao da će ih podržati i oni su vjerovatno mislili da je Muhammed bio toliko diskreditovan bitkom na Uhudu da će Medinjani stati iza njih. Stoga su bili zaprepašteni kada su primili beskompromisnu poruku od svojih nekadašnjih saveznika, plemena Evs: prekršili su svoj sporazum sa Poslanikom i više nisu mogli ostati u gradu.

Poput Kajnuke, prije njih, Nadirije su se povukli u svoju utvrdu i čekali su na svoje saveznike da im pomognu, ali ponovno, nije stigla nikakva pomoć. Čak im je i moćno židovsko pleme Kurejza, koje je također neprijateljski bilo raspoloženo prema Muhammedu, reklo da su prepušteni sami sebi. Nakon dvije sedmice, pleme Nadir je uvidjelo da više ne mogu izdržati opsadu, a kada je Muhammed izdao naredbu da se posijeku njihove palme - siguran znak rata u Arabiji - predali su se, preklinjući samo da im životi budu pošteđeni. Muhammed se složio, pod uvjetom da odmah napuste oazu i sa sobom ponesu samo onoliko stvari koliko su mogli ponijeti na svojim kamilama. Stoga su Nadirije spakovali svoju imovinu, čak skidajući i grede iznad svojih vrata da ih ne bi ostavili Muhammedu, i napustili su Medinu u ponosnoj povorci, kao da odlaze u trijumfu. Žene bijahu stavile na sebe sve svo-

je dragulje i obukle najbolju odjeću, udarajući u defove i pjevajući uz pratnju frula i bubnjeva. Prolazeći kroz voćnjake i zaseoke oaze, naposljetku su se uputili za Siriju. Ipak su neki ostali u obližnjem židovskom naselju Hajber, gdje su pomogli Ebu Sufjanu da uspostavi savezništvo protiv muslimana prikupljajući podršku među sjevernjačkim plemenima.²²⁵

U periodu od dvije kratke godine, Muhammed je izгнаo dva moćna plemena iz Medine, i muslimani su sada upravljali tržištem koje je ostalo upražnjeno odlaskom Kajnuke. Kao što smo vidjeli, ovo nije bila Muhammedova namjera. On je htio da prekine ciklus nasilja i otuđivanja, a ne da ga nastavi. Muhammed bijaše pokazao da je on još uvijek čovjek na kojeg treba računati, ali morala ga je pokolebati moralna i politička beskorisnost ove vrste uspjeha, jer pleme Nadir je ostalo i dalje prijetnja u obližnjem Hajberu.

Gotovo se bližilo vrijeme da se odgovori Ebu Sufjanovom slavljeničkom poviku nakon Uhuda: "Slijedeće godine na Bedru!" Muhammed je zaigrao opasnu igru. Morao je pokazati snagu, ali su njegove trupe bile toliko demoralisane, da se nije mogao upustiti u prethodno dogovorenu bitku. Unatoč svemu tome, tokom sedmice godišnjeg suqa na Bedru, odjahao je tamo sa hiljadu petsto ljudi. Na njegovu sreću, Ebu Sufjan se nije pojavio. On nije bio očekivao da će se muslimani držati dogovorenog i bijaše krenuo sa svojom vojskom radi pukog pokazivanja snage, planirajući da se vrati čim čuje da Muhammed nije napustio Medinu. Bila je to godina velike suše i nije bilo ni travke da se nahrane kamile tokom puta, a sa zalihama hrane koje su ponijete za samo nekoliko dana, Ebu Sufjan je morao vratiti svoje ljude kući. Mekkelije su ga žestoko kritikovali jer su beduini bili puni divljenja spram muslimanske hrabrosti.²²⁶

²²⁵ Lings, *Muhammad*, 203-204; Watt, *Muhammad at Medina*, 185, 211-217; Aslan, *No god but God*, 90-91; Bamyeh, *Social Origins of Islam*, 201-202.

²²⁶ Lings, *Muhammad*, 207-208.

U Medini je Muhammedova pozicija još uvijek bila slaba.²²⁷ Ali na poluostrvu kao cjelini, okolnosti su se počele okretati u njegovu korist. Kad god bi čuo da se neko beduinsko pleme pridružilo mekkanskoj konfederaciji, poveo bi gazv da zaplijeni njihove domaće životinje i stada - čak ako je to značilo i ekspediciju od osam stotina kilometara do sirijske granice. U junu 626. godine, saznao je da neki klanovi beduinskog plemena Gatafan planiraju iznenadni napad na Medinu, stoga je krenuo da ih presretne. Kada su muslimani došli oči u oči sa neprijateljem u mjestu Zatu-r-Riqa, on je još jedanput izbjegao direktni sukob, ali su tri dana muslimani ostali suočeni sa neprijateljem licem u lice. Obojica historičara, i Taberi i Ibn Ishaq jasno ukazuju da su muslimanske trupe bile prestrašene. Ali tako su se, izgleda, osjećali i pripadnici Gatafana. U ovoj atmosferi straha, Poslanik je primio objavu koja je ustanovila namaz za strah (*salatu-l-havf*), kraći oblik uobičajenog padanja ničice prikladan za stanje vojne pripravnosti.²²⁸ Umjesto da se nađu u poziciji u kojoj bi bili ranjivi klanjajući skupno u tačno određeno vrijeme, muslimani trebaju [u ovakvim situacijama] klanjati u manjim grupama, sa oružjem spremnim za borbu. Na kraju, bitka je prosto propala prije nego što je i počela, Gatafanci su se povukli, a Muhammed se mogao vratiti u Medinu, potigavši simboličnu pobjedu.

Namaz ili molitva za strah pokazala je koliko je nova religija postala ugrožena i defanzivna. Stoga, povezano s ovim moramo promatrati stanovito povlačenje Kurana od jednakosti spolova. U januaru 626. godine, Poslanikova nova supruga Zejneba je umrla, samo osam mjeseci nakon njihovog vjenčanja. Nedugo nakon toga, on je prišao [sa bračnom ponudom] Hindi bint Ebi Umejje, udovici svog rođaka Ebu Seleme, koji je umro nakon Uhuda, ostavljajući je sa četvoro djece. Hinda ili Ummu Selema, kako je obično poznata, imala je dvadeset i devet godina; prelijepa, prefinjena, i iznimno inteligentna, ona će Poslaniku dati onu vrstu druženja koje je uživao sa Hatidžom.

²²⁷ Kur'an, 24:53, 32:29, 47:35, 46. Watt, *Muhammad at Medina*, 231-234.

²²⁸ Kur'an, 4:102; Lings, *Muhammad*, 208-210; Mernissi, *Women and Islam*, 163-167.

Ona je također bila sestra vodećeg člana Mahzuma, jednog od najmoćnijih mekkanskih plemena. U prvi momenat, ona je oklijevala da se uda za Muhammeda. Voljela je svog muža veoma mnogo, objasnila je; više nije bila mlada, bila je sklona ljubomori, i nije bila sigurna da bi se mogla naviknuti na život u haremu. Muhammed se nasmijao - a imao je veoma sladak osmijeh, koji su gotovo svi smatrali razoružavajućim - i uvjerio ju je da je on, u svojim kasnim pedesetim, čak stariji od nje, i da će Bog izliječiti njenu ljubomoru.

Ona je s pravom bila zabrinuta, jer život u džamiji nije bio lagan.²²⁹ Stanovi Muhammedovih supruga su bili toliko mali da je bilo gotovo nemoguće stajati uspravno u njima. Muhammed nije imao svoju vlastitu kuću. Provodio bi noć svaki put kod druge supruge i tada bi njena soba bila njegova službena rezidencija za taj dan. Praktično nije postojalo privatnosti, jer je Muhammed stalno bio okružen velikim brojem ljudi. Često su ga posjećivale njegove kćerke i unučad. Veoma je volio Hasana i Husejnu, sinove Alijine i Fatimine, a posebno mu je bila draga njegova unuka Umama, koju bi nosio na ramenima u džamiju. Stalno je bio u društvu svojih drugova: Ebu Bekra, Zejda, Alije, Osmana, i - sve više - Omera. Kako je postajao sve cjenjeniji u Arabiji, primao je delegacije beduinskih plemena; dvorište je uvijek bilo prepuno kamila

Kada bi napustio džamiju nakon namaza, grupe onih koji su tražili priliku da postave direktna pitanja bi se sjatile oko svog Poslanika, povlačeći ga za odjeću i glasno mu upućivahu pitanja i zahtjeve.²³⁰ Znali su ga slijediti do u sobu jedne od njegovih supruga, naguravši se okolo stola tako tijesno da je nekada bilo nemoguće uzeti i zalogaj hrane.²³¹ Ovo bijaše stresno za Muhammeda, koji je bio stidljiv, pedantan, i veoma osjetljiv na neugodne tjelesne mirise i smrdljive zahahe iz usta. On je postajao i stariji. Iako je imao samo nekoliko sije-

²²⁹ Lings, *Muhammad*, 211-212; Mernissi, *Women and Islam*, 153-154, 172.

²³⁰ Kur'an, 49:2, 4-5.

²³¹ Muhammad ibn Sa'd, *Tabaqat al-kubra*, (Beirut, bez datuma), 8:174; Mernissi, *Women and Islam*, 172.

dih dlaka i hodao tako vitalno da je izgledalo kao da njegova stopala jedva dodiruju tlo, ali bilo mu je gotovo šezdeset godina - dob koja nije mogla biti zanemarena u Arabiji. Bio je ranjen na Uhudu, a stalni pritisak se na njemu počeo pokazivati u vrijeme kada je cijela Medina u strahu iščekivala neizbježni povratak mekkanske vojske, a ummet bijaše podjeljeniji nego ikada ranije.²³²

Unutarnji nesklad je postao očitiji čim se Ummu Selema nastanila u džamiji. Aiša je žustro negodovala na dolazak ove istaknute, superiorne žene, a u haremu se razvila podjela koja je odražavala napetosti unutar samog ummeta. Ummu Selema je predstavljala aristokratski stalež Iseljenika, dok su Aiša i Hafsa, kćerke Ebu Bekra i Omera, dolazile iz nešto niže društvene klase koja je bila na vlasti. Muhammedove supruge su se podijelile na dvije suparničke grupe. Ummu Selema se često oslanjala na podršku treće skupine, *ehlu-l-bejta*, "ljudi iz porodice", koji su bili članovi Muhammedove neposredne porodice. U vrijeme njenog braka sa Muhammedom, ove podjele su bile tek u nastajanju, ali će uskoro postati jasno da ummet nije neka jedinstvena, čvrsta grupa, i da su ljudi koji su ušli u islam učinili to sa veoma različitim očekivanjima.

Ummu Selema je ubrzo postala glasnogovornica žena Medine.²³³ Muhammedov način života, koji je stavljao njegove supruge u središte zajednice, bijaše dao muslimanskim ženama novu viziju o njihovoj ulozi. Aiša i Hafsa su bile još uvijek mlade, i ponekad hitre i sebične, a Ummu Selema je bila u znatno drugačijem, povoljnijem položaju. Kratko nakon njene udaje, jedno izaslanstvo žena ju je upitalo zašto se žene tako rijetko spominju u Kuranu. Ummu Selema je prenijela njihovo pitanje Poslaniku, koji je, kao i obično, dao sebi vremena da o tome ozbiljno promisli. Nekoliko dana kasnije, dok je češljala kosu u svom stanu, čula je Muhammeda kako recitira jednu revolucionarno novu suru u džamiji:

²³² Lings, *Muhammad*, 107-108; Mernissi, *Women and Islam*, 174.

²³³ Taberi, *Tafsir*, (Cairo, bez datuma), 22:10; Mernissi, *Women and Islam*, 115-131. U nekim verzijama, sve Muhammedove supruge, a ne samo Ummu Selema, preuzimale su inicijativu.

Muškarcima i ženama koji su se predali,
vjernicima i vjericama,
poslušnim muškarcima i poslušnim ženama,
iskrenim muškarcima i iskrenim ženama,
strpljivim muškarcima i strpljivim ženama,
poniznim muškarcima i poniznim ženama,
muškarcima i ženama koji dijele zekat,
muškarcima koji poste i ženama koje poste,
muškarcima i ženama koji čuvaju svoja stidna mjesta,
muškarcima i ženama koji se često Boga sjećaju -
Za njih je Bog pripremio oprost i veliku nagradu.²³⁴

Drugim riječima, u islamu treba da bude potpuna spolna jednakost, jer i muškarci i žene imaju iste obaveze i odgovornosti. Kada su žene čule ove ajete, odlučile su da ovu viziju pretvore u konkretnu stvarnost u svom svakodnevnom životu.

Bog je, izgleda, bio na njihovoj strani. Kratko nakon toga, cijela sura je posvećena ženama. Žene više nisu mogle biti date kao ostavština muškim nasljednicima kao da su kamilе ili hurmina stabla. One su same mogle nasljeđivati i natjecati se sa muškarcima za udio u vlasništvu.²³⁵ Nijedna djevojka siročе neće biti udata za svog zaštitnika protiv njene volje, kao da je puka pokretna imovina.²³⁶ Kao što bijaše običaj u predislamskom dobu, žene su zadržavale pravo da pokrenu razvod, premda je muž mogao odbiti da se tome povinuje. U Arabiji, mladoženja bi tradicionalno predstavio svadbeni poklon svojoj mladoj, međutim, u praksi ovaj poklon je pripadao njenoj porodici. Sada će se svadbeni dar direktno davati ženi kao njeno neotuđivo vlasništvo, a u slučaju razvoda, muškarac nije mogao tražiti njegov povrat, tako da je njena sigurnost bila zagarantirana.²³⁷ Kur'ansko zakonodavstvo je in-

²³⁴ Kur'an, 33:35.

²³⁵ Kur'an, 4:37.

²³⁶ Kur'an, 4:23.

²³⁷ Kur'an, 2: 225-240, 65:1-70.

sistiralo na tome da je pojedinac slobodan i suveren - a to se također odnosilo i na žene.

U Arabiji u sedmom stoljeću, ovo je bila iznenađujuća novina, a muškarci pripadnici ummeta su zbog ovog bili veoma uznemireni. Bog je oduzimao njihove privilegije! Oni su bili spremni da se za Njega bore do smrti, a sada je On tražio odricanje u njihovim ličnim stvarima! Medinjani su posebno bili povrijeđeni; zar se od njih očekivalo da podijele svoje farme i dadnu u njima udio ženama? "Kako", upitali su, "neko može dati pravo nasljedstva ženama i djeci, koji ne rade i ne zarađuju za život? Da li će sada oni naslijeđivati poput muškaraca koji su radili da zarade taj novac?" I, da li im to Poslanik ozbiljno govori da čak i ružna djevojčica može naslijediti bogatstvo? "Da, apsolutno", odgovorio je Muhammed.²³⁸ Neki su pokušali pronaći rupu u zakonu, međutim žene su se požalile Muhammedu, a Kur'an ih je podržao.²³⁹

Žene su načinile još jedan zahtjev: pošto su ratni pohodi bili tako ključna stvar u ekonomiji, zašto i one ne bi mogle nositi oružje? I ovaj put je Ummu Selema njihovo pitanje iznijela pred Poslanika.²⁴⁰ Ovo je udarilo ravno u srce gazv ekonomije. Žena koja bi bila zarobljena tokom ratnog pohoda bila je vrijedan ratni plijen. Mogla je biti prodana, vjenčana, korištena kao radna snaga ili nagnana na prostituciju. Ako se ženama dozvoli da se bore umjesto da pasivno čekaju da budu zarobljene, doći će do ogromnog smanjenja dohotka koji je dolazio od gazva. Neslaganje je podijelilo zajednicu, a Muhammed bijaše okružen ljutitim muškarcima koji su osjećali da im Allah oduzima njihov status muškosti. Posebice Omer nije mogao razumjeti Poslanikovo apsurdno popuštanje ženama. Ali Muhammed je ostao postojan i uporno tvrdio da je Bog svoju volju iskazao jasno.

Međutim i žene su izabrale pogrešan trenutak za ovaj potez. Nije bilo govora da će muškarci ovo prihvatiti u vrijeme

²³⁸ Taberi, *Tafsir*, 9:235; Mernissi, *Women and Islam*, 131-132; Ahmed, *Women and Gender in Islam*, 53.

²³⁹ Kur'an, 4:19.

²⁴⁰ Taberi, *Tafsir*, 8:261; Mernissi, *Women and Islam*, 132.

kada se ummet suočavao sa istrebljenjem. Zakoni o nasljeđivanju i razvodu ostali su na snazi, a Muhammed je shvatio da njegovi neprijatelji u Medini ostvaruju političku dobit od ove radikalne promjene u zakonima i da mu se u ovoj ključnoj prekretnici protive i neki njegovi najbliži drugovi. Kriza je dostigla vrhunac oko pitanja fizičkog kažnjavanja [udaranja] supruga.²⁴¹ Kur'an je zabranio muslimanima da čine nasilje jedan nad drugim, a žene su se počele žaliti Poslaniku kada su ih njihovi muževi tukli, tražeći da oni budu kažnjeni onako kako je Kur'an propisao. Neke su čak počele odbijati seksualne odnose s muževima koji su bili skloni zlostavljanju. Muhammedu je bila jako odvratna i sama ideja o nasilju nad ženama. "Poslanik nije nikada podigao ruku ni na jednu od svojih supruga, ili na roba, niti na bilo koju osobu, nikada", navodi Ibn Sa'd. On je "uvijek bio protiv fizičkog kažnjavanja žena".²⁴² Međutim, on je išao ispred svog vremena. Muškarci poput Omera, Ibn Ubejja, pa čak i nježnog Ebu Bekra, tukli su svoje supruge i ne razmišljajući o drugom načinu prilaska problemu. Znajući da Ebu Sufjan okuplja veliku vojsku protiv Medine, Muhammed je morao popustiti da bi zadržao odanost svojih ljudi. "Dobro", kazao je svojim nezadovoljnim drugovima, "udarajte ih, ali samo najgori od vas će se služiti takvim metodama."²⁴³ Objava je izgleda dala dopuštenje muževima da mogu udarati svoje supruge, ali Muhammedu se to nije dopadalo.²⁴⁴ "Ne mogu podnijeti da gledam nekog ljutitog muškarca kako udara svoju suprugu u trenutku kada ga bijes savlada", kazao je.²⁴⁵ Ipak, sukob sa Mekkom bijaše kompromitirao njegovu viziju i prisilio ga da prihvati način djelovanja, koji bi on, u normalnijim okolnostima, radije spriječio. Kur'anski zakoni o ženama su isprepleteni sa ajetima o ratu, koji su neizbježno utjecali na sve što se dešavalo u Medini u ovo vrijeme. Muhammed je znao da se ne može na-

²⁴¹ Mernissi, *Women and Islam*, 154-159.

²⁴² Ibn Sa'd, *Tabaqat*, 8:205.

²⁴³ Ibid.

²⁴⁴ Kur'an, 4:34.

²⁴⁵ Ibn Sa'd, *Tabaqat*, 8:204.

dati da će preživjeti žestoki mekkanski napad sa nezadovoljnim vojnim trupama.

U martu 627. godine, ogromna armija od deset hiljada ljudi - Kurejšija i njihovih saveznika - krenula je marširajući prema Medini.²⁴⁶ Muhammed je mogao mobilizirati samo nekih tri hiljade boraca iz Medine i njegovih beduinskih saveznika. Ovog puta nije bilo nepotrebnog isticanja, muslimani su se zabarikadirali u "grad" u središtu oaze. Okruženu sa tri strane stjenovitim vulkanskim padinama, Medinu nije bilo teško odbraniti. Najranjivija je bila sa sjeverne strane, ali Muhammed je usvojio strateški plan koji mu je predložio Selman el-Farisi, Perzijanac koji je prihvatio islam. Kurejšijama se nije žurilo, svoj pohod su vodili grandiozno i samouvjereno u laganim etapama, tako da su i muslimani imali dovoljno vremena. Pokupili su usjeve sa obližnjih polja, tako da ovaj puta Mekkelijama neće ostati ništa hrane za stoku, a onda je cijela zajednica prionula i iskopali su veliki tranšej uzduž sjevernog dijela oaze. Ovo nije bilo vrijedno divljenja - šta više bilo je šokantno - za arapske osjećaje. Samouvjereni džahilski ratnik nikad ne bi ni pomislio da napravi barijeru između sebe i neprijatelja. Smatrao je ponižavajućim kopati zemlju poput roba. Međutim, Muhammed je radio zajedno sa svojim drugovima, smijući se, šaleći se i pjevajući. Moral je bio visok.

Kada su Kurejšije stigle sa svojom vojskom začuđeno su buljili u tranšej. Zemlja iz iskopina je iskorištena za izgradnju visokih nasipa koji su efikasno štili Medinjane u njihovom taboru i davali im bolji položaj sa kojeg su mogli gađati. Kurejšije su bili zbunjeni. Nikada ranije u svom životu nisu vidjeli nešto tako nepošteno!²⁴⁷ Njihova konjica, koja je bila njihov ponos i radost, bila je beskorisna. S vremena na vrijeme, neki bi od konjanika pokušao da avanturistički povede napad na neprijateljske linije, da bi se zaustavio kada bi došao do iskopane zapreke.

²⁴⁶ Lings, *Muhammad*, 215-230; Watt, *Muhammad at Medina*, 36-58; Mernissi, *Women and Islam*, 168-170.

²⁴⁷ Ibn Ishaq, 677, u djelu: Guillaume, *Life of Muhammad*.

Opsada je trajala samo jedan mjesec, ali izgledalo je kao da joj nikada neće doći kraj. Hranjenje i opskrba saveznika Medine kao i njenog vlastitog stanovništva veoma je opteretila gradske zalihe. Ibn Ubejj i njegova stranka su optužili Muhammeda za propast koju im je donio,²⁴⁸ a židovsko pleme Kurejza je otvoreno podržalo Kurejšije. Židovi iz Hajbera su mekkanskoj vojsci dali veliku vojnu jedinicu kao podršku u kojoj su bili mnogi pripadnici protjeranog plemena Nadir. Prije dolaska mekkanske armije, Hujaj ibn Ahtab, vođa plemena Nadir, bijaše pokušao nagovoriti Kurejšije ili da napadnu muslimane sa leđa ili da ubace dvije hiljade Nadirija u oazu koji će poklati žene i djecu u utvrđenju. U početku je pleme Kurejza oklijevalo, ali kada su vidjeli ogromnu mekkansku vojsku kako popunjava ravnicu ispred grada dokle je pogled mogao doprijeti, njihov voda se složio da pomogne konfederaciji i obezbijedio je Kurejšije naoružanjem i namirnicama. Kada je Muhammed čuo za ovu izdaju, vidno je bio potresen. Poslao je Sa'da ibn Muaza, koji je bio glavni arapski saveznik plemena Kurejza prije hidžre, da pregovara, ali bezuspješno. U jednom trenutku, Kurejšije su zapravo počeli napadati utvrđenje sa jugoistočne strane naselja, ali je taj potihvat polako splasnuo. Oko tri sedmice bilo je prilično nesigurno s koje će strane biti napadnuti.

Tokom Bitke na Hendeku, kako je opsada postala poznata, muslimani su bili prestrašeni. Suočeni sa planom potpunog istrebljenja, neki su bili dovedeni do granica očaja. "Vaše oči su kolutale, a vaša srca došla do grkljana", Kur'an podsjeća, "dok ste čudne misli o Bogu mislili, tada su vjernici bili iskušani i najžešće potreseni."²⁴⁹ Ali iako su se oni unutar grada tresli, s druge strane rova Kurejšije su postajali iscrpljeni. Nisu imali dovoljno zaliha, a njihovo neiskustvo u vojnim pitanjima dovelo je do toga da su se lako demoralizirali iznenadnim preokretom. Njihova odlučnost je konačno slomljena kada je snažna olujna kiša uništila njihov logor. Ebu Sufjan je prepoznao poraz. Konji i kamile su ugibali, pleme Ku-

²⁴⁸ Kur'an, 33:12.

²⁴⁹ Kur'an, 33:10-11.

rejza nije osiguralo potrebnu opskrbu, a njegove trupe nisu imale šatora, vatre, niti lonaca za kuhanje. "Napuštaj", oglašio je svojim ljudima, "jer ja odlazim."²⁵⁰ Kada su muslimani slijedećeg jutra pogledali preko nasipa, ravnica je bila potpuno napuštena.

Ali šta je Muhammedu bilo činiti sa Kurejzom? Odlazak Kurejšija nije umanjio žestoku opoziciju njegovom vodstvu unutar Medine: njegovi protivnici su bili uvjereni da će se Mekkelije uskoro vratiti i užasno se osvetiti za svoje poniženje, stoga su oni pojačavali kampanju protiv njega. Naselje je bilo na ivici građanskog rata, pa u ovoj napetoj atmosferi plemena Kurejza nije moglo ostati nekažnjeno. Dan nakon odlaska mekkanske armije, Muhammedove trupe su opkolile utvrdu plemena Kurejza, koji su zatražili da im bude dopušteno da odu pod istim uvjetima kao plemena Kajnuka i Nadir. Ali ovaj puta Muhammed je odbio: Nadirije su se pokazali podjednako opasnim za ummet i u egzilu. Starješine Kurejze su se složili da posrednik bude njihov bivši saveznik Sa'da ibn Muaza, koji je bio teško ranjen tokom opsade i odnesen je na nosilima do naselja plemena Kurejza. Premda su neki pripadnici drugih plemena zatražili od njega da bude milostiv, Sa'd je vjerovao da pleme Kurejza predstavlja rizik za njihovu sigurnost i donio je tradicionalnu presudu: svih sedam stotina muškaraca plemena će biti smaknuto, njihove žene i djeca prodati u roblje, a njihova imovina će biti razdijeljena među muslimanima. Kada je čuo presudu, prenosi se da je Muhammed uzviknuo: "Presudio si prema odredbi Allaha koji je iznad sedam nebesa!"²⁵¹ Slijedeći dan, kazna je izvršena.

Iako to u nama danas izaziva gnušanje, gotovo svako u Arabiji bi očekivao takvu presudu. Prema dokumentima, čak ni Kurejzije nisu bili iznenađeni odlukom. Smaknuća su odaslala uznemirujuću poruku Židovima Hajbera, a beduini će primijetiti da se Muhammed ne usteže od odmazde. On bijaše priredio grubo pokazivanje snage, koje će, vjerovatno, sukob privesti kraju. Promjena jeste stizala u ovo očajno, primi-

²⁵⁰ Ibn Ishaq, 683, u djelu: Guillaume, *Life of Muhammad*.

²⁵¹ Ibid., 689.

tivno društvo, ali za to vrijeme, nasilje i ubijanje u ovom obimu bila je norma.²⁵²

Unatoč svemu, ovaj incident obilježava najnižu tačku Muhammedove karijere. Važno je, dakako, napomenuti da pripadnici plemena Kurejza nisu bili ubijeni na religijskim ili rasijskim osnovama. Nijedno od ostalih židovskih plemena u oazi nije niti prigovorilo niti pokušalo intervenirati, jasno to smatrajući kao stvar čiste političke i plemenske prirode. Znatan broj Arapa pripadnika plemena Kilab, koji su radili za Kurejzu, također su bili smaknuti zajedno sa Židovima. Muhammed nije imao ideoloških razmirica sa židovskim narodom. On je jednom kazao: "Onaj ko učini nažao ili uništi Židova ili kršćanina imat će mene za odgovor na Sudnjem Danu." Muškarci Kurejze bili su smaknuti zbog izdaje. Sedamnaest ostalih židovskih plemena Medine ostalo je u oazi, živeći u prijateljskim odnosima sa muslimanima dugo godina, a Kur'an je nastavio sa insistiranjem da se muslimani moraju sjećati svog duhovnog srodstva sa Narodom Knjige:

Ne raspravljajte sa sljedbenicima Knjige osim na najljepši način - izuzev sa onima među njima koji su nasilje učinili - i recite: "Mi vjerujemo u ono što je spušteno nama, kao i u ono što je spušteno vama: jer naš Bog i vaš Bog jeste jedan i isti, i Njemu se svi mi predajemo."²⁵³

Kasnije će u islamskim imperijama Židovi uživati pune vjerske slobode, a antisemitizam neće postati muslimanska slabost sve dok arapsko-izraelski sukob ne postane akutni problem sredinom dvadesetog stoljeća.

Možda je tragedija plemena Kurejza bila prihvatljiva za Arape Muhammedovog vremena, ali ona nije prihvatljiva za nas danas. Niti je to bilo ono što je Muhammed namjeravao učiniti. Njegova izvorna namjera bijaše da okonča nasilje i džahilijet, ali tada je postupao poput svakog arapskog plemenskog vode. On je osjećao da je natjeran da ide u rat da bi se konačno postigao mir, ali borba bijaše izazvala zabrinjavajući i okrutni

²⁵² Asian, *No god but God*, 91-98; Norman A. Stillman, *The Jews of Arab Lands*, (Philadelphia, 1979.).

²⁵³ Kur'an, 29:46, Asadov prijevod.

krug napada i kotranapada, zločina i odmazde, koji su narušavali esencijalne principe islama. Dok je jahao iz naselja plemena Kurejza prema gradu koji je još uvijek ključao od straha i panike, Muhammed mora da je shvatio da će morati pronaći drugi način da okonča sukob. Na neki način je morao odbaciti ovo postupanje - karakteristično za džahilijetski period - jednom zauvijek, i pronaći potpuno drugačije rješenje.

Selam

MUHAMMEDOVA POBJEDA nad Kurejšijama uveliko je podigla njegov prestiž na poluotoku. Tokom slijedećih nekoliko mjeseci, on je iskoristio ovu poziciju, odašiljući vojne ekspedicije protiv plemena koja su pripadala mekkanskoj konfederaciji, nadajući se da će pojačati ekonomsku blokadu koja je nanosila štetu kurejšijskoj trgovini i privući neke od sirijskih karavana u Medinu. Njegov neprestani uspjeh učinio je da mnogi Arapi preispitaju ispravnost svoje tradicionalne vjere. Oni su bili pragmatičan narod, manje ih je interesirala apstraktna rasprava, a više su se zanimali za efektivan religijski sistem. Kada je mekkanska vojska napustila Medinu, nakon opsade, komandant Halid ibn Velid je poviknuo: "Svaki čovjek koji ima razuma sada zna da Muhammed nije lagao!"²⁵⁴ Čak su se i najpredaniji poklonici stare vjere počinjali slagati sa ovim. Tokom pohoda protiv jedne od mekkanskih karavana, Muhammedov bivši zet Ebu-l-As, koji bi se radije odrekao svoje porodice nego da primi islam, je zarobljen. Muhammed je naredio da bude pušten i da mu se vrati njegova trgovačka roba, a ovaj drugi čin darežljivosti je toliko impresionirao Ebu-l-Asa da je, nakon što je vratio robu u Mekku, učinio hidžru, prešao na islam i ponovno se spojio sa Zejnebom i njihovom kćerkicom.

U Arabiji, kao cjelini, prilike su se okrenule u Muhammedovu korist, ali unutar Medine dešavala se suprotna stvar. Ovdje je sukob postao oštriji nego ikad. Svaki dan Ibn Ubejj je prigovarao da bi, da je on zadržao vodstvo, Jesrib živio u miru, a ne bi navukao smrtonosno neprijateljstvo najmoćnijeg grada u Arabiji. Neprijatelji su rijetko otvoreno napadali Muhammeda, već su sprovodili neku vrstu podmukle kampanje kako

²⁵⁴ Muhammad ibn 'Umar al-Waqidi, *Kitab al-Maghazi*, 488-490, u djelu: Martin Lings, *Muhammad: His Life Based on the Earliest Sources*, (London, 1983.), 227.

bi ga diskreditirali. Njegov kontroverzni pokušaj da poboljša status žena bio im je jedna vrsta Božijeg dara, a otpočeli su i da raznose zlonamjerna i nečasna govorkanja o njegovim suprugama. Neki su obznanili da su bacili oko na neke od privlačnijih članica njegovog harema i da se namjeravaju njima oženiti nakon njegove smrti - pretpostavka koja je nosila i više od naznake o atentatu.²⁵⁵ Šaptalo se da je Muhammed sada isuviše star da zadovolji svoje supruge ili da je imao testisnu herniju.²⁵⁶ Dosta zlonamjernog ogovaranja je bilo o Aiši i jednom mladiću koji se zvao Safvan ibn el-Mu'attal. Kada bi se ljudi natiskali u Muhammedove porodične kutke da postavljaju pitanja i upute žalbe, neki muškarci su ustvari vrijeđali njegove supruge pred njegovim očima. Situacija je počela izmicati kontroli. Noću, kada je bilo hladnije, Medina bi oživjela; ljudi su uživali šetajući uokolo i družeći se, uživajući u svježem zraku, ali od opsade, žene bijahu napadane na ulicama. Kada bi Poslanikove supruge izašle napolje, dvoličnjaci bi ih počeli slijediti, dovikujući uvredljive i odvratne komentare i bezobrazno se ponašajući.²⁵⁷ Kada im je zbog toga prigovoreno, oni su se pravdali da su u mraku greškom zamijenili žene, misleći da se radilo o djevojkama robinjama koje je, smatralo se, dopušteno na ovakav način uznemiravati.

Muhammed je bio emocionalno i fizički izmoren tenzijama koje su vladale posljednjih nekoliko godina. On uvijek bijaše emocionalno ovisan o svojim ženama i ovo ga je činilo ranjivim. Kada je odlučio da se oženi još jednom ženom, jezici su ponovno počeli širiti tračeve.²⁵⁸ Zejneb bint Džahš bijaše uvijek bliska Muhammedu. Ona je bila njegova rođakinja, ali također i supruga njegovog usvojenog sina Zejda. Sam Muhammed je uredio da se spoje, kratko nakon hidžre, premda Zejneba bijaše daleko od zanesene žene: Zejd nije dobro izgledao i mora da je ona i tada bila zainteresirana za samog Mu-

²⁵⁵ Fatima Mernissi, *Women and Islam: An Historical and Theological Enquiry*, prijevod, Mary Jo Lakeland, (Oxford, 1991.), 171-172.

²⁵⁶ Kur'an, 33:51, 63.

²⁵⁷ Kur'an, 33: 59-60.

²⁵⁸ Lings, *Muhammad*, 212-214; Tor Andrae, *Muhammad: The Man and His Faith*, prijevod Theophil Menzel (London, 1936.), 215-216.

hammeda. Zejneb je sada bila u kasnim tridesetim godinama, ali unatoč neugodnoj klimi i uvjetima koji su vladali u Arabiji, ona još uvijek bijaše iznimno lijepa. Pobožna žena, bila je vješta u kožarskom zanatu i sve što bi napravila davala je siromašnima. Muhammed ju je izgleda vidio u novom svjetlu i zaljubio se prilično iznenadno kada je jednom prilikom navratio njenoj kući da razgovara sa Zejdom, koji tada nije bio kod kuće. Ne očekujući nikakve posjetioce, Zejneb je došla do vrata nepoptuno pokrivena, više otkrivena nego što je bilo uobičajeno, pa Muhammed bijaše hitro skrenuo pogled i tiho progundao: "Hvaljen neka je Allah, koji mijenja srca ljudi!" Kratko nakon toga, Zejneba i Zejd su se razveli. Brak nika da nije bio sretan, a Zejdu je bilo drago da ju je mogao pustiti. Ova priča je šokirala neke Muhammedove kritičare sa Zapada koji su bili naviknuti na asketske kršćanske heroje. Međutim, muslimanski izvori izgleda ne nalaze ništa neprikladno u ovom prikazivanju energičnosti svoga Poslanika. Niti im je pak smetalo što je Muhammed imao više od četiri supruge: zašto Bog ne bi dao svom Poslaniku neke privilegije? Ono što je zaprepastilo njegove protivnike u Medini, bila je činjenica da je Zejneba bila udata za Zejda: Arapi su smatrali da usvojenje nosi jednu gotovo biološku vezu, i bilo je mnogo skandaloznih priča o incestu. Muhammed je sumnje o ovom slučaju razjasnio objavom koja mu je potvrdila da je sam Allah zadovoljan tim odabirom i da nije grijeh oženiti [bivšu] suprugu usvojenog djeteta.²⁵⁹ Aiša, koja je uvijek bila sklona ljubomori, zadesila se sa Muhammedom kada je on primio ovu božansku poruku. "Veoma odgovarajuće!" oštro je prokomentirala. "Uistinu Tvoj Gospodar brzo ispunjava tvoje zahtjeve!" Kao i uobičajeno tenzije u haremu su odražavale podjele u zajednici kao cjelini: Muhammedov brak sa jednom od njegovih vlastitih rođakinja će pospješiti političke ciljeve Poslanikove porodice, poboljšavajući položaj ehlu-l-bejta.

Zbog skandala, Muhammed je insistirao da cjelokupna zajednica prisustvuje svadbenom slavlju. Dvorište bijaše prepuno gostiju, od kojih su mnogi bili neprijateljski raspoloženi

²⁵⁹ Kur'an, 33:36-40.

prema Poslaniku, pa atmosfera nije bila ugodna. Naposljetku, kada se svadbeno veselje počelo bližiti kraju, mala je grupica ostala u Zejnebinom novom stanu, vjerovatno zbog ozračja radosti nesvjesna da je vrijeme da mlada i mladoženja ostanu sami. Muhammed je napustio sobu i sjeo sa ostalim svojim suprugama, nadajući se da će ovi neosjećajni gosti to shvatiti. "Kako vam se sviđa vaša nova drugarica?", kiselo je zapitala Aiša kada je došao do nje. On se naposljetku vratio u Zejnebinu kuću, gdje je gostima njegov prijatelj Enes ibn Malik pokazao vrata. Kada je ušao u sobu, Muhammed je nekako nestrpljivo navukao zavjesu (*hidžab*) između sebe i Enesa, izgovarajući riječi nove objave:

O vi koji ste postigli vjeru! Ne ulazite u Poslanikove sobe osim ako vam se dopusti; [i kada budete pozvani] na jelo, ne dolazite [tako rano] da čekate dok se ono spremi; ali kada god budete pozvani uđite [u odgovarajuće vrijeme], a nakon što jedete, razidite se ne ostajući zarad pukog razgovora: to, vidite, možda uznemirava Poslanika, a on pak osjeća stid od vas [zatražiti da napustite]: ali Bog se ne stidi [da vas poduči] onome što je pravo.

A, [što se tiče Poslanikovih supruga] kad god od njih zatražite nešto što vam treba, tražite to od njih iza zastora: ovo će samo produbiti čistotu vaših srca i njihovih.²⁶⁰

Objava nastavlja dalje sa naredbom da se Muhammedove supruge ne smiju ponovno udavati nakon njegove smrti, a zapovijedila im je i da nose svoje džilbabe (što se može odnositi na različite odjevne predmete) na poseban način, kako bi mogle biti prepoznate na ulici i izbjeći zlostavljanja.²⁶¹

Ajeti o hidžabu su postali predmet kontroverznih rasprava.²⁶² Oni će naposljetku - oko tri generacije nakon Poslanikove smrti - biti korišteni da se opravda pokrivanje cijele žene i njihovo odvajanje u posebnom dijelu kuće. Među-

²⁶⁰ Kur'an, 33:53, prijevod: Muhammed Asad, *The Message of Qur'an*, (Gibllartar, 1980.)

²⁶¹ Kur'an, 33:53, 59.

²⁶² Mernissi, *Women and Islam*, 88-191; Leila Ahmed, *Women and Gender in Islam*, (New Heaven and London, 1992.), 53-57.

tim, oni moraju biti promatrani u okvirima konteksta. Oni se pojavljuju u suri 33, koja također razmatra i opsadu, i moraju se razmatrati u svjetlu ovih zastrašujućih prilika. Uputstva se nisu odnosila na sve muslimanske žene, već samo na Muhammedove supruge. Povod su im bile slabo prikrivene prijetnje Muhammedovih neprijatelja, agresivni nasrtaj na njegovu privatnost i zlostavljanje kome su njegove supruge bile izložene gotovo svaki dan. Zatrovana atmosfera u Medini nakon opsade natjerala je Muhammeda da promijeni svoje lične stavove. Od tog vremena nadalje neće biti otvorene kuće. Umjesto da se gužvaju slobodno u sobama njegovih supruga, muslimani im moraju prilaziti iza zaštitnih zastora. Riječ hidžab dolazi od korijena HDŽB: sakriti se. Zavjesa je uspostavila prag koji je štitio "zabranjeni" ili "sveti" (haram) objekat, poput damastnog prekrivača koji je prekrivao Kabu. U vremenima ranjivosti, ženska tijela često simboliziraju zajednicu koja je u opasnosti, a u našem sadašnjem vremenu, hidžab je stekao novu važnost naizgled nastojeći zaštititi ummet od prijetnje Zapada.

Muhammed nije htio razdvojiti svoj privatni život od svojih javnih obaveza. Nastavio je sa praksom da vodi svoje supruge na vojne ekspedicije, premda su sada one ostajale u svom šatoru. Ali ostale žene ummeta nastavile su se kretati oazom slobodno. Hidžab nije uspostavljen da napravi podjelu spolova. Ustvari, kada objava bijaše dolazila, zavjesa bijaše spuštana između dvojice muškaraca - Poslanika i Enesa - da razdvoji oženjeni par od nezadovoljne zajednice. Uvođenje hidžaba bila je svojevrсна Omerova pobjeda, koji bijaše ubjeđivao Poslanika da odvoji svoje supruge na neko vrijeme - neka vrsta površnog rješenja kompleksnog problema. Muhammed je htio promijeniti stavove ljudi, a uvođenje ove vanjske barijere bila je neka vrsta kompromisa, jer ona nije tražila od muslimana da se prvenstveno kontroliraju na unutarnjem nivou, pazeći na svoje postupke. Međutim, on je pustio Omeru zbog krize koja je razdirala Medinu.

Dočim, situacija se nije popravila. Nekoliko sedmica nakon uvođenja hidžaba, Muhammedovi neprijatelji su izveli

podlački napad na Aišu, koji je ozbiljno šokirao Poslanika i gotovo uspio da podijeli zajednicu.²⁶³ Aiša je bila laka meta. Svako je znao da je ona bila najomiljenija Muhammedu. Bila je prelijepa, duhovita, ponosna na svoju istaknutu poziciju, ljubomorna, otvorena, samodopadljiva, i nesumnjivo je stekla mnogo neprijatelja. Ovom prilikom Muhammed je izabrao da ga Aiša prati na ekspediciji protiv saveznika plemena Kurejš koji se bijahu na neki prijeteći način ulogorili nešto bliže Medini nego što je to bilo uobičajeno. Prema Muhammedovim obavještajnim izvorima, Kurejšije ih bijahu nagovorili da napadnu oazu. Bio je to uspješan pohod: muslimani su ih presreli na vrelu Murajsi na obali Crvenog mora i uspjeli su zarobiti dvije stotine kamila, petsto ovaca, i dvije stotine njihovih žena. Džuvejrija bint el-Haris, kćerka njihovog vode, bila je među zarobljenicama. Aiša se rastužila čim ju je pogledala, jer je Džuvejrija bila tako lijepa. Dakako, tokom pregovora koji su uslijedili nakon pohoda, Muhammed je predložio brak da bi sklopio savez sa njenim ocem.

Muslimani su logorovali u Murajsi tri dana, međutim, unatoč uspješnog ishoda gazva, uzavrela napetost između Iseljenika i Pomagača eskalirala je u ozbiljan incident. Dok su muslimani pojili svoje deve na izvoru, lokalni ljudi iz dva različita plemena - jednog koje je bilo u savezništvu sa Kurejšom, a drugo sa Hazredžom - počeli su se svađati o prilično trivijalnoj stvari. Nedugo nakon toga, desio se ozbiljan sukob, i učesnici u svađi pozvali su muslimanske promatrače u pomoć. Iseljenici su pohrlili u pomoć pripadnicima plemena koje je bilo u savezništvu sa Kurejšijama, dok su se Pomagači iz Hazredža okupili oko njihovih protivnika. Za tili čas, direktno kršeći Kur'an, musliman se borio protiv muslimana. Kada su to čuli, Omer i drugi Muhammedovi drugovi požurili su da zaustave ovu besmislenu borbu, ali je Ibn Ubejj objesnio: kako se Omer usudio spriječiti Hazredž da pomogne svojim vlastitim saveznicima! "Oni hoće da preuzmu primat

²⁶³ Mernissi, *Women and Islam*, 177-178; Lings, *Muhammad*, 235-245; W. Montgomery Watt, *Muhammad at Medina*, (Oxford, 1956.), 185-186; Ahmed, *Women and Gender in Islam*, 51.

nad nama!" poviknuo je. "Tako mi Allaha, kada se vratimo u Medinu, veći i moćniji naši će istjerati niže i slabije." Jedan posmatrač je istog trena otrčao da o ovome izvijesti Muhammeda, koji je prebližedio kada je čuo ovu posljednju prijetnju. Omer je tražio da se Ibn Ubejj odmah smakne, ali ga je Muhammed obuzdao: da li to on hoće da se kaže da je Poslanik ubijao svoje vlastite drugove?²⁶⁴ Izdao je muslimanima naredbu da se odmah spakuju i krenu na put kući, premda je ovo značilo putovati tokom najgore dnevne vrućine - nešto što on ranije nikada nije učinio.

Tokom jednog odmora, Aiša se tiho udaljila da obavi nuždu, a kada se vratila, uočila je da bijaše izgubila ogrlicu. Bio je to vjenčani dar njene majke, i nije mogla ni zamisliti da je izgubi, stoga se vratila nazad da je potraži. Dok je ona bila odsutna, muškarci su podigli njeno nosilo - uredno zastrto hidžabom - na njenu devu, pretpostavljajući da je ona zasigurno unutra, te je skupina krenula bez nje. Aišu nije previše potreslo kada je otkrila da je mjesto na kome su se odmarali napušteno, jer je znala da je samo pitanje vremena prije nego nekome počne nedostajati. Sjela je da pričeka kad ono, njen stari prijatelj Safvan ibn el-Mu'attal koji bijaše izostao za ostalima, pojavio se i popeo je na sedlo svoje kamile. Kada se Aiša pridružila ekspediciji sa Safvanom, staro govorkanje o njihovom neobičnom odnosu je ponovno počelo, a Muhammedovi neprijatelji su zlorado zamišljali najgore. "Nije ni čudo da se Aiša zaljubila u Safvana", glasno je prokomentirao Ibn Ubejj, "jer je on mnogo mlađi i privlačniji od njenog muža." Skandal je pogodio Medinu, a priča je izgledala tako vjerovatna da su neki od Iseljenika počeli u nju vjerovati, čak je i Ebu Bekr, Aišin otac, počeo sumnjati da bi mogla biti istinita.

Još ozbiljnije, sam Muhammed je počeo sumnjati u Aišinu nevinost - što je bio očit znak smanjenja njegove samouvjerenosti tokom ovog teškog perioda. Nekoliko dana on je izgledao zbunjeno i nesigurno. Toliko je trebao Aišu da je, suočen

²⁶⁴ Muhammed ibn Ishaq, *Sirat Rasul Allah*, 726, u djelu: A. Guillaume, prijevod, *The Life of Muhammad: A Translation of Ishaq's Sirat Resul Allah*, (London, 1955.).

sa mogućnošću da je izgubi, bio rasijan i skeptičan. Nije mu dolazila nikakva poruka od Boga. Bilo je to prvi puta, od samog početka njegove poslaničke karijere, da je božanski glas utihnuo. Ibn Ubejj je nastavio iskorištavati situaciju, a stare plemenske mržnje su planule, jer je Hazredž, Ibn Ubejjovo pleme, prijetilo da će zaratiti sa Evsom, koji su smatrali da ljudi koji bijahu izazvali skandal moraju biti odmah smaknuti. Situacija je bila tako ozbiljna da je Muhammed bio prisiljen sazvati sve vođe Medine na sastanak, zatražiti od njih podršku i ako on ustanovi da je neophodno, preduzeti akciju protiv Ibn Ubejja, koji je prijetio njegovoj porodici.

Naposlijetku Muhammed je otišao da se suoči sa Aišom, koja je utočište našla u domu svojih roditelja. Ona je plakala dva dana, ali su njene suze presušile kao da se radilo o kakvoj magiji čim je vidjela svog muža da je ušao u kuću i suočila se s njim hladno. Muhammed joj je predlagao da prizna svoj grijeh pošteno. Ako se pokaje, Bog će joj oprostiti. Ali s velikim dostojanstvom četrnaestogodišnja djevojka je čvrsto stajala i odlučno gledala u svog muža dok je odgovarala. Izgleda da nema nikakvog smisla da ona išta kaže, kazala je. Nije mogla priznati nešto što nije uradila, a ako bude branila svoju nevinost, niko - pa čak ni njeni vlastiti roditelji - joj neće vjerovati. Ostalo joj je samo da ponovi riječi poslanika Jakuba: "Strpljenje u teškoći je najljepša stvar kod Boga; a ja od Boga [samog] molim da mi dadne snage da podnesem ovu nesreću koju mi pripisujete."²⁶⁵ Ona se onda tiho okrenula i legla na svoj krevet.

Muhammed je Aišu poznao jako dobro, i mora da ga je ubijedila, jer čim je prestala govoriti, on je pao u duboki trans koji je često bio jedna vrsta nagovještaja dolaska objave. Onesvijestio se, a Ebu Bekr je stavio kožni jastučić pod njegovu glavu, dok su on i njegova supruga u strahu iščekivali Božiju prosudbu. "Dobre vijesti, Aiša!", Muhammed je napokon poviknuo. Bog je potvrdio njenu nevinost. Preplavljeni olakšanjem, njeni roditelji su je tjerali da ustane i dođe svom supruhu ali Aiša je ostala neumoljiva. "Niti ću mu doći niti zahva-

²⁶⁵ Kur'an, 12:18. Asadov prijevod.

liti", odgovorila je, "niti ću zahvaliti ijednom od vas, koji ste slušali potvore i niste ih porekli. Ustat ću i zahvaliti jedino Allahu!"²⁶⁶ Valjano ukoren, Muhammed je ponizno prihvatio oštru kritiku i otišao je da izrecituje novu objavu masi koja se okupila napolju.²⁶⁷ Lična i politička tragedija je bila izbjegnuta, ali su sumnje ostale. Ovaj incident bijaše pokazao koliko je Muhammed bio ranjiv. Je li to on bio - kako je Ibn Ubejj tako okrutno sugerirao - ugašena vatra?

Ali u martu 628. godine, mjesecu hadžskog hodočašća Mekki, Muhammed je objavio veoma neobičnu vijest koja se pokazala kao izuzetan dokaz njegovog poslaničkog genija.²⁶⁸ Izgleda da on ne bijaše imao tačno određen plan na početku, već samo nagovještaj. Kazao je muslimanima da bijaše usnio čudan, nadahnut san: bijaše sebe vidio kako stoji u Haremu Mekke, obrijane glave kao hodočasnik, u tradicionalnoj hadžskoj odjeći i kako drži ključ Kabe, ispunjen nekom vrstom smirene uvjerenosti u pobjedu. Slijedećeg jutra, obznanio je da namjerava obaviti hadždž i pozvao je svoje drugove da mu se pridruže. Lako je zamisliti strah, čuđenje i nesigurnu slast koja je ispunila muslimane kada su čuli ovaj iznenadni poziv. Muhammed je jasno kazao da ovo neće biti vojna ekspedicija. Hodočasnicima je bilo zabranjeno da nose oružje tokom hadždža, a on nije imao namjeru skrnnaviti mekkansko svetište u kojem je svaka vrsta borbe bila zabranjena. Omer se usprotivio. Muslimani će otići kao janjad na klanje! Od presudne je važnosti da se mogu odbraniti! Ali, Muhammed je bio neumoljiv. "Ja neću nostiti oružje", rekao je odlučno. "Krećem ni sa kakvim drugim ciljem do li da obavim hodočašće." Hodočasnici neće nositi oklope, već prosto tradicionalnu bijelu odjeću hadžija. Na početku putovanja mogu ponijeti neki mali lovački nož da mogu ubiti divljač, ali će morati to osta-

²⁶⁶ Ibn Ishaq, *Sirat Rasul Allah*, 735, u djelu: Guillaume, *The Life of Muhammad*.

²⁶⁷ Kur'an, 24:11.

²⁶⁸ Lings, *Muhammad*, 247-255; Andrae, *Muhammad*, 219-227; Watt, *Muhammad at Medina*, 46-59, 234-235; Mohammad A. Bamyeh, *The Social Origins of Islam: Mind, Economy, Discourse*, (Minneapolis, 1999.), 222-227.

viti po strani onda kada načine formalnu odluku [nijet hadždža]. Morat će umarširati nenaoružani u neprijateljsku teritoriju.

Niko od beduina koji se bijahu pridružili Muhammedovoj konfederaciji nije bio spreman preuzeti ovaj rizik, ali je nekih hiljadu Iseljenika i Pomagača dobrovoljno krenulo. Čak su i Ibn Ubejj i neki dvoličnjaci odlučili da idu. Dvjesto žena iz reda Pomagača, koje su bile prisutne na Prisegi na Akabi, bilo je dopušteno da se pridruže grupi, a Ummu Selema je pratila Muhammeda.

Muslimani su krenuli sa kamilama koje će žrtvovati na vrhuncu obreda hadždža. Na prvom zaustavljanju, Muhammed je posvetio jednu od ovih kamila na tradicionalan način, označavajući je posebnom oznakom, objesivši ritualnu odjeću oko njenog vrata, i okrenuvši je u pravcu Mekke. Potom je izgovorio hodočasnički uzvik: "Odazivam ti se, o Bože, odazivam!" Vijesti o ovoj neobično odvažnoj ekspediciji proširile su se brzo od plemena do plemena, a beduini su slijedili njihovo napredovanje radoznalo dok su hadžije prolazile dugi put ka jugu. Muhammed je znao da Kurejšije stavlja u iznimno tešku poziciju. Svaki Arap je imao pravo da obavi hadždž, a kada bi Kurejšije, čuvari Harema, zabranili hiljadi hodočasnika koji su valjano i svestrano obavljali obrede da uđu u svetište, ponijeli bi krivicu zbog ogromnog i sramnog propusta da ispune svoju dužnost. Ali isto tako bi bilo nepodnošljivo i ponižavajuće za Kurejšije ako bi dozvolili da Muhammed uđe u grad, i uskoro je postalo jasno da su kurejšijske vode odlučile zaustaviti Muhammeda po svaku cijenu. Na hitnom sastanku Skupštine, Halid ibn el-Velid je poslat sa konjicom koja je brojala dvije stotine konjanika da napadne nenaoružane hodočasnike.

Kada je čuo ove ozbiljne vijesti, Muhammed je bio ožalošćen zbog svog plemena. Kurejšije su bili toliko zasljepljeni beskorisnom ratobornom mržnjom da su bili spremni prekršiti svete principe na kojima je počivao cijeli njihov način života. Šta je svrha takvoj tvrdoglavosti? "Jadne Kurejšije!", poviknuo je, "rat ih je potpuno progutao! Kakvu će štetu pre-

trpjeti ako puste mene i ostale Arape da idemo svojim putevima?" Ekspedicija neće biti onakva kakvu je on zamišljao. Zbog svog sna, Muhammed vjerovatno bijaše očekivao da će mu biti dopušteno da ude u Mekku, i da će imati priliku da objasni principe islama Kurejšijama u mirnim uslovima koje nameće hadždž. Ali sada nije mogao odustati. "Tako mi Allaha", odlučio je, "neću prestati da se borim za misiju koju mi je Bog povjerio dok ne postane pobjednička ili ja ne nestanem."²⁶⁹ Njegov prvenstveni zadatak bio je da hodočasnike dovede sigurno u svetište. Muslimani su našli vodiča iz prijateljskog beduinskog plemena Eslem, koji je grupu vodio okolnim, kamenitim putem u oblast gdje je sve nasilje bilo zabranjeno. Čim su ušli u svetu teritoriju, Muhammed je podsjetio hodočasnike da su oni izričito tu radi religijske aktivnosti. Ne smiju sebi dozvoliti da ih ponese draž dolaska kući. Ne smije biti nikakvog površnog trijumfa i moraju svoje grijehе ostaviti iza sebe. Sada treba da krenu prema obližnjem vrelu Hudejbiji, povest će svoje kamile kroz pijesak tako da će Halid i njegovi ljudi tačno znati gdje su.

Kada su došli u Hudejbiju, Muhammedova kamila Kasva je kleknula i odbila je da se pomakne. Hodočasnici su vikali na nju, pokušavajući da je dignu, ali ih je Muhammed podsjetio na slona koji je kleknuo pred Kabom tokom abesinske invazije iz prijašnjih godina - božanski "znak" koji bijaše ubijedio neprijateljsku vojsku da okrene leđa bez borbe. Nešto slično se dešavalo i danas. "Onaj koji je spriječio slona da uđe u Mekku ne da Kasvi da krene", objasnio je, i opet je podsjetio hodočasnike da oni dolaze u duhu pomirenja. "Ma kakav uvjet da Kurejšije postave, u kojemu traže od mene da pokažem ljubaznost prema rodu, prihvatit ću ga."²⁷⁰ Muhammed nikada ne bijaše planirao da zbaci Kurejšije već je prosto htio da reformira društveni sistem, koji će, bio je uvjeren, grad dovesti do propasti. Kurejšije su smatrali da je hodočašće bilo ravno objavi rata ali, poput Kasve, Muhammed je bio odlu-

²⁶⁹ Ibn Ishaq, *Sirat Rasul Allah*, 748, u djelu: Guillaume, *The Life of Muhammad*.

²⁷⁰ Ibid., 741.

čan da ničice ponizno padne pred svetošću Mekke. Rat ne bijaše postigao ništa što je bilo od trajne vrijednosti i obje strane bijahu počinile zločine. Ovo treba da bude mirna ofanziva, a ne invazija.

Međutim, veoma mali broj muslimana je Muhammeda ozbiljno shvatio. Nervozni, uzbuđeni dramatičnošću događaja, očekivali su nešto spektakularno. Vjerovatno će se desiti čudo! Možda će ući u Mekku trijumfalno i istjerati Kurejšije iz grada! Umjesto toga, Muhammed im je hladno naredio da napoje svoje kamile i sjednu pored njih. Ono što je uslijedilo jest ono što će uobičajeno biti nazvano nekom vrstom "pasivnog protesta" [sjedi i ne miči]. Čekajući pokornu dozvolu za ulazak u grad, ustežući se od nasilja, Muhammed je pokazivao da više poštuje arapsku tradiciju od Kurejšija, koji su bili spremni da ga ubiju dok se on nenaoružan kretao prema svetom tlu.

I, uistinu, do beduina je doprla poruka. Vođa plemena Huza'a koji je bio u posjeti Mekki odjahao je do Hudejbije da vidi šta se događa. Bio je užasnut kada je čuo da je hodočasnici uskraćen pristup svetim mjestima. Otišao je nazad u grad da ljutito protestira. Mekka oduvijek bijaše grad koji je prihvatao sve ljude. Ona bijaše iskazivala dobrodošlicu svim Arapima u Harem i ovaj pluralizam bijaše izvor njenog trgovačkog uspjeha. Šta su oni mislili, šta rade? Nisu imali pravo spriječiti čovjeka koji jasno bijaše došao u miru, požalio se. Ali kurejšijske starješine mu se nasmijaše u lice. Oni su bili spremni stati između Muhammeda i Kabe i boriti se s njim dok i zadnji njihov čovjek ne bude ubijen. "On možda nije došao želeći rat", povikali su, "ali tako nam Allaha, nikada neće ući protivno našoj volji, niti će ikada Arapi reći da smo to dozvolili."²⁷¹

Ovom prilikom, mekkanski otpor Muhammedu predvodio je Suhejl, pobožni paganin za kojeg se Muhammed nadao da će ga privući u islam, i sinovi nekih najranijih protivnika islama: Ikrime, koji se poput svog oca, Ebu Džehla, neumoljivo protivio bilo kakvom kompromisu, te Safvana ibn Umejje,

čiji je otac poginuo na Bedru. Interesantno, Ebu Sufjan izgleda nije igrao nikakvu ulogu u događajima oko Hudejbije. Čovjek izrazite inteligencije, vjerovatno bijaše shvatio da je Muhammed dao dobru lekciju Kurejšijama i da više nije bilo moguće sa njim postupati konvencionalnim otporom džahilijeta.

Mekkelije su pokušali ubiti hodočasnike ali ih je Muhammed osujetio. Njihova slijedeća zavjera bila je da pokušaju izazvati neslaganje među muslimanima, pozivajući Ibn Ubejja da obavi rituale kod Kabe. Ali na iznenađenje svih, Ibn Ubejj je odgovorio da on ni u kom slučaju ne može obaviti tavaf prije Poslanika. On će se u budućnosti sukobljavati sa Muhammedom, ali na Hudejbiji, Ibn Ubejj je bio lojalan musliman. Safvan i Suhejl su nagovorili Ikrimu da pristane na pregovore, i poslali su jednog beduinskog saveznika, Hulajsa, vodu plemena Haris, izuzetno pobožnog čovjeka, kao svog predstavnika. Kada ga je Muhammed vidio kako dolazi, poslao je žrtvene kamile da ga dočekaju, a kada ih je Hulajs vidio kako trčkaju prema njemu, divno ukrašene cvijećem i listinama, to ga je tako zadivilo da nije gubio vrijeme ispitujući Muhammeda, već se istog momenta vratio u grad. Ono su istinski hodočasnici, prenio je, kojima smjesta treba dopustiti da uđu u Harem. Safvan je bio bijesan. Kako se usuđivao Hulajs - neuki beduin - naređivati njima! Ovo je bila ozbiljna pogreška. Hulajs je ustao i veoma samouvjereno odgovorio:

O vi Kurejšije, nismo mi zbog ovoga načinili savezništvo sa vama! Da li čovjeka koji dođe da oda počast kući Allahovoj, treba spriječiti u tome? Tako mi onoga koji drži moj život u svojoj ruci, ili ćete dozvoliti Muhammedu da učini ono zbog čega je došao ili ću ja povući svoje trupe do posljednjeg čovjeka!²⁷²

Safvan se hitro izvinio i zamolio Hulajsa da ostane s njima dok ne pronađu rješenje kojim će svi biti zadovoljni.

Njihov slijedeći izaslanik bio je Urve ibn Mes'ud iz Taifa, ključni saveznik Mekke. Urve je odmah udario u Muhammedovu slabu tačku. "Ti si znači, Muhammede, okupio ove razli-

čite ljude, s kojima si došao nazad da srušiš moć svog vlastitog plemena", kazao je Urve, podrugljivo pokazujući na hodočašnike. "Tako mi Allaha, sutra će se ovi i protiv tebe dignuti!"²⁷³ Muhammed je znao da je on, unatoč ovoj očiglednoj demonstraciji jedinstva, imao veoma malo saveznika na koje se mogao osloniti. Njegovi beduinski saveznici, koji bijahu odbili da s njim krenu na hodočašće, samo su površno bili predani islamu. Njegova pozicija u Medini bila je još uvijek očajno nesigurna, a znao je da i neki od njegovih najbližih drugova neće razumjeti ono što on namjerava uraditi. Kako da se valjano suprotstavi Kurejšijama - svom vlastitom plemenu - sa ovom razjedinjenom masom? Kurejšije, s druge strane, bijahu solidno jedinstveni i naoružani do zuba, kazao mu je Urve, čak i žene i djeca se bijahu zavjetovali da će ga onemogućiti da uđe u Mekku. Unatoč svemu, gotovo protivno samom sebi, Urve je bio impresioniran predanošću muslimana Poslaniku tokom ove krize, i rekao je Kurejšijama da - u najmanju ruku za sada - Muhammed drži pobjedničke karte i da oni moraju načiniti neku vrstu sporazuma sa njim.

Muhammed je odlučio da pošalje svog vlastitog izaslanika. Prvo je odaslao jednog od Pomagača, misleći da će ovaj postupak biti manje izazovan, ali su Kurejšije njegovu kamilu onesposobili odsjekavši joj kopita, i ubili bi ga da nisu intervenirali Hulajsovi suplemenici. Potom je Muhammed prišao Omeru, ali niko od njegovih suplemenika u gradu nije bio dovoljno snažan da ga zaštiti, stoga je odlučeno da čovjek s dobrim vezama, Osman ibn Affan treba preuzeti tu misiju. Kurejšije su ga saslušale, ali nisu bili impresionirani njegovim predstavljanjem islama; ipak dali su mu dozvolu da obavi obrede hodočašća. Osman je, naravno, odbio, te su Kurejšije odlučile da ga zadrže kao taoca, ali su odaslali vijest muslimanima da je ubijen.

Ovo je bio užasan trenutak. Izgledalo je kao da je ekspedicija na grozan način propala. U ovoj napetosti, Muhammed je pao u trans, ali ovog puta nije bilo poruke od Allaha, i morao je sam da pronade rješenje, osluškujući, kako je uvijek ra-

dio, dublja značenja ovih zastrašujućih zbivanja s ciljem da otkrije šta se stvarno događalo. Konačno, on je zatražio od hodočasnika da polože zakletvu vjernosti. Jedan po jedan, oni su uzeli njegovu ruku i zakleli se na Zakletvu Zadovoljstva. Izvori svaki zasebno donose različita tumačenja ovog događaja, ali Vakidijevo (historičar al-Waqidi) izvješće je vjerovatno najuvjerljivije. On kaže da su se muslimani zakleli da će se bespogovorno pokoriti Muhammedu i slijediti ono što "je u njegovoj duši" tokom ove krize.²⁷⁴ Muhammed nikada nije mogao da zapovijedi apsolutnu pokornost, ali, potreseni viješću o Osmanovom ubistvu, čak su i Ibn Ubejj i njegovi dvoličnjaci bili spremni dati zakletvu. Muhammed bijaše odlučio, duboko u sebi, da će krenuti u smjeru za koji je znao da će mnogi smatrati nepodnošljivim, stoga je htio da unaprijed osigura njihovu lojalnost. Nakon što su svi dali zavjet, stvari su se počele popravljati. Prvo su stigle dobre vijesti: Osman ipak ne bijaše ubijen. A onda je Muhammed ugledao Suhejla, kojeg je uvijek poštivao, kako prilazi logoru, i shvatio je da su Kurejšije sada ozbiljno spremni da pregovaraju.

Ovo samo po sebi bijaše važno postignuće. Napokon je Muhammed prisilio Kurejšije da ga shvate ozbiljno, i postojala je realna mogućnost mirnog rješenja. Muhammed je sjedio sa Suhejlom dugo vremena, ali su uvjeti oko kojih su se dogovorili mnoge od njegovih drugova razočarali. Prvo je obećao da će se vratiti u Medinu bez posjete Haremu, a Suhejl je obećao da će se naredne godine muslimani moći vratiti i obaviti tradicionalne obrede hadždža unutar granica grada. Nastupit će primirje između Mekke i Medine deset godina. Muhammed je obećao da će vratiti bilo kojeg člana plemena Kurejš koji prede na islam i načini hidžru u Medinu mimo pristanka svojih zaštitnika, ali je i pristao da Kurejšije neće morati vratiti muslimana koji odbjegne u Mekku. Beduinska plemena se oslobađaju svojih prijašnjih dogovorenih obaveza i mogu izabrati da sklope savezništvo bilo s Medinom ili s Mekkom.

mira, muslimani moraju složiti sa bilo kojim uvjetima koje

²⁷⁴ Watt, *Muhammad at Medina*, 50.

neprijatelj predloži, čak ako oni izgledaju i nepovoljno.²⁷⁵ Međutim, mnogi hodočasnici su smatrali da ih ovi uvjeti obeščaćuju. Primirje je značilo da muslimani više ne mogu napadati mekkanske karavane. Zašto je Muhammed odustajao od ekonomske blokade koja je uistinu počinjala djelovati? Zašto je pristao da povrati nove konvertite iz Mekke, kada Kurejši-je nisu morali da recipročno uzvrate? Tokom posljednjih pet godina, mnogi muslimani bijahu umrli za svoju vjeru. Ostali su rizikovali sve i napustili porodice i prijatelje. Pa ipak Muhammed je sada prednost hladno predavao Kurejšijama, a hodočasnici se moraju složiti da mirno odu kući, čak i bez potezanja pitanja o obavljanju hodočašća. Sporazum je udario na svaki pojedinačni džahilski instinkt. "Poslanikovi drugovi bijahu bez ikakve sumnje krenuli da zauzmu Mekku, zbog sna koji je Poslanik bio usnio", objašnjava Ibn Ishak. "Kada su vidjeli da su na sceni pregovori o miru, povlačenje i ono što je Poslanik preuzeo na sebe, pali su u depresiju, koja ih bijaše gotovo dovela do smrti."²⁷⁶

Pobuna je lebdjela u zraku. Krhka solidarnost koja bijaše ujedinila hodočasnike tokom ove opasne ekspedicije se rasula i duboke podjele koje su uvijek postojale unutar ummeta postale su odjednom očevidne. Omer je skočio na noge i zakoračio prema Ebu Bekru. "Zar mi nismo muslimani, a oni mnogobošci?", zahtjevno je uzviknuo. "Zašto da pristanemo na ono što narušava našu vjeru?"²⁷⁷ Ebu Bekr je također bio uznemiren, ali je uspio odgovoriti da, unatoč svemu, on i dalje ima povjerenje u Poslanika. Kasnije je Omer kazao da bi odustao, da je mogao naći stotinu drugova da ga slijede. U ovom trenutku sa Muhammedom nije mogao dijeliti istu viziju.²⁷⁸ Poput mnogih medinskih muslimana i onih iseljeničkih koji su poticali iz perifernih, manje utjecajnih kurejšijskih klanova, on nije želio puku promjenu društvenog

²⁷⁵ Kur'an, 2:193.

²⁷⁶ Ibn Ishaq, *Sirat Rasul Allah*, 748, u djelu: Guillaume, *The Life of Muhammad*.

²⁷⁷ Ibid., 747.

²⁷⁸ Bamyeh, *Social Origins of Islam*, 226-227.

poretka Mekke, već je htio da ga zbaci i zamijeni jednim čistim kur'anskim režimom. Omer je bio hrabar, nesebičan i strastveno predan idealima pravde i jednakosti, koji su toliko nedostajali u mekkanskom društvenom uređenju. Međutim, on nije bio čovjek hilma, i još uvijek bi ga ponijela intenzivna britkost džahilijeta. On nije razumio da su vrijednosti blagosti i nenasilja bile itekako bitne islamskom idealu. Bio je čovjek od akcije, lake ruke da se lati, u džahilskom duhu, svoje sablje ne promišljajući dublje o stvarima.²⁷⁹ Suočen sa Muhammedovom očitom, potpunom promjenom politike na Hudejbiji, ostao je zatečen i zbunjen.

Nakon poraza Kurejšija u Bitki na Hendeku, perspektivan plan bi bio nastaviti s pritiskom i jednostavno ih uništiti. Međutim, ovo nikada nije bila Muhammedova namjera. Pad Mekke bi bio nesaglediva katastrofa za Arabiju, nerazvijeni region kojem je jako trebao trgovački genij Kurejša, koji nikad ne bi uvidjeli svrhu islama ako bi rat nastavio pojačavati uništavajući bijes i mržnju na obje strane. Odustajući od ekonomske blokade, Muhammed se nadao da će ih pridobiti. On je mogao vidjeti dalje od bilo koga na Hudejbiji. Daleko od slabasnog popuštanja pritisku, on je tačno znao šta čini. On se kretao ka jednom političkom i vjerskom rješenju za Arabe koje nije imalo presedana, a to je značilo da on nikada nije mogao učiniti stvar koja bi ga vezala za nesretni status quo.

Kada je pogledao u šokirane i nesretne hodočasnike, Muhammed im je naglasio da moraju prihvatiti uslove ugovora jer ih je Allah naložio. Ovo nije zadovoljilo obične ljude koji bijahu očekivali čudo, a posebno razočarenje su doživjeli dvoličnjaci, koji su se pridružili ummetu zbog prostih ovosvjetskih dobitaka. Atmosfera je postala čak i nelagodnija kada su muslimani čuli sadržaj sporazuma. Muhammed je pozvao Aliju da zapiše ono što se diktira, a kada je on započeo sa uobičajenim muslimanskim uvodom - "U ime Allaha, Svemilosnog, Samilosnog!" - Suhejl se usprotivio. Kurejšije su uvijek smatrali ove Allahove atribute na neki način neuvjerljivim, stoga je insistirao da Muhammed počne sa konvencionalni-

²⁷⁹ Mernissi, *Women in Islam*, 184-186.

jom formulom: "U Tvoje ime, o Allahu!" Na zaprepašćenje muslimana, Muhammed se složio bez oklijevanja. Još gore će uslijediti. Muhammed je nastavio: "Ovo je ugovor koji je sklopio Muhammed, poslanik Allahov, sa Suhejl ibn Amirom." Ponovno je Suhejl prekinuo. Da je on vjerovao da je Muhammed Božiji poslanik, ustvrdio je, prilično shvatljivo, ne bi se s njim borio sve ove godine. Zatražio je da Muhammed prosto upotrijebi svoje vlastito ime i ime svog oca na uobičajen način. Alija bijaše već zapisao riječi "Poslanik Božiji" i kazao je Muhammedu da on jednostavno ne može sebi dopustiti da ih prekriži, tako da ga je Poslanik, pridržavši njegovu ruku s perom, zamolio da pokaže riječi na kožici na kojoj se zapisivalo, i sam ih prekrižio. Nastavio je: "Ovo je ono što je Muhammed ibn Abdullah dogovorio sa Suhejlom ibn Amirom."²⁸⁰

U ovom iznimno teškom spletu događanja, tik kada je ugovor bio potpisivan, Suhejlov sin Ebu Džendel, je istupio na scenu. On bijaše prešao na islam, ali ga je Suhejl zaključao u porodičnoj kući da bi ga spriječio da učini hidžru u Medinu. Sada je, međutim, uspio da pobjegne i trijumfalno je stigao da se pridruži muslimanima na Hudejbijji, vukući za sobom okove kojima je bio vezan. Suhejl je udario sina šakom u lice, zgrabio njegove lance, i okrenuo se Muhammedu. Da li će on održati svoju riječ i vratiti ovog odbjeglicu svom pravnom zaštitniku? Muhammed nije oklijevao, premda je Ebu Džendel očajno vrištao dok ga je Suhejl vukao nazad u Mekku: "Zar da budem vraćen mnogobošcima da me mogu odvrćati od moje vjere, o muslimani?" Klasičnim eufemizmom Ibn Ishak daje opasku: "To je ljudima tugu povećalo."²⁸¹

Ovo je Omeru bila kap na punu čašu. Ponovno je skočio na noge i poviknuo na čovjeka kojeg je tako lojalno slijedio dvanaest godina. Zar on nije Božiji Poslanik? Zar nisu muslimani u pravu, a njihovi neprijatelji u krivu? Ne bijaše li ih Muhammed uvjerio da će ponovno klanjati pored Kabe? Sve ovo je istina, Muhammed je odgovorio smireno, ali da li on bija-

²⁸⁰ Ibn Ishaq, *Sirat Rasul Allah*, 747, u djelu: Guillaume, *The Life of Muhammad*.

²⁸¹ Ibid., 748.

še obećao da će se vratiti u Harem ove godine? Omer je ostao nedokučivo tih, stoga je Muhammed čvrsto nastavio: "Ja jesam Božiji Poslanik. Ja neću ići protivno njegovim zapovjedima i On me neće učiniti gubitnikom."²⁸² Iako je bio mučno potresen, Omer se smirio i oklijevajući stavio svoju ruku na ugovor. Međutim, hodočasnici su bili još uvijek nezadovoljni i nastao je opasan trenutak kada se činilo da će se pobuniti. Muhammed je objavio da, iako ne bijahu došli do Kabe, okončat će hodočašće upravo tu na Hudejbiji: muslimani moraju obrijati glave i žrtvovati svoje kamile, kao što bi to uradili da su usred Mekke. Nastupila je potpuna tišina. Hodočasnici su smrknuto gledali u Muhammeda, smišljeno odbijajući da se pokore. U očaju, Poslanik je otišao u svoj šator. Šta još da radi, upitao je Ummu Selemu. Ona je savršeno procijenila situaciju: Muhammed mora izaći i bez ijedne izgovorene riječi žrtvovati kamilu koju je zavjetovao Allahu. Pokazalo se da je to bila prava odluka. Upadljivo žrtveničko prolijevanje krvi prekinulo je zakočenost koju je prouzrokovala depresija i ljudi su pohrlili da žrtvuju svoje kamile a glave su brijali tako revnosno da je Ummu Selema kasnije kazala kako je mislila da će sami sebi nanijeti smrtne rane u toj pobožnoj uzavrelosti.

Hodočasnici su krenuli kući smireniji, ali previranja su ostala a sam Poslanik je izgledao uzdržan i prezauzet. Omer se pobojavao da je njegovo odbijanje nepopravljivo pokvarilo njihovo prijateljstvo, a noge su mu se odsjekle kada je pozvan da se pridruži Muhammedu na čelu povorke. Kad ga je zatekao izrazito sretnog, osjetio je olakšanje kao da je veliki teret pao sa njegovih ramena. "Jedna sura mi je spuštена i draža mi je nego išta pod Suncem", kazao je Omeru.²⁸³ Ovo je bila *El-Feth*, Sura Pobjede. Obuhvatala je u sebi dublje značenje događaja na Hudejbiji i otpočinjala je blistavom potvrdom da Muhammed tu nije pretrpio diplomatski poraz, već da mu je Bog dao "jasnu pobjedu". On je spustio svoju *sekinu*, duh mira i smirenosti, koji je ušao u srca muslimana. Oni bijahu poduzeli hrabar čin vjere kada su pristali da se pridruže Mu-

²⁸² Lings, *Muhammad*, 254.

²⁸³ *Ibid.*, 748.

hammedu na ovoj opasnoj ekspediciji - pokazujući predanost u kojoj su nadmašili beduine. Bijahu pokazali svoju vjeru i povjerenje ponovno kada su prisegli na Zakletvu Zadovoljstva. Konačno, sporazum koji je Muhammed načinio sa Mekkom bio je jedan "znak", ajet, koji je otkrivao Božije prisustvo.

Pobjeda na Hudejbiji razlučila je muslimane od Kurejšija, koji su tokom cijelog dana pokazivali da ne mogu nadvladati džahilijetsku aroganciju i zadrtnost, jedan tvrdoglavi otpor bilo čemu što je moglo narušiti njihov osjećaj časti ili tradicionalni način života. Oni čak bijahu spremniji izmasakrirati nevine nenaoružane hodočasnike nego li prihvatiti "poniženje" da im dopuste ulazak u Harem.

Kada je u srcima onih koji istrajavaju u nevjerovanju rasla karakteristična arogancija, arogancija džahilijeta, onda je Bog spustio svoj duhovni mir (*sekineh*) na Njegovog Poslanika i na vjernike, i obavezao ih formulom samokontrole - a oni i jesu najdostojniji i najprikladniji za to.²⁸⁴

Muslimanima nije bilo namijenjeno da budu ljudi rata. Njih je odlikovao duh hilma, mira i strpljive samokontrole što ih je stavljalo u isti red sa Židovima i kršćanima, Narodom Knjige. Umjesto da se agresivno šepure kao što to bijahu Kurejšije činili na Hudejbiji, istinski sljedbenici Allaha su padali ponizno pred Bogom u molitvi:

Vidiš ih kako se klanjaju i licem na tle padaju želeći Božiju nagradu i zadovoljstvo. Njihov znak je na na njihovim licima, trag od padanja licem na tle. Takvima su opisani u Tevratu i u Indžilu.

Neće nasilje i lično nametanje, već duh milosrđa, blagosti i mira biti uzroci da ummet izraste, "poput biljke koja izdanak svoj baci pa ga onda učvrsti, i on ojača, i ispravi se na svojoj stabljici, izazivajući divljenje sijača".²⁸⁵ Rat je bio završen. Sada je bilo vrijeme za sveti mir.

²⁸⁴ Kur'an, 48:26, prijevod: Toshihiko Izutsu, *Ethico-Religious Concepts in the Qur'an*, (Montreal and Kingston, ON, 2002.), 31.

²⁸⁵ Kur'an, 48:29, u djelu: Arthur J. Arberry, *The Koran Interpreted*, (Oxford, 1964.)

Ustvari, borba će se nastaviti, ali izvori se slažu da je Hudejbija bila prekretnica. "Ni jedna prijašnja pobjeda (feth) nije bila veća od ove", mišljenja je Ibn Ishaq. Korijensko je značenje riječi FTH "otvaranje". Primirje nije puno obećavalo na početku, ali ono je otvorilo nova vrata za islam. Do tada niko ne bijaše u stanju da predahne i razmotri novu vjeru na racionalan način, zbog stalnih sukoba i eskalirajuće mržnje. Ali sada "kada je nastupilo primirje i kada su se ljudi sretali u sigurnosti i jedni s drugima savjetovali, niko ko je o islamu progovorio s razumijevanjem nije ostao, a da u njega nije ušao". Uistinu, između 628. i 630. godine, "dvostruko više ili čak više od dvostruko više [ljudi] primilo je islam, kao nikada ranije".²⁸⁶ Kratka lirična sura *En-Nasr* (Pomoć) vjerovatno bijaše nastala u ovo vrijeme:

Kada pomoć od Boga stigne i otvaranje (feth),
i vidiš ljude kako u skupinama ulaze u vjeru Božiju,
veličaj Gospodara svoga hvaleći Ga, moleći Ga za oprost,
On uvijek prašta!²⁸⁷

Nije smjelo biti likovanja, ni povika na osvetu. Novo doba mora se odlikovati zahvalnošću, oprostom i priznanjem vlastite muslimanske odgovornosti.

Možda je Hudejbija popravila poziciju islama na poluostrvu kao cjelini, ali, kao i drugi skorašnji napreci, malo je značila za Muhammedov položaj u Medini. Mnogi hodočasnici - Pomagači i Iseljenici jednako - i dalje su se osjećali prevareno i ozlojeđeno. Na koji način će, pitali su Iseljenici, zarađivati za život ako više ne mogu napadati mekkanske karavane? Muhammed je znao da ne može dozvoliti da se ovo nezadovoljstvo nastavi. Nekako je morao pronaći način da im nadoknadi, a da ne naruši primirje, stoga je nakon Hudejbije muslimansku pažnju usmjerio na sjever, daleko od Mekke. Hajber - novi dom protjeranog židovskog plemena Nadir - još uvijek je predstavljao opasnost. Vođe naselja su nastavili potpiriva-

²⁸⁶ Ibn Ishaq, *Sirat Rasul Allah*, 751, u djelu: Guillaume, *The Life of Muhammad*.

²⁸⁷ Kur'an, 110; u djelu: Michael Sells, urednik i prevodilac, *Approaching the Qur'an, The Early Revelations*, (Ashland, OR, 1999).

ti neprijateljstvo među sjevernim plemenima prema Muhammedu, stoga je on kratko nakon povratka sa Hudejbije krenuo da opkoli grad sa vojskom od šest stotina ljudi. Kada su Kurejšije čule vijest, ona ih je oduševila; bili su sigurni da će muslimani biti poraženi. Opkoljen poput Medine, padinama vulkanskih kamenjara i branjen sa sedam ogromnih utvrđenja, Hajber se smatrao neosvojivim. Međutim, muslimani su bili u prilici da iskoriste unutarnje neslaganje koje je signaliziralo pad plemenskog duha u Hajberu, kao što je to bilo i u Medini. Svako pleme u Hajberu bijaše autonomno, i shvatili su da je nemoguća efikasna saradnja tokom opsade. Uz sve te njihove neprilike, pleme Gatafan, čiju su podršku očekivali, nije se pojavilo. Tako su nakon jednog mjeseca židovske starješine zatražile mir i postali vazali Medine. Da bi potvrdio sporazum, Muhammed je uzeo kćerku starog neprijatelja Hujaja, vođe Nadira, za suprugu. Lijepa, sedamnaestogodišnja Safija bila je srećna da primi islam, a Muhammed je dao ozbiljnu naredbu da ne smije biti nepriličnih komentara u vezi sa njenim ocem, koji bijaše umro tokom opsade. Kazao je Safiji da, ako bi joj ijedna od njegovih supruga prigovarala zbog njenog židovskog porijekla, ona treba odgovoriti: "Moj otac je Harun, a amidža mi je Musa."²⁸⁸ Brak je bio izraz pomirenja i oprosta koje je on pokušavao promovirati. Bilo je vrijeme da se mržnja i krvoproliće ostave po strani.

Na povratku sa Hajbera, Muhammed je bio jako obradovan ugodnim porodičnim susretom. Nakon Hudejbije, on bijaše poslao poruku muslimanskim izgnanicima koji su živjeli u Abesiniji, pozivajući ih da se sada vrate nakon što se situacija u Arabiji popravila, i kada se vratio kući, njegov rođak Dža'fer, Ebu Talibov sin, kojeg nije vidio trinaest godina, čekao ga je u Medini. Također je pozdravio i još jednu suprugu. Ranije te godine, bijaše saznao da je njegov rođak Ubejdullah ibn Džahš umro u Abesiniji, i odlučio je da oženi njegovu suprugu Ramlu, obično poznatu po njenoj kuniji, Ummu Habiba. Ceremonija je obavljena u odsustvu pred Negusom, a stan

²⁸⁸ Ibn Sa'd, *Kitab al-Tabaqat al-Kabir*, 7:147, u djelu: Martin Lings, *Muhammad*, 271.

je već bio pripremljen za nju pored džamije. Ovo bijaše još jedan oštrouman politički potez, jer je Ummu Habiba bila kćerka Ebu Sufjana.

Ostatak godine prošao je u ustaljenim prepadima, od kojih su neki izvršeni na zahtjev novih židovskih saveznika sa sjevera. Potom je došao mart 629. godine, mjesec hadždža. Došlo je vrijeme da Muhammed povede još jedno hodočašće Kabi. Ovaj puta dvije hiljade i šesto hodočasnika je krenulo s njim, a kada su se približili svetištu, Kurejšije su evakuirali grad, kako se bijahu ranije dogovorili. Kurejšijske starješine su gledale dolazak Muhammeda sa vrha obližnjeg brda. Odjek glasova muslimana koji su gromko objavljivali svoje prisustvo tradicionalnim povikom: "Odazivam ti se Allahu moj! Odazivam!", mora da je odjekivao dolinama i praznim ulicama grada poput kakvog okrutnog podrugivanja. Ali oni su morali biti također impresionirani disciplinom muslimana. Nisu se desile scene neobuzdanog veselja ili nedoličnog slavlja, niti ruganja Kurejšijama. Umjesto toga, velika skupina hodočasnika je u koloni polako i svečano ušla u grad, predvođena Muhammedom, koji je kao i uobičajeno jahao Kasvu. Kada je došao do Kabe, sjahao je i poljubio Crni kamen, zagrlivši ga, a onda je obavio obilaske, pri čemu ga je sav hodočasnički zbor slijedio. Bio je to čudan povratak kući. Iseljenici su, dakako, osjećali snažne emocije prilikom ovog svog povratka, a ipak, premda je grad bio potpuno napušten, nisu mogli da rade šta god da su htjeli. Na Hudejbiji bijaše dogovoreno da ove godine muslimani mogu obaviti samo Malo hodočašće, umru, koja nije obuhvatala posjetu brdu Arefat i dolini Mina.

U privremenom egzilu iz svog grada, Kurejšije bijahu prisiljeni gledati - bez sumnje užasnuti - kako se Bilal, bivši rob, penje na krov Kabe i poziva muslimane na molitvu. Tri puta dnevno, njegov duboki glas odjekivao je kroz dolinu, pozivajući sve koji ga čuju da dođu na salat povikom "Allahu Ekber", podsjećajući ih da je Allah "veći" od svih idola u Haremu, a oni nisu mogli učiniti ništa da spriječe ovo obredno ponižavanje. Bio je to neizmjeran trijumf za Muhammeda, a mnoge mlade

Kurejšije postali su još više ubijedjeni da je stara religija osuđena na propast.

Posljednje večeri u gradu, Muhammed je doživio još jedan porodični susret kada je njegovom amidži Abbasu, koji je još uvijek bio poklonik stare religije, bilo dozvoljeno da uđe u grad da posjeti svog bratića i ponudi mu ruku njegove sestre Mejmune koja je skoro ostala udovica. Muhammed je prihvatio, bez sumnje se nadajući da će primamiti samog Abbasa u islam, i neozbiljno je poslao vijest Kurejšijama pozivajući ih na vjenčanje. Ovo je stvari odvelo predaleko, a Suhejl je sišao da obavijesti Muhammeda da su istekla njegova tri dana i da treba smjesta otići. Sa'd ibn Ubade, vođa Hazredža koji se zadesio sa Poslanikom u tom trenutku, razbjjesnio se na ovu očitu neuljudnost, ali ga je Muhammed brzo ušutkao: "O Sa'de, bez loših riječi prema onima koji su došli da posjete naš logor."²⁸⁹ Na zaprepaštenje Kurejšija, cijelokupno hodočasničko mnoštvo je napustilo grad te noći u iznimnom redu. Nije bilo bučnih protestiranja, nije bilo pokušaja da povrate svoje stare domove. U svom mirnom povlačenju, muslimani su pokazali pouzdanost onih koji očekuju brzi povratak.

Priča o ovom čudnom hodočašću se brzo proširila, i sve više i više beduina je došlo u Medinu da postanu Muhammedovi saveznici. Ali od veće važnosti bio je postojan slijed mlade generacije Kurejšija koja je prešla na islam. Na Hudejbiji Muhammed bijaše obećao da će vratiti nove konvertite u Mekku, međutim, bio je u mogućnosti da pronađe nepravilnosti [u sporazumu] koje su mu omogućavale da prevaziđe ovaj uvjet po tehničkim osnovama. Prvo, sporazum ništa nije rekao o vraćanju žena konvertita, tako je kratko nakon Hudejbije Muhammed primio Osmanovu polusestru u ummet i dozvolio joj da ostane. On jeste, dakako, vratio Ebu Besira, naglog i nepromišljenog mladića, i poslao ga u Mekku sa kurejšijskim izaslanikom. Međutim, tokom putovanja Ebu Besir je ubio svog pratioca, a kada ga je Muhammed ponovno vratio, postavio je logor na obali Crvenog mora u blizini trgovačkog puta, gdje mu se pridružilo još sedamdeset drugih mladih

mekkanskih nezadovoljnika. Ovi budući muslimani su postali hajduci, koji su napadali svaku mekkanšku karavanu koja im je došla na domašaj, a Kurejšije su shvatili da je ekonomska blokada djelomično ponovno uspostavljena. Konačno, bili su prisiljeni moliti Muhammeda da dopusti mladićima prelazak u Medinu i da ih natjera da se drže sporazuma.

Stoga je zabrana prihvata konvertita postala mrtvo slovo na papiru, a 629. godine, jedan neprekidan slijed novih muslimana stizao je u Medinu. Među njima su bili ratnici Amr ibn el-As i Halid ibn el-Velid, koje bijaše ubijedio Muhammedov uspjeh. "Put je postao jasan", kazao je Halid, "taj čovjek je zasigurno poslanik."²⁹⁰ On se plašio osvete, jer on i Amr obojica bijahu ubili mnogo muslimana prilikom bitki na Uhudu i Hendeku, međutim Muhammed im je zajamčio da čin islama briše staro i predstavlja jedan potpuno novi početak.

U ovoj godini političkog trijumfa, Muhammed bijaše doživio i ličnu radost. Nijedna od žena koje bijaše oženio u Medini nije mu rodila dijete, ali mu je namjesnik Aleksandrije u Egiptu bio poslao jednu lijepu ropkinju kovrdžave kose kao poklon. Merjema je bila kršćanka i nije željela da prede na islam, već je postala Muhammedova *saraja*, supruga koja je zadržala status ropkinje, ali čija će djeca biti slobodna. Muhammedu se ona jako dopala, i presretan je bio kada je krajem 629. godine ona postala trudna. Nazvao je njihovog sina Ibrahim, i uživao je nosati ga Medinom, pozivajući sve prolaznike da se dive lijepom izgledu bebe i tome kako liči na njega. Međutim, i tuga je uskoro došla za radošću. Muhammedova kćerka Zejneb bijaše umrla kratko nakon što je on učinio Malo hodočašće, a kasnije te iste godine izgubio je dva člana svoje porodice u jednom katastrofalno pogubnom pohodu na sirijsku granicu. O ovoj zlokojnoj kampanji znano nam je veoma malo. Vjerovatno je Muhammed htio da u ummet kao saveznike uključi arapska kršćanska plemena, na istim osnovama kao i židovska Hajbera. Bilo kako bilo, odaslao je Zejda i njegovog rođaka Džafera na sjever da predvode vojsku od tri

²⁹⁰ Ibn Ishaq, *Sirat Rasul Allah*, 717, u djelu: Guillaume, *The Life of Muhammad*.

hiljade ljudi. U selu Mu'ta blizu Mrtvog mora muslimane je napao odred Bizantinaca. Zejd, Džafer i još deset drugih muslimana je ubijeno, a Halid, koji je također bio u ekspediciji, odlučio je trupe vratiti kući. Kada je Muhammed čuo vijesti, otišao je pravo Džaferovoj kući; bio je tako potresen i opterećivala ga je pomisao da je svog dragog rođaka doveo kući u smrt. Esmā, Džaferova supruga, pravila je hljeb, i čim je vidjela izraz na Muhammedovom licu, znala je da se nešto užasno desilo. Muhammed je zatražio da vidi dvojicu njihovih sinova, kleknuo je pored malih dječaka, čvrsto ih zagrlio i plakao. Istog momenta Esmā je otpočela da oplakuje na tradicionalni arapski način. Žene su joj pohrlile, a Muhammed ih je zamolio da osiguraju toj porodici hranu u narednih nekoliko dana. Dok je hodao kroz ulice do džamije, Zejdova mala djevojčica je istrčala iz kuće i bacila mu se u ruke. Muhammed ju je podigao i ostao sa njom na ulici, ljuljajući je i grčevito plačući.

Poraz na Mu'ti je još više izložio opasnosti Muhammedov položaj u Medini. Kada je Halid vojsku doveo kući, on i njegovi ljudi su bijesno podbadani i izviždani, a Muhammed je morao uzeti Halida pod svoju ličnu zaštitu. Ali u novembru 629. godine, situacija u Arabiji se dramatično promijenila: Kurejšije su prekršili sporazum sa Hudejbije. Potpomognuto i ohrabreno nekim pripadnicima plemena Kurejš, pleme Bekr, jedno od njihovih beduinskih saveznika, iznenada je napalo pleme Huza'a, koje bijaše stupilo sa Muhammedom u savezništvo. Huza'a je hitro zatražilo pomoć od Muhammeda, a Kurejšije su postali svjesni da su dali Muhammedu savršeno opravdanje da napadne Mekku. Safvan i Ikrima su nastavili poricati, ali je Suhejl počeo dobro odmjeravati situaciju. Ebu Sufjan je, međutim, otišao i dalje i stigao u Medinu sa mirovnom inicijativom.

U ovom trenutku, Ebu Sufjan nije iskazivao želju da pređe na islam, ali već jedno vrijeme bijaše shvatio da su se okolnosti okrenule u Muhammedovu korist i da Kurejšije moraju pokušati postići najbolju moguću pogodbu. U Medini je posjetio svoju kćerku Ummu Habibu, a susreo se i sa nekim od Muhammedovih najbližih drugova, pokušavajući prona-

ći način da se distancira od nespornosti. Potom se vratio u Mekku gdje je pokušao pripremiti svoje suplemenike da prihvate ono neizbježno. Nakon njegovog odlaska Muhammed je počeo planirati novu kampanju.

Desetog ramazana (januar 630. godine) Muhammed je krenuo na čelu najveće vojne sile koja je ikada napustila Medinu. Skoro svi muškarci pripadnici ummeta su dobrovoljno krenuli, a tokom putovanja priključili su im se i njihovi beduinski saveznici, što je dalo konačnu brojku od oko deset hiljada muškaraca. Iz sigurnosnih razloga, odredište ekspedicije je ostalo tajna, ali naravno, bilo je mnogo uzbudljivih spekulacija. Zsigurno je Mekka bila jedna od mogućnosti, ali Muhammed se mogao vrlo lako zaputiti prema Taifu, koji je još uvijek bio izričito neprijateljski raspoložen prema islamu, pa je južno pleme Havazin otpočelo okupljati ogromnu vojsku na tom području. U Mekki, kurejšijske vođe su se bojele najgoreg. Abbas, Ebu Sufjan i Budejl, vođa Huza'a plemena su pod okriljem noći otputovali do muslimanskog logora. Tamo ih je primio Muhammed i upitao je Ebu Sufjana da li je spreman da primi islam. Ebu Sufjan mu je odgovorio da, iako sada vjeruje da je Allah jedini Bog - idoli se pokazaše beskorisnim - još uvijek sumnja u Muhammedovo poslanstvo. Ali ga je šokiralo i impresioniralo kada je gledao sve pripadnike ogromne vojske kako padaju ničice u pravcu Mekke tokom jutarnje molitve, a kada je vidio različita plemena kako marširaju prolazeći na svom putu prema gradu, znao je da se Kurejšije moraju predati.

Požurio je nazad u Mekku i sazvaio narod uzvikujući što je glasnije mogao: "O Kurejšije, došao je Muhammed sa silom kojoj se ne možete oduprijeti!" Potom im je ponudio izbor koji mu je predložio Alija tokom njegove posjete Medini. Svako onaj ko se želi predati treba se staviti pod njegovu ličnu zaštitu. Muhammed se složio da će ovo ispoštovati. Trebaju utočište naći ili u njegovoj kući ili u svojim vlastitim kućama. Hinda, njegova supruga, bila je izvan sebe od bijesa, hvatajući ga za brkove, vikala je ljudima u gradu: "Ubijte ovog debelog tromog krmka! Kakav pokvaren zaštitnik svog naroda!" Me-

đutim, Ebu Sufjan ih je molio da je ne slušaju. Opisao je šta je vidio u muslimanskom logoru. Vremena za jedan takav otpor [na kakav je Hinda pozivala] više nije bilo. Njegova ozbiljna trezvenost impresionirala je većinu pripadnika plemena Kurejš. Pragmatični do posljednjeg trena, zabarikadirali su se u svoje vlastite kuće kao simbol predaje.

Nekolicina se, međutim, htjela boriti. Ikrima, Safvan i Suhejl su okupili malu grupu i pokušali napasti Halidov dio vojske dok se ona približavala gradu, ali su brzo bili poraženi. Safvan i Ikrima su pobjegli, misleći da su im životi u pitanju, Suhejl je položio oružje i vratio se svojoj kući. Ostatak muslimanske vojske ušao je u Mekku bez ikakvog okršaja. Muhammed je naredio da se njegov crveni šator razapne blizu Kabe i tu su mu se pridružile Ummu Selema i Mejmuna, dvije supruge kurejšijskog roda koje su krenule sa njim, zajedno sa Alijom i Fatimom. Kratko nakon što su se smjestili, Alijina sestra Ummu Hani je stigla da moli za živote dvojice svojih rođaka koji su učestvovali u otporu. Premda su Alija i Fatima željeli da se oni pogube, Muhammed je obećao da će oni biti sigurni. On nije želio krvnu osvetu. Niko nije bio prisiljen da prihvati islam, niti je izgledalo da su Kurejšije osjećali ikakav pritisak da to učine. Pomirenje je i dalje bilo Muhammedov cilj.

Nakon što je malo odspavao, ustao je i obavio jutarnju molitvu. Potom je uzjahao na Kasvu i jašući obišao Kabu sedam puta, uzvikivajući "Allahu ekber!" Povik su preuzeli vojnici i uskoro su se riječi razlijevale cijelim gradom, označavajući konačnu pobjedu islama. Slijedeća stvar na što je Muhammed obratio pažnju bili su idoli u Haremu. Iskupljeni na svojim krovovima i balkonima Kurejšije su ga posmatrale kako razbija svaku kamenu statuu učeći ajet: "Istina je došla, a nestalo je laži, laž zasigurno nestaje."²⁹¹ Unutar Kabe zidovi su bili dekorisani slikama paganskih božanstava, i Muhammed je naredio da sve budu obrisane, premda je, kaže se, dozvolio da ostanu freske Isusa i Marije.

Do ovog trenutka, neki pripadnici Kurejša su se usudili izaći iz svojih kuća i krenuli su prema Kabi, čekajući Mu-

²⁹¹ Kur'an, 17:81, Arberrijev prijevod.

hammeda da napusti svetište. On je stajao ispred Allahove kuće preklinjući ih da po strani ostave arogantnost i samodovoljnost džahilijeta, što je stvaralo samo sukob i nepravdu. "O Kurejšije!", povikao je. "Pogledajte, Bog je od vas otklonio arogantnost džahilijeta i hvalisavost slavom predaka. Čovjek je prosto ili vjernik, Boga svjestan, ili neki nesretni grješnik. Svi ljudi su djeca Ademova, a Adem je stvoren od prašine."²⁹² Konačno, Muhammed je citirao riječi koje je Bog izgovorio cijelom ljudskom rodu:

"Mi smo vas sve stvorili od muškarca i žene, i učinili smo od vas narode i plemena, da biste mogli upoznavati jedni druge. Uistinu, najplemenitiji od vas u Božijim očima je onaj koji je najdublje Njega svjestan. A Bog sve zna i o svemu je obaviješten."²⁹³

Istinski kerim nije više agresivni šovinst, već je ispunjen strahopoštovanjem. Svrha plemena i nacije nije više da se iskazuje njihova superiornost. Ne smiju stremiti dominaciji, iskorištavanju, konverziji, osvajanju ili uništavanju drugih naroda, već ih trebaju upoznavati. Stečeno iskustvo života u grupi, suživot sa ljudima - od kojih će neki, unatoč njihovom srodstvu, neizbježno biti neugodni - treba pripremiti suplemenika ili patriotu na susret sa strancima. Ovo treba voditi poštovanju jedinstva ljudske rase. Muhammed je uspio da redefiniira koncept časti ili plemenitosti u Arabiji, zamjenjujući ga univerzalnijim, suosjećajnijim, umjerenijim idealom.

Međutim, da li su Kurejšije bile spremne za ovo? Muhammed je izdao opću amnestiju. Samo nekih desetak ljudi je stavljeno na Crnu listu: u nju je ušao Ikrima (ali ne i Safvan iz nekog razloga), i oni koji su širili antimuslimansku propagandu ili su povrijedili Poslanikovu porodicu. Neki od ovih izgređenika su zatražili oprost, i dakako, izgleda da su pošteđeni. Nakon svog govora pored Kabe, Muhammed se povukao na brežuljak Safa i pozvao je narod Mekke da mu dadnu prisegu. Jedan po jedan, Kurejšije su u redu prilazili Muhammedu, uz

²⁹² Ibn Ishaq, *Sirat Rasul Allah*, 821, u djelu: Asad, *Message of the Qur'an*, 794.

²⁹³ Kur'an, 49:13, Asadov prijevod.

kojeg su sjedjeli Omer i Ebu Bekr. Među ženama koje su došle pred njega bila je i Hinda, Ebu Sufjanova supruga, koja je bila na Crnoj listi zbog toga što je oskrnavila Hamzino tijelo nakon bitke na Uhudu. Bila je i dalje nepokorna. "Oprosti mi za ono što je bilo", kazala je, bez ikakve naznake izvinjenja, "a Bog će oprostiti tebi!" Muhammed ju je upitao da li će obećati da neće činiti preljubu, krasti ili ubijati djecu. Da li će obećati da neće ubijati svoju djecu? Na ovo je Hinda odgovorila: "Ja sam ih podizala u mladosti, ali si ih ti ubio na Bedru kad su odrasli." Muhammed se taktički složio sa tim stavom.²⁹⁴ Hinda je odlučila da pređe na islam, kazavši Muhammedu da ne može sada nastaviti sa procesom protiv nje jer je postala muslimanka. Poslanik se nasmijao i kazao joj da je, naravno, sada slobodna. Uskoro, Hinda će doživjeti da njen muž i sinovi dobiju važne pozicije u ummetu što će biti jedna vrsta nagrade za Ebu Sufjanovu suradnju.

Rođaci Safvana i Ikrime su molili da poštedi njihove živote. Muhammed je obećao da, ako prihvate njegovo vodstvo, mogu slobodno ući u Mekku. Obojica su odlučili da se vrate, a Ikrima je prvi primio islam. Muhammed ga je sa oduševljenjem dočekao i zabranio da bilo ko išta loše govori o njegovom ocu, Ebu Džehlu. Obojica, i Safvan i Suhejl su dali prisegu Muhammedu, ali još uvijek nisu mogli izjaviti muslimansko očitovanje vjere - premda su mišljenje promijenili nekoliko dana kasnije.

Kada je Muhammed osigurao grad, morao se suočiti sa plemenima Havazin i Sekif, koji bijahu okupili vojsku od dvadeset hiljada ljudi u blizini Taifa. Muhammed je uspio da ih porazi u bitki kod Hunejna potkraj januara 630. godine i pleme Havazin se pridružilo Muhammedovoj konfederaciji. Muslimani nisu bili u stanju da zauzmu sam Taif, ali je grad postao toliko izoliran gubitkom svojih glavnih beduinskih saveznika da je bio prisiljen kapitulirati godinu dana kasnije. Kada je podijelio ratni plijen nakon pobjede na Hunejnu, Muhammed je dao Ebu Sufjanu, Suhejlu i Safvanu lavlji udio. Safvan

²⁹⁴ Ibn Jarir at-Tabari, *Tarikh ar-Rasul wa'l Muluk*, 1642, u djelu: Guillaume, *The Life of Muhammad*, 553.

je bio toliko ushićen da je istog trenutka izrazio svoju predanost. "Svjedočim da nijedna duša ne može posjedovati ovakvu dobrotu, a da nije duša Poslanika", poviknuo je. "Svjedočim da nema boga osim Allaha i da si ti Njegov Poslanik."²⁹⁵ Suhejl je slijedio njegov primjer.

Neke Pomagače je uvrijedilo ovo očito favoriziranje. Je li to značilo da će njih Muhammed sada odbaciti kada se ujedini sa svojim vlastitim plemenom? Muhammed ih je vrlo brzo razuvjerio održavši dirljivi govor, koji je mnoge od njih doveo do suza. On nikada ne može zaboraviti njihovu dobrotu prema njemu kada je bio puka izbjeglica, i obećao je da će - ne Mekka, već Medina biti njegov dom do kraja života. "Zar niste zadovoljni time što drugi ljudi sa sobom odvođe stoku i stada, dok vi sa sobom vodite Poslanika Božijeg?" upitao je. "Kada bi svi ljudi krenuli jednim putem, a Pomagači drugim, ja bih krenuo putem Pomagača. Bože, smiluj se Pomagačima, njihovim sinovima i sinovima njihovih sinova."²⁹⁶

Bilo je to čudno osvajanje, a neutralni bi se promatrač možda i začudio zašto su se muslimani i Kurejšije uopće borili jedni protiv drugih.²⁹⁷ Muhammed je održao svoju riječ i vratio se u Medinu sa Iseljenicima i Pomagačima. On nije pokušao lično vladati Mekom, niti je zamijenio kurejšijske zvaničnike svojim vlastitim drugovima, niti je uspostavio neku vrstu obzirnog islamskog režima. Svi bivši uglednici su zadržali svoje pozicije u Haremu, vijeće i satus quo su ostali na snazi. Njegovim najvećim neprijateljima ne samo da je vraćen raniji položaj, već su unaprijeđeni i zasuti poklonima. Kada je Muhammed trebao da ponovno dodijeli najprestižniju funkciju Harema - onoga koji je hodočasnicima obezbjeđivao vodu - ugledniku koji mu je upravo predavao ključeve Kabe, Muhammed ga je upitao: "Sigurno sada možeš vidjeti da je ovaj ključ u mojoj ruci, da ga ja mogu dati kome god hoću?" Uglednik, misleći da će funkcija sada pripasti jednom od mu-

²⁹⁵ Lings, *Muhammad*, 311.

²⁹⁶ Ibn Ishaq, *Sirat Rasul Allah*, 886, u djelu: Guillaume, *The Life of Muhammad*.

²⁹⁷ Bamyeh, *Social Origins of Islam*, 227-229.

slimana, u agoniji je povikao: "Onda su slava i moć Kurejšija nestali!" Muhammed je, vraćajući mu ključ, brzo odgovorio: "Naprotiv! Danas je uspostavljena i slavna neka je!"²⁹⁸

Muhammedov posao je bio skoro gotov. Nakon njegovog povratka kući, oporba u Ibn Ubejjovom taboru se nastavila. U još jednoj zavjeri pokušao je atentat na Muhammeda. On je želio pridobiti svoje neprijatelje šaljući unosnije ekspedicije na sjever. U oktobru 631. godine, postao je svjestan da je jedna džamija u Medini postala centar nezadovoljnika, pa je bio prisiljen uništiti je. Naredno jutro poveo je istragu o ponašanju ljudi koji su kovali zavjeru protiv njega. Oni su se smjesta izvinili. Većina ih je ponudila razumne isprike i bilo im je oprošteno, premda ih je ummet formalno ignorirao gotovo dva mjeseca. Izgledalo je da je prestala postojati opozicija muslimanima. Nedugo nakon ove kapitulacije, Ibn Ubejj je umro, a Muhammed je odstajao pored groba svog starog protivnika kao znak poštovanja. Konačno bijaše uspio stvoriti funkcionalno ujedinjeno društvo u Medini, a sve više i više beduina bilo je spremno prihvatiti njegov politički primat, premda nisu bili predani njegovoj religijskoj viziji. U deset kratkih godina nakon hidžre, Muhammed je nepovratno promijenio politički i duhovni krajolik Arabije.

Međutim, on je vidljivo slabio, i do početka 632. godine bio je sve više svjestan da se približava kraj njegovog života. Veoma ga je pogodilo kada je njegov mladi sin Ibrahim umro. Gorko je plakao, premda je bio siguran da će se uskoro s njim susresti u Raju. Ali kada se tradicionalni mjesec hadždža približio, objavio je da će predvoditi hodočašće i krenuo je krajem februara sa svim svojim suprugama i velikom skupinom hadžija, stigavši pred Mekku rano u martu. Poveo je muslimane kroz obrede koji su bili toliko dragi srcima Arapa, dajući im novo značenje. Umjesto da se ujedinjuju sa svojim plemenskim božanstvima, muslimani su se okupili oko "kuće" - Kabe - koju su izgradili njihovi preci Ibrahim [Abraham] i Ismail [Išmael]. Kada su trčali sedam puta između Safe i Merve, Muhammed je podučio hodočasnike da se sjete teškog bola

Hadžere [Hagar], Ismailove majke, kada ih je Ibrahim ostavio u divljini. Ona bijaše trčala izbezumljeno u jednom i drugom smjeru u potrazi za vodom za svoju bebu. Bog ih je spasio učinivši da izbije vrelo Zemzem iz dubina zemlje. Slijedeća stvar koje su se hodočasnici prisjećali bilo je njihovo jedinstvo sa ostatkom ljudskog roda, kada su obavljali stajanje na kosinama brda Arefat, gdje je, priča se, Bog načinio zavjet sa Ademom [Adamom], ocem cjelokupnog ljudskog roda. Na Mini, bacili su kamenčiće na tri stuba kao podsjetnik na stalnu borbu (džihad) sa iskušenjem koje je vjerski život iziskivao. Konačno, žrtvovali su ovcu, u znak sjećanja na ovcu koju je Ibrahim žrtvovao nakon što bijaše ponudio svog vlastitog sina Bogu kao žrtvu.

Danas džamija u Namiri stoji blizu brda Arefat na mjestu gdje je Muhammed održao svoj oproštajni govor muslimanskoj zajednici. Podsjetio ih je da se pravedno odnose jedan s drugim, da se prema ženama odnose ljubazno, te da odbace krvne svađe i osvete koje su bile inspirirane duhom džahilijeta. Musliman se nikada ne smije boriti protiv muslimana. "Znajte da je svaki musliman muslimanu brat, i da su muslimani braća. Jedino je dopušteno da uzmete od brata ono što vam on drage volje dadne, stoga nemojte sebi štetu činiti", završio je Muhammed. "O Bože, nisam li saopćio?" Bilo je tuge u ovom posljednjem apelu. Muhammed je znao da, unatoč njegovim ponovljenim upozorenjima, nisu svi muslimani potpuno razumjeli njegovu viziju. Stojeći pred njima i znajući da će to vjerovatno biti posljednji put, možda se pitao da li su svi njegovi naponi bili uzaludni. "O ljudi", poviknuo je odjedanput, "jesam li vjerno dostavio moju poruku vama?" Dizao se snažan prigušen žamor odobravanja okupljenog naroda: "O Bože, da!" (*Allahumme ne'am!*). Muhammed je isto pitanje postavio ponovno - i ponovno, a svaki put su riječi "*Allahumme ne'am*" odjeknule dolinom poput grmljavine. Muhammed je podigao svoj palac prema nebu i kazao: "O Allahu, budi mi svjedok."²⁹⁹

²⁹⁹ Ibn Ishaq, *Sirat Rasul Allah*, 969, u djelu: Guillaume, *The Life of Muhammad*.

Kada se vratio u Medinu, Muhammed je počeo doživljavati teške glavobolje i napade nesvjestice, ali nikad se nije posve povukao u krevet. Često bi komad odjeće omotao oko bolnih slijepočnica i išao u džamiju da predvodi namaze ili da se obrati narodu. Jednog jutra, izgledalo je da se moli posebno dugo u čast muslimana koji su umrli na Uhudu pri čemu je dodao: "Bog je jednom od svojih robova ponudio izbor između ovog svijeta i onog koji je s Bogom, a on je odabrao posljednji." Jedina osoba koja je, izgleda, razumjela ovaj pomen njegove skore smrti bio je Ebu Bekr, koji je počeo gorko plakati. "Polako, polako, Ebu Bekre", kazao je nježno Muhammed.³⁰⁰

Naposljetku Muhammed je pao u Mejmuninom stanu. Njegove supruge su se s ljubavlju okupile oko njega i primijetile su da on opetovano pita: "Gdje trebam biti sutra? Gdje trebam biti sutra?" Shvatile su da je htio znati kada će moći biti sa Aišom. Složile su se da ga treba odvesti u njenu sobu i tamo se brinuti o njemu. Muhammed je tiho legao i spustio svoju glavu u Aišino krilo, ali ljudi su, izgleda, povjerovali da mu je samo privremeno bilo malo lošije. Premda ih je Ebu Bekr opetovano upozoravao da Poslanik neće ostati dugo na ovom svijetu, zajednica je to poricala. Kada je postao isuviše bolestan da ode u džamiju, zamolio je Ebu Bekra da umjesto njega predvodi molitve, ali će još uvijek ponekad prisustvovati namazu, sjedeći mirno pored Ebu Bekra premda je bio isuviše slab da sam izgovara riječi.

Dvanaestog rebiu-l-evvela (8. juna 632.), Ebu Bekr je tokom molitve primijetio da su se ljudi uskomešali, i istog trenutka je shvatio. Mora da je Muhammed ušao u džamiju. Izgledao je mnogo bolje. Uistinu, neko je kazao da ga nikada ne bijahu vidjeli tako ozarenog, a talas radosti i olakšanja je prošao kroz okupljene. Ebu Bekr se odmah spremio da odstupi, ali je Muhammed stavio svoje ruke na njegova ramena, nježno ga progurao ponovo na čelo zajednice i sjeo je pored njega dok se molitva nije završila. Nakon toga otišao je nazad u Aišinu sobu i mirno je legao u njeno krilo. Izgledao je toliko bolje da je Ebu Bekr zatražio dopuštenje da ode posjetiti svoju supru-

³⁰⁰ Ibid., 1006.

gu koja je živjela na drugoj strani Medine. Tokom poslijepodneva, i Alija i Abbas su ga nakratko posjetili i proširili su dobre vijesti da se Muhammed oporavlja. Kako se večer približavala, Aiša je osjetila da se sve teže oslanja na nju, i izgledalo je da gubi svijest. Još uvijek, ona nije shvaćala šta se dešava. Kako je kasnije kazala: "Bilo je to zbog mog neznanja i iznimne mladosti da je Poslanik umro na mojim rukama." Čula ga je kako šapuće riječi: "Uistinu, kod Najuzvišenijeg Druga u Raju." Džibril je došao po njega da ga odvede.³⁰¹ Spustivši pogled Aiša je otkrila da je on otišao. Pažljivo je položila njegovu glavu na jastuk i počela se udarati u prsa, pljeskati po licu, i glasno plakati na tradicionalan način.

Kada su ljudi čuli kako žene nariču za mrtvim, šokirani, požurili su u džamiju. Vijesti su se brzo proširile oazom i Ebu Bekr je požurio nazad u grad. Pogledao je Muhammeda, poljubio njegovo lice, i oprostio se s njim. U džamiji je zatekao Omera kako se obraća okupljenima. Omer nije htio povjerovati da je Poslanik mrtav: njegova duša je samo privremeno napustila njegovo tijelo, tvrdio je, i sigurno će se vratiti svom narodu. On će zadnji od svih njih umrijeti. Histerija u Omerovom vatrenom govoru mora da je bila evidentna, jer mu se Ebu Bekr tihim glasom obratio: "Polako, Omere!" Međutim, Omer jednostavno nije mogao prestati govoriti. Sve što je Ebu Bekr mogao uraditi jeste da istupi smireno, i mora da je njegova pribranost ljude impresionirala, jer su postepeno prestali slušati Omerov govor koji se odužio. Okupili su se oko Ebu Bekra.

Ebu Bekr ih je podsjetio da je Muhammed posvetio svoj život propovijedanju tevhida, Božijeg jedinstva. Kako su mogli i pomisliti da je on besmrtni? To bi bilo gotovo isto kao i tvrditi da je on božanstvo - drugi bog. Muhammed ih je stalno upozoravao da mu ne odaju počast na način kako kršćani štiju Isusa. On je bio obični smrtnik, koji se ne razlikuje ni od kog drugog. Odbijati priznati da Muhammed bijaše umro bilo je stoga ravno poricanju njegove poruke. Ali sve dok muslimani ostanu istinski predani vjerovanju da je samo Bog vrijedan obožavanja, Muhammed će nastaviti živjeti u njih-

³⁰¹ Ibid., 1006.

vim dušama. "O ljudi, ako je bilo ko od vas obožavao Muhammeda, Muhammed je mrtav", čvrsto je završio. "Ako obožavate Boga, Bog je živ, besmrtan."³⁰² Konačno, on je izrecitirao ajet koji bijaše objavljen Muhammedu nakon bitke na Uhudu, kada su mnogi muslimani bili potreseni lažnim govorkanjem o njegovoj smrti: "Muhammed je samo Poslanik. I prije njega su Poslanici umirali. Zar ćete se, ako bi on umro ili ubijen bio, okrenuti stopama svojim? Onaj ko se stopama svojim vrati neće ni na koji način Bogu nauditi. Bog će zahvalne sigurno nagraditi."³⁰³ Ajeti su načinili takav dojam na ljude kao da su ih slušali prvi put. Omer je bio potpuno obuzet. "Tako mi Boga, kada sam čuo Ebu Bekra da kazuje te riječi bio sam toliko zatečen, toliko da me moje noge nisu mogle držati, pao sam na tlo shvativši da je Poslanik uistinu mrtav."³⁰⁴

Muhammed bijaše osporavan prilikom svoje smrti koliko i za svog života. Veoma mali broj njegovih sljedbenika bijaše shvatio puni značaj njegove poslaničke karijere. Razdor unutar zajednice je izašao na površinu na Hudejbiji, kada je većina hodočasnika izgledala kao da očekuje nešto čudnovato da se desi. Ljudi su islamu prilazili iz veoma različitih pobuda. Mnogi su bili predani idealu društvene pravde, ali ne i Muhammedovom idealu nenasilja i pomirenja. Buntovni mladići hajduci, koji su krenuli za Ebu Besirom, bijahu imali potpuno drugačiji pristup stvarima od onog Poslanikovog. Prispadnici beduinskih plemena koji se nisu odazvali na hodočašće 628. godine, imali su političku prije nego li religijsku predanost islamu. Od samog početka islam nikada nije bio monolitan entitet.

Nema ništa iznenađujuće u ovom nedostatku jedinstva. U evanđeljima, Isusovi učenici se često predstavljaju kao ignorantno neosjećajni i slijepi prema dubljim aspektima njegove misije. Paradigmatične ličnosti su obično toliko daleko ispred svog vremena da ih njihovi suvremenici ne uspijevaju shvati-

³⁰² Ibid., 1012.

³⁰³ Kur'an, 3:144. Arberrijev prijevod.

³⁰⁴ Ibn Ishaq, *Sirat Rasul Allah*, 1013, u djelu: Guillaume, *The Life of Muhammad*.

ti, te se, nakon njihove smrti, pokret razbije - kao što se budizam podijelio u Hinajana i Mahajana škole nedugo nakon smrti Siddhatte Gotame. U islamu također, podjele koje su cijepale ummet tokom Poslanikovog života postale su čak jašnije nakon njegove smrti. Mnogi beduini, koji nikada u potpunosti nisu prihvatili religijsku poruku Kurana, povjerovali su da je islam umro zajedno sa Muhammedom, i osjetili su da mogu da se odvoje od ummeta na isti način kao što bi porekli bilo koji zavjet prema preminulom lideru. Nakon Poslanikove smrti zajednicu je predvodio njegov *halifa*, njegov "nasljednik". Prvu četvericu halifa izabrao je narod: Ebu Bekr, Omer, Osman i Alija, poznati kao "ispravno vodene" (*rašidun*) halife. Oni su predvodili osvajačke ratove van Arabije, ali u to vrijeme ti ratovi nisu imali religijski značaj. Poput bilo kojih državnika ili generala, rašiduni su odgovarali na političke prilike - raspad Perzijskog i Bizantijskog carstva - prije nego li što je to bio kur'anski imperativ. Užasnim građanskim ratovima koji su rezultirali ubistvima Omera, Osmana, Alije i Husejna, Poslanikovog unuka, kasnije je dat religijski značaj, ali oni su bili jednostavno prateća pojava neobično ubrzanе tranzicije iz jednog perifernog, primitivnog društvenog uređenja u status glavne svjetske sile.

Daleko više od ove političke uzburkanosti neočekivan je bio muslimanski odgovor. Njihovo razumijevanje Kurana je sazrilo kada su razmotrili ove užasne događaje. Gotovo svaki pojedinačni veliki religijski i intelektualni razvoj u islamu ima svoje porijeklo u želji za povratkom na originalnu Poslanikovu viziju. Mnogi su bili užasnuti luksuznim životnim stilovima kasnijih halifa, i pokušavali su se vratiti asketskoj viziji ranog ummeta. Mistici, teolozi, historičari i pravници postavljali su važna pitanja. Kako je moglo društvo koje je ubilo svoje predane vođe tvrditi da je upućeno od strane Boga? Kakav čovjek treba voditi ummet? Jesu li mogli vladari koji su živjeli u takvom luksuzu i dopustili siromaštvo ogromne većine ljudi biti istinski muslimani?

Ove intenzivne debate o političkom vodstvu ummeta igrle su ulogu u islamu sličnu velikim debatama o Kristu u četvr-

tom i petom stoljeća u kršćanstvu. Asketska duhovnost sufizma vodi svoje korijene iz ovog nezadovoljstva. Sufije su okrenuli leđa luksuzu vlasti, i pokušavali su da žive što skromnije poput Poslanika. Oni su razvili misticizam koji je oblikovalo njegovo noćno putovanje i uspeće na nebo. Ši'ije koji su sami sebe prozvali "strankom Alije", Muhammedovog najbližeg muškog rođaka, vjerovali su da ummet mora predvoditi jedan od Alijinih direktnih potomaka, jer samo oni bijahu naslijedili poslaničku karizmu. Ši'ije su razvile štovanje protesta protiv nepravde matičnog muslimanskog društva i pokušavali su se vratiti egalitarnom duhu Kurana. Ipak, iako su se ovi i mnogi drugi pokreti ugledali na iznimno važnu figuru Muhammeda, svi oni su kur'ansku viziju usmjerili u potpuno nove smjerove i pokazali su da izvorne objave posjeduju fleksibilnost da odgovore na sasvim nove okolnosti što je od suštinske važnosti za bilo koji veliki svjetski pokret. Od samog početka, muslimani su koristili svog Poslanika kao mjeru kojom su pred izazov postavljali svoje političare i kojom su mjerili duhovno zdravlje ummeta.

Ovaj duh kriticizma je danas potreban. Neki muslimanski mislioci smatraju džihad protiv Mekke vrhuncem Muhammedovog poziva i propuštaju primijetiti da je on u konačnici odustao od ratovanja i prihvatio jednu nenasilnu politiku. Zapadni kritičari također ustrajavaju u sagledavanju ili promatranju Poslanika islama kao čovjeka rata, te propuštaju uvidjeti da se on od samog početka protivio džahilijetskoj aroganciji i samodopadnosti koje ne samo da su podjarivale agresiju u njegovo vrijeme već je to uveliko slučaj kod nekih voda danas, zapadnih i muslimanskih podjednako. Poslanik čija težnja je bio mir i praktično suosjećanje, postaje jednom vrstom simbola podjele i sukoba - razvoj koji ne samo da je tragičan već također opasan za stabilnost o kojoj ovisi budućnost naše vrste.

Na kraju mog prvog pokušaja da napišem biografiju Muhammedovu, citirala sam dalekovide riječi kanadskog učenjaka Wilfreda Cantwella Smitha. Pišući sredinom dvadesetog stoljeća kratko prije Sueske krize, on je opazio da je jedan

zdrav, funkcionalan islam stoljećima pomagao muslimanima da gaje časne vrijednosti koje mi na Zapadu s njima dijelimo, jer one izviru iz zajedničke tradicije. Neki muslimani imaju poteškoća sa zapadnom modernošću. Okrenuli su se protiv kultura Naroda Knjige, pa su čak otpočeli i da islamiziraju svoju novu mržnju ovih sestrinskih vjera, koje su tako snažno podržane od strane Kurana. Cantwell Smith je tvrdio da, ako se hoće odgovoriti izazovu sadašnjice, muslimani moraju naučiti razumjeti naše zapadne tradicije i institucije, jer one nemaju izgleda da nestanu. Ako islamska društva ovo ne učine, smatrao je on, ona će propasti na ispitu dvadesetog stoljeća. Međutim, on je naglasio da i Zapad također ima problem, "jednu nesposobnost uviđanja i priznavanja da planetu dijele, ne sa inferiornijim, već sa sebi jednakima".

Ukoliko Zapadna civilizacija intelektualno i društveno, politički i ekonomski, a kršćanska crkva teološki, ne budu mogli naučiti da se odnose prema drugim ljudima sa temeljnim poštovanjem, ovo dvoje će jedno za drugim doživjeti neuspjeh u svom pomirenju i usklađivanju sa aktuelnostima dvadesetog stoljeća. Problemi koji su potaknuti u ovome su, naravno, duboki koliko i sve čega smo se dotakli i u slučaju islama.³⁰⁵

Kratka historija dvadeset i prvog stoljeća pokazuje da nijedna strana nije savladala ove lekcije. Ako želimo izbjeći katastrofu, muslimanski i zapadni svijet moraju naučiti ne samo da toleriraju već i da cijene jedan drugog. Dobra polazišna tačka je lik Muhammeda: mnogostrukog čovjeka, koji se opire lakoj, ideološki potaknutoj kategorizaciji, koji je ponekad uradio stvari koje su teške ili za nas neprihvatljive, ali koji je imao dalekovid genij i koji je utemeljio religiju i kulturološku tradiciju koja nije zasnovana na sablji već čije ime - "islam" - je nagovijestilo mir i pomirenje.

³⁰⁵ Wilfred Cantwell Smith, *Islam in Modern History*, (Princeton and London, 1957.), 305.

Glosar

<i>'abd</i>	- rob, prvenstveno značenje je Božiji rob
<i>'asabijja</i>	- plemenska solidarnost
<i>ajet</i>	- (mn. ajat) znak, parabola, simbol, jedna rečenica [stih, paragraf] Kurana
<i>Allahu ekber</i>	- "Bog je najveći." Fraza koja podsjeća muslimane na transcendentnost i vrhovnu Božiju vlast
<i>bedava</i>	- nomadski, otuda - beduinski
<i>benatullah</i>	- "kćeri Allahove", vidi: <i>garaniq</i>
<i>dehr</i>	- vrijeme, sudbina
<i>din</i>	- religija, način života, moralni zakon, obračun
<i>džahilijet</i>	- tradicionalno se prevodi "Vrijeme neznanja" i koristi da se označi predislamski period u Arabiji. Ali u muslimanskim izvorima njegovo primarno značenje jeste nasilna i eksplozivna razdražljivost, arogancija, plemenski šovinizam.
<i>džehim</i>	- nejasna riječ, obično se prevodi kao "bijesna vatra"; pakao
<i>džihad</i>	- borba, napor, nastojanje
<i>džilbab</i>	- haljina, ogrtač ili prekrivač
<i>džinni</i>	- (mn. džinn) "nevidljivo biće" obično jedan od duhova koji je tumarao arabijskom pustinjom,

inspirisao pjesnike, i ljude zavodio. Također stranac, osoba dotad "neviđena".

- ehlu-l-bejt* - pripadnici domaćinstva, Muhammedova neposredna porodica
- ehlu-l-kitab* - Narod Knjige, uobičajeno Židovi i kršćani
- Ensar* - Pomagači, medinski muslimani
- Er-Rahim* - Milostivi, jedno od imena Božijih
- Er-Rahman* - Svemilosni, jedno od imena Božijih
- feth* - doslovce "otvaranje", pobjeda
- garaniq* - tri božice, El-Lat, El-Uzza i Menat- "Kćeri Allahove", koje su upoređivane sa prelijepim "ždralovima"
- gazi* - ratnik, upadač, čovjek rata
- gazv* - pohod, upad prikupljanja, suštinski za beduinsku ekonomiju
- hadara* - nastanjeni život, suprotno terminu *bedava*
- hadis* - (mn. ehadis) izvješće, izreka ili kazivanje koje se pripisuje Poslaniku
- hadždž* - hodočašće Mekki
- hadžija* - hodočasnik
- hakem* - arbitar; Muhammedova politička uloga u Medini
- halifa* - politički nasljednik Muhammedov, kalif
- hanefijja* - čista religija za koju se smatralo da ju je ispo-
vijedao Ibrahim [Abraham], prije nego što se
podijelila u rivalske sekte

<i>hanif</i>	- izvorno predislamski monoteist; u Kuranu se riječ odnosi na osobu koja je slijedila hanefijju
<i>harem</i>	- sveti; zabranjeni - otuda "svetište", posebice svetište koje okružuje Kabu gdje je sve nasilje zabranjeno
<i>haseb</i>	- čast predaka; posebne vrline plemena koje su pripadnici plemena naslijedili od svojih predaka
<i>hidžab</i>	- zavjesa, veo, prekrivač nečeg dragocjenog ili svetog
<i>hidžra</i>	- iseljenje; posebno iseljenje muslimana u Medinu
<i>Mm</i>	- tradicionalna arapska vrlina koja je postala središnja u islamu: ustezanje, strpljivost, milost, mir i spokojstvo
<i>islam</i>	- predanost, pokornost, ime koje je u konačnici dato religiji Kurana
<i>isra'</i>	- noćno putovanje, posebice ono Muhammedovo u Jerusalem
<i>istigna'</i>	- bahato oslanjanje na vlastite snage, agresivna nezavisnost i samodovoljnost
<i>jevnu-d-din</i>	- dan obračuna, trenutak istine
<i>Kaba</i>	- doslovce kocka, granitno svetište u Haremu, posvećeno Allahu
<i>kafir</i>	- (mn. <i>kafirun</i>) tradicionalno se prevodi kao "nevjernik"; preciznije ovaj termin se odnosi na nekog ko nezahvalno i agresivno odbacuje Allaha i odbija da prizna svoju ovisnost o Stvoritelju
<i>kerim</i>	- velikodušni heroj, beduinski ideal

<i>kibla</i>	- smjer okretanja u molitvi
<i>kufr</i>	- nezahvalnost, drskost
<i>kun'ja</i>	- počasni naziv koji stiče muškarac nakon rođenja njegovog prvog sina [djeteta], npr. Ebu Bekr
<i>Kur'an</i>	- "recitiranje"; Sveti spis koji je od Boga objavljen Muhammedu
<i>lejla</i>	- noć, također žensko ime
<i>lejletu-l-kadr</i>	- noć sudbine, noć kada je Muhammed primio prvu objavu od Boga
<i>mesdžid</i>	- mjesto za sedždu, padanje ničice na tlo, kasnije, džamija
<i>mirbed</i>	- mjesto za sušenje hurmi
<i>mu'min</i>	- onaj koji vjerno živi [za] muslimanski ideal
<i>munafiq</i>	- (mn. <i>munafiqun</i>) kolebljivac, hipokrita, termin koji se koristio za neodane muslimane koji su slijedili Ibn Ubejja
<i>muruvva</i>	- viteški kod beduina, koji je sačinjavao lojalnost plemenu, hrabrost, izdržljivost, darežljivost i poštovanje plemenskih predaka
<i>muslim</i>	- osoba koja je predala svoje kompletno biće Bogu, onaj ko je učinio akt islama
<i>nasr</i>	- pomoć, uključujući i vojnu podršku
<i>nezir</i>	- poslanik koji donosi upozorenje svom narodu
<i>rašiduni</i>	- "Ispravno vodeni", četiri prve halife
<i>ruh</i>	- duh, u Kuranu, Božanski duh objave

<i>salat</i>	- obred obožavanja koji muslimani obavljaju pet puta dnevno
<i>salihat</i>	- dobra djela pravednosti propisana Kur'anom
<i>šehadet</i>	- muslimansko očitovanje vjere: "Svjedočim da nema boga osim Allaha i da je Muhammed njegov Poslanik."
<i>sejjid</i>	- vođa klana ili plemena
<i>šejtan</i>	- "satana"; iskušitelj koji je mogao biti ljudsko biće ili jedan od džinna, koji ljude zavodi i inspiriše površnim i praznim pohotama
<i>sekinet</i>	- duh mira i smirenosti
<i>selam</i>	- mir, ovu riječ muslimani koriste kao pozdrav.
<i>seraja</i>	- supruga sa statusom ropkinje, ali čija djeca su rođenjem slobodna
<i>šerijat</i>	- izvorno, put ka izvoru; životna linija nomadskog plemena, termin kasnije primijenjen za označavanje muslimanskog zakonika
<i>širk</i>	- idolatrija, pridruživanje drugih bića Bogu, stavljanje drugih božanstava ili čisto ljudskih vrijednosti na isti nivo sa Allahom; najveći muslimanski grijeh
<i>sunnet</i>	- put, način života
<i>suq</i>	- pijaca, trgovinski sajam
<i>sura</i>	- poglavlje Kurana
<i>taqwa</i>	- svjesnost nečega; osjećajnost prema Bogu i svijest o njemu
<i>tavaf</i>	- sedam obrednih obilazaka oko Kabe

<i>teqarruš</i>	- stjecanje, dobivanje, vjerovatno izvorna riječ od koje potiče "Kurejš"
<i>tevhid</i>	- božije jedinstvo
<i>tezekka</i>	- očišćenje, obogaćenje čišćenjem
<i>ummet</i>	- zajednica
<i>umra</i>	- manje hodočašće; obredi hadždža koji se obavljaju unutar grada Mekke, isključujući one koji se obavljaju u okolnim mjestima
<i>zalim</i>	- stranac, silnik; osoba koja se mrzi i odbacuje jer ne pripada plemenu
<i>zekat</i>	- doslovce "čišćenje", humano pomaganje potrebnih; zekat - jedna od osnovnih praksi u islamu
<i>zikr</i>	- opomena, sjećanje

Mjesta

- Abdu-š-Šems* - kvart kurejšijskog klana Abdu-š-šems u Mekki
- Akaba* - kanjon nadomak Mekke gdje se Muhammed prvi put susreo sa hodočasniciima iz Jesriba
- Arefat* - brdo dvadeset i pet kilometara istočno od Mekke; jedno od odredišta hadždža, gdje hodočasnici borave čitav jedan dan
- Bedr* - izvorište blizu obale Crvenog mora gdje su muslimani postigli svoju prvu pobjedu nad mekkanskom armijom
- Hajber* - poljoprivredno naselje židovskih plemena, sjeverno od Medine
- Hidžaz* - region u sjevernim arabijskim stepama
- Hira'* - brdo pored Mekke, gdje je Muhammed primio prvu objavu oko 610. godine
- Hudejbija* - izvorište unutar granica teritorije mekkanskog svetišta, gdje je Muhammed načinio mirovni ugovor sa Kurejšijama 628. godine
- Jesrib* - poljoprivredno naselje, nekih četiri stotine kilometara sjeverno od Mekke, koje su naseljavala arapska i židovska plemena; nakon hidžre postao je poznat kao Medina, Poslanikov grad
- Kudajd* - grad na obali Crvenog mora, gdje je bilo svetište božice Menat
- Medina* - ime koje su muslimani dali naselju Jesrib, Poslanikov grad

<i>Mekka</i>	- trgovački grad kojim su upravljali Kurejšije; rodno mjesto Muhammedovo
<i>Merva</i>	- brežuljak istočno od Kabe; tokom hadždža hodočasnici trče sedam puta između Merve i Safe
<i>Mina</i>	- dolina oko osam kilometara istočno od Mekke; jedno od odredišta hadždža
<i>Muta'</i>	- grad blizu sirijske granice gdje je muslimanska vojska pretrpjela ozbiljan vojni poraz
<i>Muzdelifa</i>	- jedno od odredišta hadždža, dolina između Mine i Arefata
<i>Nahla</i>	- oaza jugoistočno od Mekke gdje je bilo svetište božice El-Uzza
<i>Safa</i>	- brežuljak istočno od Kabe; tokom hadždža hodočasnici trče sedam puta između Safe i Merve
<i>Sana'</i>	- grad u južnoj Arabiji; danas glavni grad Jemena
<i>Taif</i>	- poljoprivredna kolonija jugoistočno od Mekke; mjesto i svetište božice El-Lat i obitavalište plemena Sekif; Taif je opskrbljavao Mekku većinom hrane, a mnoge Kurejšije su u Taifu imali ljetnikovce
<i>Uhud</i>	- brdo sjeverno od Medine; Mekkelije su nanijeli ozbiljan poraz muslimanskoj armiji pred platoom Uhuda
<i>Ukaz</i>	- mjesto jednog od velikih trgovačkih sajмова gdje se svake godine održavalo takmičenje u pjesništvu
<i>Zemzem</i>	- sveto vrelo u mekkanskom Haremu

Ličnosti, plemena i plemenska pripadnost

- Abbas ibn Abdu-l-Mutallib* - Muhammedov amidža
- Abdullah ibn Abdu-l-Mutallib* - Muhammedov otac koji je umro prije nego što je on rođen
- Abdullah ibn Džahš* - Muhammedov rođak; brat njegove supruge Zejneb i Ubejdullaha, hanefije
- Abdullah ibn Ubejj* - vođa klana Hazredž u Medini koji je vodio opoziciju Muhammedu
- Abdu-l-Mutallib* - Muhammedov djed
- Aiša bint Ebi Bekr* - kćerka Ebu Bekra, Muhammedova omiljena mlada supruga
- Ali ibn Ebi Talib* - Ebu Talibov sin, štićenik Muhammedov i Hatidžin; oženio je Fatimu, Poslanikovu kćerku
- Amina bint Veheb* - Muhammedova majka, umrla je dok je on bio dijete
- Amir* - mekkanski klan
- Amr ibn El-As* - vodeći ratnik u mekkanskoj armiji i protivnik islama
- Asad* - mekkanski klan iz kojeg potiče Hatidža
- Benu Kajla* - "Sinovi Kajla", arapsko pleme koje je doselilo iz južne Arabije u Jesrib tokom šestog stoljeća i kasnije se podijelilo na Evs i Hazredž

<i>Berra ibn Mer'ar</i>	- voda Hazredža, zaštitnik Muhammedov tokom Zavjeta rata (622. godine)
<i>Bilal</i>	- abesinski rob koji je prešao na islam; on je postao prvi mujezin koji je pozivao muslimane na molitvu
<i>Budejl ibn Werqa</i>	- voda beduinskog plemena Huza'a
<i>Dža'fer ibn Ebi Talib</i>	- Muhammedov rođak
<i>Džibril [Gabrijel]</i>	- anđeo, melek ili duh Božanske objave
<i>Džuma</i>	- mekanski klan, dio plemena Kurejš
<i>Džurhum</i>	- beduinsko pleme
<i>Džuvejrija bint El-Haris</i>	- kćerka vode beduinskog plemena, Muhammedova supruga
<i>Ebu Bekr</i>	- bliski i povjerljivi Muhammedov prijatelj, jedan od prvih konvertita na islam; otac Aiše, omiljene Poslanikove supruge
<i>Ebu Berra'</i>	- vođa beduinskog plemena Amir; Muhammed je oženio njegovu kćerku Zejneb bint Huzejme nakon bitke na Uhudu
<i>Ebu Džehl</i>	- "Otac drskosti", nadimak koji su muslimani dali Ebu-l-Hakemu; najljući Muhammedov rani protivnik
<i>Ebu Džerir Et-Taberi</i>	- historičar i Muhammedov biograf

<i>Ebu Leheb ibn Abdu-l-Mutallib</i>	- polubrat Ebu Talibov, rani Muhammedov protivnik; nakon Ebu Talibove smrti on je postao vođa klana Hašim
<i>Ebu Sujjan ibn Harb</i>	- poglavar kurejšijskog klana Abdu-š-šems; vodeći oponent islamu
<i>Ebu Talib ibn Abdu-l-Mutallib</i>	- Muhammedov amidža i zaštitnik
<i>Ebu-l As Er-Rabi</i>	- muž Muhammedove kćerke Zejneb, koji se mnogo godina opirao prelasku na islam
<i>Ebu-l-Hakem ibn Hišam</i>	- vidi: Ebu Džehl
<i>El-Mutallib</i>	- jedan od mekkanskih klanova, blisko rodbinski vezan za Muhammedov klan Hašim
<i>Enes ibn Malik</i>	- Muhammedov prijatelj; bio je prisutan kada su ajeti o hidžabu objavljeni
<i>Eslem</i>	- beduinsko pleme
<i>Evs</i>	- jedno od arapskih plemena u Medini
<i>Fatima bin Muhammed</i>	- najmlađa kćerka Muhammedova i Hatidžina; Alijina supruga
<i>Gassan</i>	- arapsko pleme na bizantijskoj granici koje je konvertiralo na kršćanstvo i postalo saveznik Bizantije
<i>Gatafan</i>	- beduinsko pleme, čije je sjedište bio pustinjski region istočno od Medine; bilo je saveznik Ibn Ubejja i Muhammedovih protivnika

<i>Hafsa bint Omer</i>	- kćerka Omera ibn El-Hattaba. Muhammedova supruga, prisna prijateljica Aišina
<i>Halid ibn El-Velid</i>	- jedan od iznimno dobrih mekkan-skih ratnika; mnogo godina protiv-nik Muhammedov
<i>Hamza ibn El-Mutallib</i>	- jedan od Muhammedovih ami-dža; ratnik iznimne snage, koji je prešao na islam i poginuo prilikom Bitke na Uhudu
<i>Hasan ibn Ali</i>	- Poslanikov unuk, stariji sin Alijin i Fatimin
<i>Hašim</i>	- mekkanski klan kojem je pripa- dao Muhammed
<i>Hatidža bint El-Huvejlid</i>	- Muhammedova prva supruga
<i>Hazredž</i>	- jedno od arapskih plemena u Me-dini
<i>Hind bint Ebi Umejje</i>	- vidi: Ummu Selema
<i>Hind bint Utbe</i>	- supruga Ebu Sufjana; neumoljivi neprijatelj Muhammedov
<i>Hubel</i>	- božanstvo koje je vjerovatno uve-zeno iz nabetejskog regiona i koji se štovao u Mekki; njegova kame-na statua stajala je pored Kabe
<i>Hujej ibn Ahtab</i>	- vođa židovskog plemena Nadir
<i>Hulajs ibn Alkama</i>	- vođa beduinskog plemena El-Ha-ris
<i>Husejn ibn Ali</i>	- mlađi sin Alijin i Fatimin

<i>Huza'a</i>	- jedno od beduinskih plemena koje je kontroliralo mekkansko svetište prije dolaska plemena Kurejš
<i>Ibn Dugunna</i>	- beduinski vođa koji je bio u savezništvu sa plemenom Kurejš; on je postao zaštitnik Ebu Bekra
<i>Ibn Ishaq</i>	- Muhammed ibn Ishaq; prvi Muhammedov biograf
<i>Ibn Sa'd</i>	- Muhammed ibn Sa'd; muslimanski historičar i biograf Poslanikov
<i>Ibn Ubejj</i>	- vidi: Abdullah ibn Ubejj
<i>Ikrime</i>	- sin Ebu Džehla; jedan od vođa mekkanske opozicije Muhammedu
<i>Kajnuka</i>	- židovsko pleme u Medini koje je kontroliralo tržište, pijacu; pobunili su se protiv Muhammeda i izgnani su iz Medine
<i>Kasva</i>	- Muhammedova omiljena kamila
<i>Kilab</i>	- arapsko pleme
<i>Kurejš</i>	- Muhammedovo pleme; vladari Mekke
<i>Kurejšija</i>	- pripadnik plemena Kurejš
<i>Kurejza</i>	- židovsko pleme koje je sarađivalo sa Mekom tokom Bitke na Hendeku; muški pripadnici plemena su nakon toga smaknuti, žene i djeca prodati u roblje
<i>Kusajj ibn Kilab</i>	- osnivač plemena Kurejš

<i>Mahzum</i>	- mekkanski klan, dio plemena Kurejš
<i>Mejmuna bint El-Haris</i>	- sestra Abbasova, udala se za Muhammeda tokom Manjeg hodočašća 629. godine
<i>Merjem</i>	- egipatska kršćanka, <i>saraja</i> supruga Muhammedova
<i>Mus'ab ibn Umejr</i>	- musliman koji je poslan da podučiti Medinjane prije <i>hidžre</i>
<i>Mut'im ibn Adi</i>	- Muhammedov zaštitnik tokom njegovih posljednjih godina u Mekki prije <i>hidžre</i>
<i>Nadir</i>	- moćno židovsko pleme u Medini koje se suprostavilo Muhammedu, izgnano je iz Medine nakon pokušaja atentata; nakon toga utočište su pripadnici ovog plemena našli u Hajberu
<i>Nadirija</i>	- pripadnik plemena Nadir
<i>Omer ibn El-Hattab</i>	- bratić Ebu Džehla; u početku bio je žestoki protivnik Muhammedov, ali je kasnije bio jedan od njegovih najbližih drugova
<i>Osman ibn Affan</i>	- jedan od najranijih konvertita na islam, sa porodičnim vezama sa nekim od najmoćnijih klanova u Mekki; postao je Muhammedov zet
<i>Rukajja bint Muhammed</i>	- kćerka Hatidžina i Muhammedova, bila udana za Osmana ibn Affana

<i>Sa'd ibn Muaz</i>	- poglavar plemena Evs u Medini
<i>Sa'd ibn Ubade</i>	- poglavar plemena Hazredž u Medini
<i>Sa'laba</i>	- jedno od dvadeset židovskih plemena u Jesribu/Medini
<i>Safijja bint Hujaj</i>	- Muhammedova supruga židovskog porijekla; udala se za njega nakon osvojenja Hajbera
<i>Safvan ibn El-Mu'attal</i>	- prijatelj Aišin; Muhammedovi protivnici u Medinu su proširili lažna govorkanja o njihovom odnosu
<i>Safvan ibn Umejje</i>	- jedan od vodećih članova opozicije Muhammedu u Mekki
<i>Sekif</i>	- arapsko pleme, nastanjeno u Taidu, saveznici plemena Kurejš; protivnici Muhammedovi
<i>Sevda bint Zem'a</i>	- Muhammedova supruga, rođaka i zaova Suhejla ibn Amira
<i>Suhejl ibn Amr</i>	- vođa klana Amir u Mekki, predani paganin; vodeći član opozicije Muhammedu
<i>Ubejdullah ibn Džahš</i>	- Muhammedov rođak, <i>hanefija</i> koji je [prije islama] bio prešao na kršćanstvo
<i>Ubejdullah ibn El-Haris</i>	- iskusni kurejšijski ratnik koji je prešao na islam
<i>Umama bint Ebu-l-As</i>	- Muhammedova unuka kćerka Zejneb bint Muhammed

<i>Umejje ibn Halef</i>	- vođa mekkanskog klana Džuma, istaknuti Muhammedov protivnik
<i>Umejje</i>	- moćni mekkanski klan, dio plemena Kurejš
<i>Ummu Habiba</i>	- kćerka Ebu Sufjana, jedna od iseljenica u Abesiniju; udala se za Muhammeda nakon povratka
<i>Ummu Hani bint Ebi Talib</i>	- Muhammedova rođaka
<i>Ummu Kulsum bint Muhammed</i>	- kćerka Muhammedova i Hatidžina, udala se za Osmana ibn Affana nakon smrti Rukajje
<i>Ummu Selema bint Ebi Umejja</i>	- jedna od najprefinjenijih i inteligentnijih Muhammedovih supru- ga
<i>Urve ibn Mes'ud</i>	- pripadnik plemena Sekif, saveznik Kurejšija i Muhammedov protivnik
<i>Utbe ibn Rebi'a</i>	- vodeći član mekkanskog klana Abdu-š-Šems koji je imao ljetnikovac u Taifu; Muhammedov opo- nent
<i>Vereka ibn Nevfel</i>	- Hatidžin rođak, <i>hanefija</i> koji je prešao na kršćanstvo
<i>Zejd ibn Amr</i>	- jedan od ranih hanefija, koji je izgnan iz Mekke zbog svog oštrog kriziranja tradicionalne paganske religije; amidža Omera ibn El-Hat- taba
<i>Zejd ibn El-Haris</i>	- usvojeni sin Muhammedov i Hatidžin, bio oženjen Zejnebom bint Džahš; Muhammedov rođak

- Zejneb bint Džahš* - Muhammedova rođaka, prvo je bila udata za Zejda ibn El-Harisa, nakon njihovog razvoda udala se za Muhammeda
- Zejneb bint Huzejme* - Muhammedova supruga, kćerka vođe beduinskog plemena Amir; umrla je osam mjeseci nakon udaje za Poslanika
- Zejneb bint Muhammed* - kćerka Muhammedova i Hatidžina, supruga Ebu-l-Asa, predanog pagana koji se mnogo godina opirao prelasku na islam

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

28-31:929 Muhammad

AMSTRONG, Karen

Muhammed : Poslanik za naše vrijeme / Karen
Amstrong ; prijevod Mirnes Kovač. - Sarajevo:
Buybook, 2008. - 196 str.; 20 cm

Prijevod djela: Muhammad. - Bibliografija i
bilješke uz tekst

ISBN 978-9958-30-002-8
COBISS.BH-ID 16256774

Karen Armstrong rođena je u katoličkoj porodici 1944. godine u Engleskoj. U svojoj sedamnaestoj godini stupila je kao iskušenica u katolički samostan u Triptonu. Nakon sedam godina redovničkog života i bezuspješne potrage za prosvjetljenjem napušta samostan. Od 1982. godine isključivo se bavi pisanjem. Danas je Karen Armstrong vodeći stručnjak iz oblasti religije. Preko dvadeset izvanrednih knjiga stoji u blistavom opusu ove autorice što je opravdano stavlja u vrh autora koji pišu o religiji i religioznosti. Napisala je i piše opsežna analitičko-komparativna djela o judaizmu, kršćanstvu, islamu i budizmu i drugim istočnjačkim religijskim tradicijama.

Nijedan pogled na moderni svijet ne može biti potpun bez razumijevanja islama. Da bi shvatili islam, moramo razumijeti Muhammeda – kao poslanika i čovjeka. O Muhammedu je više poznato nego o životu osnivača ijedne druge glavne vjerske tradicije, ali je ipak priča o njemu i njegovom životu često pogrešno shvaćena, čak se i namjerno iskrivljava. Karen Armstrong, autorica bestslera *Historija Boga*, sada je napisala jedan sažet, umjeren i poučan portret ove poštovane ličnosti. Kroz poređenje sa drugim poslanicima i misticima ona razmatra Muhammedove duhovne ideje i koristi činjenice iz njegovog života – iz kojeg muslimani stoljećima crpe lekcije – da bi načela islama učinila jasnim i pristupačnim za čitatelje svih vjerskih opredjeljenja.

"Karen Armstrong je genije..." *A. N. Wilson*

"Armstrongova ima tu sjajnu sposobnost: ona se može uhvatiti u koštac sa jednom velikom i kompleksnom temom i svesti je na temeljne postavke, a da pri tom izbjegne njeno uproštavanje."

Sunday Times

"Odličan uvid u to kako većina muslimana posmatra svoga Poslanika."

New York Times

9 789958 300028